

RIIGIKOGU

9. istungjärk. **Protokoll nr. 202 (18).**

1923 a.

Sisu: 1. Päewakorra täiendamine. — 2. Wabadussõjast osawõtnud sõjawäelaste autasu-seadus — III lugemisel. Wastu wõetud. — 3. Riigi 1923 aasta eelarwe — II lugemisel. Haridusministeerium. Kohtuministeerium. Siseministeerium. Sõjaministeerium.

Riigikogu koosolek 15. weebruaril 1923 a. kell 5 p. l.

Kokku on tulnud 89 Riigikogu liiget.

Koosolekut juhatab esimees **K. Päts**, pärast abiesimees **A. Kerem**.

Sekretääri kohal sekretäär **T. Kalbus**, pärast abisekretäär **W. Pezold**.

Walitsuse looshis: siseminister **K. Einbund**, sõjaminister **J. Soots**, haridusminister **A. Weiderman**, töö-hoolekandeminister **Chr. Kaarna**, haridusministri abi **F. Sauer**, haridusministeeriumi kooliosakonna juhataja **G. Ollik**.

Koosolek algab kell 5.25 min.

1. Päewakorra täiendamine. Juhataja **K. Päts**: Päewakord on Riigikogu liigetele wälja jagatud.

A. Kerem (rhw.): Ma teen ettepaneku päewakorda esimese punktina wõtta wabadussõjast osawõtnud sõjawäelaste autasu-seadus — III lugemisel.

Juhataja **K. Päts**: Rkl. Keremi poolt on ettepanek tehtud päewakorra esimeseks punktiks wõtta wabadussõjast osawõtnud sõjawäelaste autasu-seadus — III lugemisel. Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek vastu wõetud. Sellega on päewakord vastu wõetud.

2. Wabadussõjast osawõtnud sõjawäelaste autasu-seadus — III lugemisel. Wabadussõjast osawõtnud sõjawäelaste autasu-seaduse komisjoni aruandja **A. Kerem**

(loeb): Wabadussõjast osawõtnud sõjawäelaste autasu-seadus.

Juhataja **K. Päts**: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega

on seaduse pealkiri vastu wõetud.

Aruandja **A. Kerem** (loeb): § 1. Eesti wabariigi kodanikud-sõjawäelased, kes wabadussõjast osa wõtnud ja kelle teened riigi kaitsemise alal on I ja II liigi wabadusristi annetamisega hinnatud wõi kes Wabariigi Walitsuse poolt I ja II liigi wabadusristi wääriliseks on tunnustatud, saawad autasu alljärgnewate paragrahwide alusel.

Juhataja **K. Päts**: (Hääletatakse.) § 1 on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Aruandja **A. Kerem** (loeb): § 2. Endisele wägede ülemjuhatajale kindral-leitnant Laidoner'ile ja endisele ülemjuhataja staabiülemale kindral-major Soots'ile määratakse autasuks mõlemile normaaltalu ja ühekordset toetusraha: Kindral-leitnant Laidoner'ile 3.000.000 mk. kindral-major Soots'ile 1.000.000 „

Juhataja **K. Päts**: (Hääletatakse.) § 2 on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Aruandja **A. Kerem** (loeb): § 3. Sõjawäelastele, kes wabadussõjast osa wõtnud wastutawatel kohtadel vähemalt 6 kuu jooksul, määratakse autasuks kas normaaltalu ja ühekordne toetusraha wõi ainult toetusraha Wabariigi Walitsuse otsusel, kusjuures arwesse wõetakse autasusaajate teeneid.

Märkus. Wastutawateks kohtadeks loetakse rea- wõi riwialal suuremate wäeüksuste (alates üksikust pataljonist), staapide ja walitsuste ülemate kohad.

Juhataja **K. Päts**: (Hääletatakse.) § 3 on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Aruandja **A. Kerem** (loeb): § 4. § 3 tähendatud isikud saawad toetusraha järgmiste normide järele:

a) sõjaministri abi, diwiisiülemad ja nendele wastawate üksuste ja walitsuste juhid — kunni 500.000 marka;

b) diwiisiülemate abid, diwiisi staapide ja rügementide ülemad kunni 300.000 marka;

c) rügementide ülemate abid ja üksiku pataljoni ülemad kunni 200.000 marka.

Minimaalne toetusraha summa on 100.000 marka.

Juhataja **K. Päts**: (Hääletatakse.) § 4 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **A. Kerem** (loeb): § 5. Wabadusristi kawaleerid, kes § 3 alla ei kuulu, saawad autasu ühekordse toetusraha näol järgmiselt:

a) § 3 märkuses ettenähtud sõjawäelastele, kui nad alla 6 kuu wastutawatel kohtadel wabadussõjast osa wõtnud	75.000 mk.
b) pataljoniülematele ja kōrgematele	50.000 „
c) kompaniiülematele	40.000 „
d) noorematele ohwitseridele	25.000 „
e) sõduritele:	

Maa- ja lennuwäes:

weltweeblile	15.000 „
wanemale allohwitserile	13.000 „
nooremale allohwitserile	12.000 „
kapralile	10.000 „
reamehele	10.000 „

Merewäes:

bootspanile, weltweeblile	15.000 „
wanemale allohwitserile	13.000 „
nooremale allohwitserile	12.000 „
I järgu madrusele	10.000 „
II järgu madrusele	10.000 „

Juhataja **K. Päts**: (Hääletatakse.) § 5 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **A. Kerem** (loeb): § 6. Teenistusastmeks autasu määramisel loetakse see aste, milles oli autasaaja 1. jaanuaril 1920 aastal.

Märkus 1. Kui keegi sõjawäelastest wabadussõjas saadud haawamiste wõi sõjaoludega wäljakutsutud haiguste tagajärjel oli määratud kõrgema koha pealt madalama peale, siis loetakse teenistusastmeks autasusaamisel kõrgem koht.

Märkus 2. Kui keegi II liigi wabadusristi kawaleeridest pärast wägiteo kordasaatmist sai määratud madalamale kohale, siis loetakse teenistusastmeks see koht, kus tema oli wägiteo kordasaatmise päewal.

Juhataja **K. Päts**: (Hääletatakse.) § 6 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **A. Kerem** (loeb): § 7. Selle seaduse põhjal määratud maa antakse tasuta. Selleks otstarbeks määrab põllutööstusministeerium wäljaspool maa-seaduse § 21 ettenähtud järjekorda 60 normaaltalu.

Juhataja **K. Päts**: (Hääletatakse.) § 7 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **A. Kerem** (loeb): § 8. Kui keegi autasusaajatest käesolewas seaduses ettenähtud õigustest maa-saamiseks lahti ütleb, siis on temal õigus saada rahalist tasu 150.000 marga suuruses.

Juhataja **K. Päts**: (Hääletatakse.) § 8 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **A. Kerem** (loeb): § 9. Selle seaduse järele määratud summad ei käi tulumaksu alla.

Juhataja **K. Päts**: (Hääletatakse.) § 9 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **A. Kerem** (loeb): § 10. Selles seaduses ettenähtud õigused on makswad ka langenud ehk surnud I ja II liigi wabadusristi kawaleeri naise ja lihaste laste ehk kui neid ei ole, siis ka wanemate kohta.

Juhataja **K. Päts**: (Hääletatakse.) § 10 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **A. Kerem** (loeb): § 11. Selles seaduses ettenähtud rahaliste wäljaminekute katmiseks määratakse riigikantseleile eelkrediiti kunni 55.000.000 marka.

Juhataja **K. Päts**: (Hääletatakse.) § 11 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **A. Kerem** (loeb): § 12. Käesolew seadus hakkab maksuma tema wäljakuulutamise „Riigi Teatajas“.

Juhataja **K. Päts**: (Hääletatakse.) § 12 on nähtawa enamusega vastu wõetud.

(Wahelhüüe J. Reesen'i (kom.) poolt.) Riigikogu liige Reesen, mis Teil oli ütelda? Panen selle seaduse peale III lugemist lõpuhääletamisele. (Hääletatakse.) Wähemus on vastu. (Wahelhüüe: Palun ära lugeda!) Nõutakse hääle äralugemist. (Hääletatakse. Loetakse hääli.) Selle seaduse lõpuhääletamisel wastuwõtmise poolt on 38 häält ja vastu 20 häält. Sellega on see seadus lõpuhääletamisel vastu wõetud.

Aruandja **A. Kerem**: Kuna meil redaktsiooni komisjoni liigetel seda seadust warem wõimalus oli läbi lugeda ja wastawad redaktsioonilised parandused juba ette olen kannud ühes seadusega, siis teen ettepaneku seda seadust vastu wõtta ilma redaktsiooni komisjoni kätte andmata.

Juhataja **K. Päts**: (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

3. Riigi 1923 a. Sõna on järjekorras eelarwe — rkl. härra Kana'l.

II lugemisel. J. Kana (töer.): Siin enamalt tegi härra

Raudkepp ettepaneku wõtta muuseas toetussummaks kristliku noortemeeste ühingu 75.000 marka. Nii wist oli see asi. Ma tahtsin siin ühe asjaolu peale tähelepanu juhtida. Kõige pealt tahaks seda tähendada, et niisuguse kristliku noortemeeste ühingu vastu kellegil midagi olla ei saa ja see töö ja tegewus, mis see ühing teeb noortele meestele, kes sellest osa wõtawad, tõesti tarwilik ja kasulik on. Kuid sellest ei saa ma kuidagi wiisi aru, et sellele ühingu tuleks riiklist abiraha anda. Selle ühingu algus on ju õieti pandud ameeriklaste poolt siin ja nemad toetawad sarnaseid ühinguid tarwiduse järele. Seal on just see põhimõte maksew, et isetegewust õhutada ja kaswatada. Minule näib, et sellel seltsil ei tohiks ja ei peaks olema soovisid riiklist ja kogukondlist abi vastu wõtta, waid wastukondlist abi vastu wõtta, waid wõib olla, jõuab ta ise kord niikaugele, et omalt poolt abiandmist teistele korraldada. Peale selle peab ütlema, et

ühing nähtawasti ka sellele teele on asunud. Ma olen nende juures paaril koosolekul käinud, kuhu nad on kutsunud Tartu professorid ettelugemisi pidama ja ma näen, et see on tõesti hästi ja nii korraldatud, et wäikese maksu juures see asi ennast enam-wähem ära tasub. Peale selle tahtsin weel niisuguse asjaolu peale tähelepanu juhtida, mis mulle nüüd iseäranis imelikuna paistab. Kristliku rahwaerakonna, nii ütelda, monopool wõi midagi sarnast näib olewat, et ikka oma ettepanekutega wõimalikult hilja tulla ja siis nii iseäralisel wiisil. Kui seda 75.000 oli tarwis eelarwele juurde lisada, siis oleks pidanud seda sel ajal tegema, kui eelarwet weel rahaministeeriumi komisjonis arutati. Sel ajal oli ju kristliku rahwaerakonna üks kaaswõtteleja ja eeswõtteleja haridusminister. Kristlik noortemeeste ühing oli ka sel ajal olemas. Wäga arusaamata on mispärast siis juba ei saadud seda summat eelarwesse sisse panna. Iseloomulik on siin, et see ettepanek just kommunistide häältega toetatud saab, kuna ettepanija kommunistide häältega Riigikogusse sisse on tulnud. (K ä r a.) Tehakse ettepanek nüüd wiimasel momendil, mis omapäraselt silma torkab. Mina ei tea mitte, aga mulle näib, et siin on tegemist jällegi ühe iseäralise demonstratsiooniga. Kogu see erakond on ikka ja alati katsunud juba ette asjale ilme anda, et kes poolt ei hääleta, neid kõiki paganateks tuleks tembeldada. Seda ettepanekut oleks wõinud ja pidanud õigel ajal tegema ja selleks oli wõimalus.

A. Jürgenstein (rhw.): Lugupeetud rahwasaadikud! Täna wuaastase eelarwe kokkuseadmisel pööras Eesti ajakirjanikkude ühing haridusministeeriumi poole palwega, et toetussummade sekka, mis kultuuriliseks otstarbeks lähewad, Eesti ajakirjanikkude ühingu toetuseks üles wõetaks 150.000 marka selleks otstarbeks, et ajakirjanikkude ühing saaks saata vähemalt 3 ajakirjanikku wäljamaale õpereisiile. Haridusministeerium tuli sellele palwele vastu ja wõttis selle summa eelarwesse üles, nii et selle ettepaneku kohta ei maksa etteheide, et ta liig hilja tuleb. Rahaministeeriumi juures olew eelarwe-komisjon tõmbas aga selle summa maha. Riigikogu eelarwe üldkomisjonis panin mina uuesti ette ajakirjanikkude nimel seda summat jälle üles wõtta. Ma usun, austatud Riigikogu liikmed on küllalt tunda saanud, kui tähtis

ülesanne meie ajakirjandusel on. Õigusega on omal ajal seda nimetatud seitsmendaks suurwõimuks maailmas. Kui tema ju kultuurilistes maades nii suureks võimuks on, siis meie maal on ta iseäralikult suur, kus ajakirjandusel peale seisukohtade wõtmise õige palju poliitilist selgitust teha tarwis on, mis kõikidele erakondadele, ilma wahet tegemata, ühetasa tähtsad on. Ma usun ka, et Riigikogu liikmetele ei ole waja seda nüüd enam pikemalt seletada, et meie ajakirjandus mitte weel tarwilisel kõrgusel ei seisa ja et tal õige palju wäljamaalt õppida on, iseäranis noorematel ajakirjanikkudel, teiselt poolt on see wist Riigikogule selge, et praegusel kitsikul ajal ajakirjanikkudel, iseäranis noortel, ei ole wõimalust omal kulul wäljamaa reisisid ette wõtta. Sellest on ka teistel maadel aru saadud, näituseks on Soomes eelarwesse selleks otstarbeks teatud summa üles wõetud. Kõige selle peale toetades panen ma Riigikogule ette seda wõrdlemisi wäikest, aga ometi wäga tähtsat summat lubada. Sellepärast teen ettepaneku praeguse eelarwe I peatüki 15. punkti — toetussummade alla wõtta — 150.000 marka Eesti ajakirjanduse ühingu, kes oma waliku järele selle raha eest wähemalt 3 ajakirjanikku wäljamaale õpereisile wõib saata.

Juhataja K. Päts: Sõna on faktiliseks märkuseks rkl. Raudkepp'il.

L. Raudkepp (kristl.): Härra Kana sõnade kohta oleks mul öelda, et siin mingisugust demonstratsiooni ei ole. Lihtsalt kõik asutused riigis ei wõinud teada, misuguseks ajaks palwet tuli awaldada. Palwekiri oli juba ennemalt haridusministeeriumile sisse antud, wõib olla, et see siiski hilja oli. Arwan, et igal Riigikogu liikmel on õigus esineda ettepanekutega ja kõrgemal, kui komisjon, seisab igatahes Riigikogu. Ma ei ole seda ettepanekut mitte erakonna nimel teinud, waid see on minu isiklik ettepanek. Ma palun temast mitte rohkem wälja lugeda, kui seal sees seisab.

E. Martinson (sd.): Käesolewa haridusministeeriumi eelarwe puhul ei taha mina pikemalt sõna wõtta. Haridusministeeriumi juhtimine on õieti wäga lühikest aega praeguse ministri käes ja raske on sellel alal midagi iseäralist ette tuua. Peab tähendama, et haridusministeerium on püüdnud oma eelarwes wõimalikult neid summe rahuldada, mis selleks ajaks sisse olid antud, kui eelarwe

weel alamkomisjonis läbiwaatamisel oli. Juhin tähelepanu ainult ühe summa peale, mis eelarwesse liig wähesel määral üles on wõetud. Selle summa kohta tegin mina ettepaneku eelarwe alamkomisjonis ja kordasin seda üldkomisjonis. Nimelt esineti tööliste organisatsioonide poolt palwega, et töölisteteatritele ja kultuurharidusliste ülesannete teostamiseks määrataks neile haridusministeeriumi ja linna eelarwest toetuseks 975.000 marka, mis nende asutuste, nimelt kultuurhariduslise osakonna, wäljaminekute puudujäägina ette nähtud oli. Eelarwe oli wäga reaalselt kalkuleeritud ja seda puudujääki oleks tarwis olnud katta.

(Juhataja kohale asub abiesimees A. Kerem.)

Kuid seal oli ka ette nähtud selle puudujäägi osaline katmine omawalitsuste poolt. Seda arwesse wõttes, et Tallinna linn ka oleks pidanud selles suhtes wastu tulema, tegin mina ettepaneku määrata 900.000 marka töölisteteatrite ja kultuurharidusliste ülesannete teostamiseks. See ettepanek on osalt läbi läinud, nimelt 200.000 marga suuruses rkl. härra Kana ettepanekul. See summa on siiski liiga wäike, kuna teistele teatritele palju suuremal määral toetust lubatud, nimelt kogusummas 6 miljonit marka. Sellepärast kordan mina seda ettepanekut, et haridusministeeriumi eelarwe peatükk I § 15 — toetussummade hulka — weel peale selle 200.000 marga, mis seal on tööliste näitemängu edendamiseks määratud, määrataks weel 700.000 marka töölisteteatrite ja ühtlasi tööliste kultuurharidusliste ülesannete teostamiseks.

W. Binsol (is.): Olgugi, et haridusministeeriumi eelarwes praegusel aastal on märgata rahwahariduse tasapinna tõstmiseks summade suurendamise tendentsi, kui aga eelarwet üksikasjalisemalt silmitseda, siis peab ikkagi tähendama, et töölisteklass ei ole mitte selle õnne osaliseks saanud, ja et siit paistab silma klassipoliitiline joon, et kodanlusele antakse nüüd enam-wähem laialisemat wõimalust oma arenemiseks, hariduse tõstmiseks, aga töölisteklass on jäänud ka tänawu wae-sekslapseks. See asjaolu kinnitab weel kord, et meie walitsus ajab klassipoliitikat haridusalal ja ei lähe mitte üldse rahwahuwide seisukohalt wälja. Töörahwakiht, kes kõige rohkem loowat tööd teeb, kõige rohkem wäärtusi loob, sellel kihil

peaks ka olema õigus kõige rohkem riigilt saada oma waimlise ja hariduslise tasapinna tõstmiseks. Kuid seda tema mitte ei saa.

Sellest asjaolust — üldse haridusministeeriumi poliitikast — on juba räägitud pahempoolsete erakondade esitajate poolt ja sellepärast arwan, et ei tarwitse tema juures pikemalt peatada. Aga siis lubatagu mulle üht asjaolu weel tähendada. See on nimelt Tallinna tehnikum, wiimane, kui tehniline kutseharidusline õpeasutus oma alguses tõmbas palju tähepanu rahwa keskel oma peale. Õpilasi oli tehnikumi alguses nii palju, et ei saanud neid ära mahutada. Mis näeme meie nüüd, kus see õpeasutus 3—4 aastat tegutsenud on? Siin näeme meie pilti just ümberpöördult. Mille tõttu on see sündinud? Seda räägiwad õpilased, et tehnikum lonkab oma sisemise korra poolest, ja toowad ette asjaolusid. Näituseks, siamaani ei ole suudetud kokku seada õpekawa, mis oleks aluseks eksamineerimise korral, õpilasel ei ole mingit kaitset, kuna aga wõidakse temaga wabalt talitada, kuidas eksaminaator wõi komisjon seda heaks arwab. Ühest küljest on eksamineerijal wabadus omawoliliselt eksamineerimist lõpmatuseni lajutada, teisest küljest on õpilane ilma mingisuguse seadusliku kaitseta eksamineerija eest. Sellepärast on arusaadaw, missugused tagajärjed olla wõiwad, kui, ütleme, õpilase kohta, keda eksamineeritakse, mitte erapooletus maad ei ole leidnud.

Ma wõtaks weel ühe teise asja, mis puutub ainete jaotusesse osakondade wahel. Siiaajani ei ole ainete jaotuskawa walmis töötatud, waid antakse lihtsalt kuulajale üles, mis meeldib. Nii pika aja jooksul ei ole suudetud neid kahte asja, mis wäga tähtsad on õpeasutuses, walmis teha ega kokku seada, tähendab, et sisemine korra juhtimine üldse on täiesti wäga nõrk ja wilts. See mõjub teatawasti õpilaste peale, mis neid õpeasutusest kui sarnasest eemale peletab. Näituseks hüdrotehnika osakond. Aasta tagasi, kui kõik ained olid juba õpilastele üles märgitud, ja läbiwõetud ainetes eksamid ära tehtud, määratakse osakonna juhatajaks teine professor, kes ütleb, et need ained, mida teie olete ära kuulanud teiste lektorite juures, neid ma ei tunnista, peate neid minu juures uuesti üle kuulama. Ja wõtab siis weel terve rea uusi aineid juurde ja õpilased peawad neid järele õppima. Kui nii edasi kestab, kunas siis lõpeb see õpe-

kawa otsa, kas on siis loota, et 3 aasta pärast juba lõpetajad wälja tulewad. Kui tehnikumi õpekawa muutmine niiwiisi edasi läheb, siis ei ole wõimalust lõpuksami ära teha enne 5—6 aastat; kuidawiisi siis õpilane soowib õpeasutusse astuda, kui näeb, et seal sarnane kord walitseb, mis põrmugi kawakindel ei ole, olgugi, et tema selle teaduse järele januneb.

Peale selle pean tähendama, et eksamite kord ka iseäralik on. Kui õpilane on teatawad loengud ära kuulanud, siis on tarwis semestrieksamid ära anda. Peale semestrieksamite on aga weel tarwis kolme semestri eksam, mida nõutakse ka neilt, kes alamastme meistriksami mitte ei taha ära anda. Seda eksami ei peaks põhikirja järele mitte olema neile, kes ülemastmele wastu wõetud. Kui aga õpilased selle wastu protesteeriwad, siis ütleb härra direktor, et tema sunnib seda tegema. Järeldus on, et ülemastme õpilased peawad 3 semestriksami ära tegema, mis põhikirja järele alam, meistriastme lõpetajatele ette nähtud.

Lisaks pean weel sama professor härra Madisson'i kohta tähendama, et tema õpilastega lubamata kombel ümber käib. Selle üle on mitmed õpilased kaebanud. Kui näituseks keegi läheb tema juurde mõne asja kohta seletust küsima, siis wõetakse õpilast wäga terawate ja iseloomulikkude wõtetega wastu ja kui professor peaks seletust andma, siis teeb tema seda niisuguse wihatujuga, et kriiditükiga tahwli puruks wõib lüüa. Niisugused wõteted mõjuwad õpilaskonna peale niiwiisi, et nad ei julgegi mingisugust seletust küsima minna. Juhtub aga teinekord nii, et mõne raskema teooria seletuse juures professor ise segamini läheb, siis lööb ta käega ja ütleb, ega teie sellest nii kui nii aru ei saa ja pühib joonistused tahwliilt maha. Niiwiisi kõrgemas õpeasutuses õpetust andma ei peaks, waid kaswatus peaks niisugusele alusele seatud olema, et noored inimesed seal ka midagi õppida wõiksid. Pean weel tähendama mõnede härrade lektorite üteluste kohta õpilastele, kus nad neile sarnaseid soowitusi jagawad, nagu: „Tulewik on teil Eestis ikkagi suur, mõnest teie hulgast wõib saada wäga häid meistrid, teistest aga head puskarikeetjad, teemeistrid jne.“ Just tehnikumi sisemine korraldus on õpilased ära peletanud. Loenguid käib kuulamas 200 õpilast 85 lektori kohta. See on peaaegu 2 õpilast

iga õpetaja peale. See ei anna head tunnistust õpeasutuse kohta, mis meil täie hooga töötama peaks, sest tehnilise haridusega inimestest on meil suurt puudust. See õpeasutus peaks korda seatama. Kui riik tema peale miljonid raiskab, siis peaks need miljonid otstarbekohaselt ära kasutatama. Senni ei ole seda mitte tehtud. Ma loodan, et haridusministeerium tehnikumis korra sisse seab, lektorite ja õpilaskonna wahekorra õpeasutuse kohaselt lahendab.

J. Bergman (kristl.): Wäga lugupeetud rahwasaadikud! Täna hommikupoolel koosolekul härra rkl. Piiskar ja kõige noorem rkl. arwasid tarwis olema tähelpanu juhtida selle peale, nagu oleks abirahad, mis teatritele määratud, täiesti üleliigsed, sest teatrid olla kodanlised asutused ja neile abiraha määrata oleks ilmaegne. Härra dr. Luiga juhtis tähelpanu selle peale, et nende abirahade läbi ei saa mitte üksinda teatrid toetust, waid nendega ühenduses on sünfoonia orkestri ettekanded. Lugu on aga järgmine, et härra Piiskar sugugi ei „Estonia“ ettevõtet ei tunne, ega ole temal ka aimu ja arusaamist teistest teatrite ettevõtetest, nagu „Wanemuine“ jne. Wõin ainult selle peale tähendada, et „Estonia“ teatri kull ka sünfoonia orkester ülewal peetud saab. Niisugust orkestrit, nagu „Estonial“, ei ole teatrite ettevõtetega jaoks sugugi tarwis. Selle jaoks, et sünfoonia kontsertisid toime panna, peab „Estonia“ omal pidama 40-liikmelise orkestri alalise aastapalgaga, mis teeb aastas wälja 4.600.000 marka. Peale selle on olemas weel sünfoonia kontsertide toimepanemiseks lisa orkestrijõud, kelle palk aastas 1.000.000 marka wälja teeb. Seal juures on aga sünfoonia kontsertide sissetulekud kunni 1. jaanuarini, see on — esimese hooaja poolel 793.000 marka. Kull aga, mis „Estonial“ olnud teatri etenduste ja sünfoonia kontsertide toimepanemisel, wälja arwatud harilikud kulud, nagu palgad ja kõik muud, teewad wälja 1.038.000 marka. Muusikaosakonna laulukoori ülespidamine tuli maksma „Estoniale“ esimesel hooaja poolel 200.000 marka. See on ettevõtte niikaugele wiinud, et 1. jaanuariks oli seltsil panga laenu juba 1.500.000 marka, et teatri etendusi ja kontsertisid korraldada. Wähe on lootust, et seda wõlga hooaja lõpuks ära tasuda wõiks, sest ka suwel tuleb 3 kuu eest teatritegelastele palka maksta,

kuna sissetulekuid sel ajal üldse ei ole. Et walitsuse ja omawalitsuse poolt on ametnikkude palkasid tõstetud, siis on praegu ette näha, et palkade küsimus ka teatris uute lepingute tegemisel päewakorrale tõuseb. Kui tõsta tegelaste palkasid läbistikku 25% wõrra, siis suurendab see juba üksinda tulewa aasta eelarwet 3½ miljoni wõrra. Seda arwesse wõttes wajaks „Estonia“ eelolewal eelarwe aastal riigilt abiraha mitte 3 miljonit marka, waid 6½ miljonit marka. Ei saa jätta rõhutamata, et „Estonias“, wõrreldes teiste teatritega, tegelaste arw õieti suur on. Kuna muis teatrites töötawad peajasjalikult ainult draamagrupid, on „Estonia“ ülewal pidada weel suur muusikaliste tegelaste kogu, koor, 40-meheline orkester ja peale selle weel opereti- ja ooperijõud. Kokku ulatab „Estonia“ palgaliste tegelaste arw käesolewal aastal 135 peale, peale selle 40 orkestranti, 48 pileti wastuwõtjat ja uksehoidjat — koguarwel 223 inimest. Nii siis tuleks edaspidi, kui rohkem rõhku hakkame panema ooperi peale, iseäranis solistide kogu weel märksalt suurendada.

Kui „Estonia“ teatrit ta mängukawa pärast, ta olewuse järele arwatakse võimalikuks nimetada „kodanliseks“, siis on ta oma tegelaste jaoks äärmiselt proletaariline, sest wõrreldes üldse palkadega, mis maksetakse töölistele ja ametnikkudele, ei ulata „Estonia“ tegelaste palgad mitte normaal tööliste palga kõrguseni. Edasi, on „Estonia“ alati wastu tulnud soowidele, mis esile kantud kooliwalitsuse poolt, anda kontsertsaali kooliõpilaste kontsertide toimepanemiseks. Niisamuti on „Estonia“ selts alati wastu tulnud ja on puhtõpilaste etenduste ajal mitu korda teatrietendusi andnud ainult walgustuse ja teenijate kulude eest. Seega siis nüüd etteheiteid tulla tegema ja sealjuures arwesse wõttes härra Piiskar'i omapäralist mõtetewassimist, wõib ainult kahetseda, et siin niisugust kõnewiisi tarwitatakse, kus midagi kahtlustada ei ole. (J. Piiskar (is.): See oli üks kristlik kõne küll...)

P. Keerdo (wäljasp. rhm.): Siin on juba peatatud meie hariduspoliitika juures üldse ja on ära näidatud, kuidas walitewad erakonnad ka kooli ära kasutawad oma klassiwõitluse abinõuna. Ma ei taha sellepärast üldiselt hariduspoliitika juures kauemat peatada, waid tahaksin ainult puudutada paari küsimust. Meil on sea-

dusetähe järele maksew sunduslik algkool, kuid peab tähendama, et see seadus ainult paberilipakaks on jäänud, nii kui mõni teinegi seadus, mis natukenegi laiemate rahwahulkade huwisid kaitseb. Algkooli-seadus on jäänud paberilipakaks, sellepärast, et kehwormate wanemate lastel ei ole mitte wõimalus koolis käia. Siin on üles wõetud 15 miljonit kehwormate õpilaste toetamiseks, kuid ma ei tea, kuidas on seda summat kawatsetud ära kasutada. Igatahes need teated, mis meil praegu sundusliku algkooli teostamise kohta olemas, räägiwad niisugust keelt, mis wäga palju soowida jätab. Ma tooksin mõned andmed paari maaliitlise wallaomawalitsuse haridusosakonna protokollidest. Nimelt Wirumaal Wao wallas puudus koolialalistest lastest koolis 42%, Porkunis 56%, Weneweres 51%. Neist puudujaid olewat enne koolis käinud 5% kaks aastat ja 11% 1 aasta, teised ei ole üldse koolis käinud. Kui neid puudumiste põhjusi järele waatame, siis on selgunud, et 32% nendest on sellepärast koolist ära jäänud, et neil selleks tarwilikku kehakatet pole olnud. 7% on ära jäänud oma leiwateenistuse pärast. On ette wõetud ka trahwimisi, kuid need pole mingisuguseid tagajärgi annud, on ära tasunud ainult siis, kui politsei sissenõudmise teostanud. Kui wanemad ei saa oma lapsi kooli saata kehwormate tõttu, siis loomulikult ei aita ka ükski karistus, waid siin peaks teisi teid tarwitama. Ma ei tea, kuidas on mõeldud see 15 miljonit, mis siin üles on wõetud kehwormate koolilaste toetamiseks ära kasutada, minule isiklikult näib, et see summa niiwõrd wäikene on, et sellega sunduslikku algkooli läbi wiia ei saa ja niisuguste wäikeste summadega jääb tema selleks, mis ta praegu on. Alles täna, eelmises päewakorra-punktis wõtsite wastu 55 miljonit autasuks kõrgematele sõjawäelastele. See näitab jällegi, et raha jätkub siis, kui seda tarwis on wälja anda niisuguste asjade peale, mis mitte tarwilikud ei ole. Algkooli-seaduse teostamine oleks pidanud esimeses järjekorras läbiwiimist leidma. Selleks teil aga raha ei jätku.

Siis on weel teine küsimus, mille kohta mina sõna tahtsin wõtta, see on toetussummad. Nende toetussummade seas, mis kokku wälja teewad 47 miljonit 675 tuhat, leiame terve rea toetussummasid kõiksugustele teatritele. Kokku on teatritele määratud 6 miljonit 658 tu-

hat. Need on kõik niisugused teatrid, mis ainult kodanlise klassi huwisid rahuldawad. Kui on wõidud anda 6½ miljonit ainult ühe klassi teatrite toetamiseks, siis oleks pidanud wähemalt sama palju määratama ka töölisteteatri toetamiseks. Nagu pilkeks näeme aga, et rkl. Kana poolt ette on pandud eelarwesse üles wõtta 200 tuhat marka tööliste seas näitemängu edendamiseks. Ei tea, kas seegi läheb tööliste kätte tööliste seas näitemängu edendamiseks, sest wõib olla lehtakse, et „Draamateater“ wõi „Estonia“ tööliste seas näitemängu edendab ja määratakse ka seegi toetussumma neile. Rkl. Martinson'i poolt tehti siin ettepanek wõtta eelarwesse nimetatud otstarbeks 700 wõi 900 tuhat marka. Ta nimetas seal juures, et see nõudmine põhjeneb töölisteteatri wõi Tallinna kesknõukogu kultuurosakonna eelarwe peal. See eelarwe oli aga wastu wõetud ja kokku seatud sel ajal, kui töölistel oli weel üks ruum, nimelt „Walwajas“, mis pidi täitma kõigi tööliste organisatsioonide ülesandeid ja seal leidis ruumi ka töölisteteater. Lootes, et töölisteteater ka edaspidi seal ruumi leiab, oligi see eelarwe kokku seatud. Praegu aga, kus „Walwaja“ uulitsale on tõstetud, kus töölisteteatril üldse enam kohta ei ole, ei wasta kokkuseatud eelarwe igatahes mitte enam tarwidustele ega jätku ka sellest toetussummast. Peale „Walwaja“ wäljatõstmist pöörasid tööliste organisatsioonide esitajad nii tööhoolekandeministeeriumi kui ka Riigiwanema poole. Riigiwanem härra Kukk lubas walitsuses selleks samme astuda, et kui tööliste organisatsioonidele ja tööliklassi kultuurettewõtetele just otsekohe ruumi ei saa anda, siis wähemalt seda läbi wiia, et need organisatsioonid, kes riigilt toetust saawad, tähendab „Estonia“, „Draamateater“ jne., et neile antakse toetust ainult sel tingimisel, kui nad töölisteteatritele oma ruume tarwitada annawad.

Selle Riigiwanema härra Kukk'e weksli arwas wist lunastada rkl. Kana sellega, kui ta tegi niisuguse naeruwäärilise ettepaneku: määrata tööliste seas näitemängu edendamiseks 200 tuhat marka. Mina ei oleks isegi ühest kodanlisest riigipeast uskunud, et ta oma lubamistest niiviisi aru saab ja kinni peab, et nemad ainult seks korraks on, kui nad antakse. Sellepärast ei wasta nüüd ka praeguses eelarwes olewad toetussum-

mad töölisteteatri eelarwele, kuna Riigivanem oma antud lubadust mitte täitnud ei ole.

Siis edasi on üles wõetud siin summake spordi edendamiseks, niisama ka mingisuguste karskusseltside toetamiseks. Asi on aga nii, et kui üldse karskuse, spordi wõi ükskõik missuguse ettewõtte teostamisest jutt on, siis teame meie, et seda ei tehta mitte seal spordi wõi karskuse enese pärast, waid seal on teatawad tagamõtted. Kui nüüd oleks sellest seisukohast wälja mindud, et näituseks spordi edendamine on rahwa terwishoiu seisukohalt tähtis, siis oleks pidanud käidama teist teed ja antama eestkätt toetust nendele organisatsioonidele, kes laiemate rahwahulkade seas sporti arendawad. Niisama ka karskusküsimuses. Kui meil karskusest kõneldakse ja teda toetatakse, siis mitte karskustöö enese pärast, waid teistsuguste sihtidega.

Üldkommissjoni aruandja härra Laidoner tähendas ka, et praegune karskusseltside keskoitumkond on huwitatud piirituse müügist ja loomulik on, et niisugune karskuse organisatsioon, kes sellest huwitatud on, et piiritust rohkem laiali läheks, ei saa karskust edendada.

Kõike seda silmas pidades kordan oma eelarwe-kommissjonis tehtud ettepanekuid täiendada eelarwe § 15 järgmiste summadega:

1) Töölisühisuste üldliidule töölistekultuuriliste ettewõtete toetamiseks 1.200.000 marka.

2) Spordiselts „Herkulesile“ 300.000 marka.

3) Tallinna karskusselts „Walwajale“ 200.000 marka.

Need summad on niiwõrd wäikesed, et nad wastuwaidlemist ei tohi leida. Seda ettepanekut esitades anname teile võimaluse weel kord näidata, kuiwõrd teie haridusküsimust tahate erapooletult otsustada ja seda mitte teha ainult oma klassi sihtide huwides.

O. Liigand (rhw.): Wäga lugupeetud Riigikogu liikmed! Teatrite toetamine riigi poolt on wanadest aegadest saadik tunnustatud. Tuletame meelde wana Rooma riiki ja sellepärast ei ole imeks panna, et meil niisama nagu mujal kultuuririikides teatritele riigi poolt toetust määratakse. Meil on ette nähtud toetused teatritele Tallinnas ja muus linnades. Siin on ette pandud „Estonia“ teatritele 3.000.000 marka, „Draamateatritele“

1.200.000.—, „Wanemuisele“ 1.000.000 marka jne. Peale selle on ette pandud töölisteteatri toetamiseks haridusministri korraldusse 200.000 marka. Siin täna esineti ettepanekuga suurendada „Estonia“ toetussummat ja nii ka töölisteteatritele. Esimesele on määratud, nagu ma juba ütlesin, 3.000.000 marka, töölisteteatritele aga 200.000 marka. Mulle paistab, et kuigi meil wäga meelitaw oleks anda toetust rohkem niihästi „Estonia“ kui ka kõigile muile, kes seda soovisid, aga mulle paistab siiski, et meil on mööda mindud ühest teatrist, millel õige suur kultuuriline tähtsus on, ning millele hädapärast abi rohkem tarwis oleks. Mina mõtlen nimelt Tartu „Wanemuise“ peale. Tema puudujääk on ette nähtud käesolewa aasta kohta 2½ miljonit marka. Kui tema ülesandeid tähele panna, siis ei ole mitte üleaurune ära märkida, et need osalt laiemad on, kui üksikute teatrite ülesanded Tallinnas. „Wanemuine“ peab üksi hoolitsema selle eest, mille eest hoolitsewad Tallinnas kolm asutust: „Estonia“, „Draamateater“ ja sünfonia orkester, „Wanemuine“ mureseb operettide eest ja draamaetenduste eest ning suwel korraldab sünfonia kontserte. Kulud nende ettewõtete peale on suured, puudujääk sellepärast, nagu ma juba tähendasin, 2½ miljonit eelolewa aasta kohta. Linn annab ju ka toetust ja ka seltskond, aga siiski on raske nii suurest puudujäägist üle saada. Kui meie wõrdleme Tartut Tallinnaga, siis on Tallinnas toetuse muretsemine seltskonna poolt ka hoopis kergem, kui Tartus, sellepärast, et siin, kui äri-, kaupluse-, tööstuse- ja walitsuse keskkohas on raha palju rohkem liikumas, ja sellepärast on seltskonna toetamine teatritele palju suurem, kergem, kui prowintsilinnas Tartus. Just sellest ajast on Tartu weel rohkem prowintsilinnaks saanud, kui Tallinn pealinnaks on. Peale selle peab weel tähendama selle peale, et „Wanemuine“ just rahwateatri ülesannet tõsisel mõõdul täidab, wast tõsisemalt kui mõni teine teater. Seal ei ole niisuguseid wahesid märgata, nagu seal, kus töölised on organiseerinud omale erilisi teatrid. Seal on pea-keskkoht praegu just „Wanemuine“. Pääsetähed on niiwõrd odawad määratud, et nad on igaihele kättesaadawad. Pääsetähtede hinnad teatrisse kõiguwad 25 ja 100 marga wahel, suwekontsertidel on nad 10—25 marga wahel. Peale selle on weel igal nädalal teatris üks rahwaetendus. Seal on pääse-

tähtede hinnad veel odavamad — 25 marka, kooliõpilastele ja sõduritele 10 marka odavam. Hinnata pääsetähti on wälja jagatud möödaläinud hooaja teisel poolaastal 5.500 marga ümber. Peale selle on seal püütud wördlemisi kõrgemale järjele teatri juhtimist seada, näitlejate wäljamaale saatmist, näitedirektori ettevalmistamist ja ametissepanemist niisamuti dramaturgi sisseseadmist. Nii siis oleks igatahes soowitaw, et siin suurendataks seda abiraha, mis eelarwe-komisjoni poolt on ette nähtud — 1 miljon marka. Nagu ma juba tähendasin, jõuab see ühe wäikese osa defitsiidist katta ja suuremat osa ei ole kusagilt sisse tulemas. Ma ei taha oma nõudmisega mitte kõrgele minna, waid teen ettepaneku juurde määrata ainult 250.000 marka, et „Wanemuise“ tuleks üldse 1 miljon 250 tuhat marka abiraha. See teeks poole sellest wälja, mis temal on defitsiiti ette nähtud. Ma ärwan küll, et kui wõidakse määrata toetusraha juurde „Estonia“le“ ja veel mõnele muule asutusele, siis ei peaks mitte mööda mindama „Wanemuise“t. Ma teen ettepaneku suurendada Tartu „Wanemuise“ toetusraha 250.000 marga wõrra.

Haridusminister A. Weiderman: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Kõige tähtsam osa rahwa hariduse elus on algharidus. Seda aru saades wõttis Asutaw Kogu uue awalikkude algkoolide-seaduse wastu, mille järele rahwakoolide õpekawa tuntawalt laiendati, õpeaastate arwu suurendati. Ühtlasi pandi ka ühtluskooli süsteem maksma, et igapähele, kellel anded seda lubawad, wõimaldada kõrgema hariduse saamist, et keskkool ei oleks mitte jõukamate rahwakihtide tarwis, waid et keskkool oleks kõigile kättesaadaw. Niisugune suur ülesanne, mis algkoolide peale pandi, on ühendatud suurte raskustega.

Meie endine algkool oli kolmeaastane talwekool, linnas oli õpeaeg küll pikem, kuid teadmiste hulk, mis seal anti, oli wäikene, suurel osal lastel oli seegi kool kättesaamatu. Õpekawa on nüüd palju suurem, nii paljudel õpetajail käib uus kawa üle jõu, nad pingutawad kõiki jõudu, et ajaga kaasas sammuda, kuid wõimatu on nõuda nende õpejõudude käest, et nad ühe ööga nõnda kaugele jõuaksid, et uut kawa teostada. Sellepärast on haridusministee-riumi tähtsam ülesanne olnud, et tõsta õpetajate teadmiste tasapinda, selleks on

ta korraldanud kursusi esmalt kutseta õpetajatele, pärastpoole kursusi ka teiste õpetajatele täienduseks. Nii on Tartu ülikooli juures igal suwel töötanud keskkooliõpetajate kursused. Nendest kursustest osawõtmine on wäga suur olnud, õpetajad on terve suwe läbi tööd teinud, et omandada tarwilist teadmist ning oskust ja et siis suuremate tagajärgedega töötada. Kui meie wõrdleme õpetajate hariduslist tasapinda praegu ja Wene ajal, siis peab tähendama, et praegune tasapind on palju tõusnud. Muidugi tuleb haridusministeeriumil ka kutsega õpetajate täiendamise eest hoolt kanda. Nõudmised kutse saamisel Wene ajal olid wäga wäikesed ja selleks on kawatsus korraldada terve rida kõiksuguseid kursusi, ning muidugi suwel, ühe ehk poolteise kuu jooksul, muul ajal oleks wõimatu õpetajatel kursustest osa wõtta. Sundusliku alghariduse maksmapanemine ei ole niipalju pedagogiline, kuipalju ta on ka majandusline küsimus. Kui algkool tahab olla ühtluskooli esimeseks astmeks, siis peab ta seadma enesele suuremad nõudmised ette, mitte ainult sisuliselt, waid ka wäliselt. Koolimajade puudus on suur, mitte ainult Petherimaal ja Läänemaal, waid ka mujal, rohkemedenenud kohtades nii kui Tallinnas, Wiljandis ja Tartus. Lastearw on praegu suurem kui endisel ajal, osalt sellepärast, et lastearw pidi tõusma koolisunduse maksmapanemisega ja kooliaja pikendamisega 1 aasta wõrra, teiseks on üldse tung üldise hariduse järele tõusnud. Praegu õpiwad meie algkoolides 2 kunni 4 klassini 99.900 last, 5 kunni 6-da klassini 11.543 last, kokku 111.443 last. Keskkoolis 25.724 last, kutsekoolides ja mitmesugustel kursustel 1.206 last, kokku 117.373 last, see teeb meie üldisest rahwarwust 12½% wälja. Kui wõrdleme seda arwu protsentuaalselt teiste maade õpilaste arwuga, siis peab ütleva, et meil õpilaste arw ei ole mitte wäike. Ameerikas on 14%, seega 1½% rohkem, kuid peab meeles pidama, et Ameerika on palju jõukam, tema ajalugu on pikk ja teiseks maksab koolisundus seal 8 aastat. Paljudes osariikides on teatawasti koolisundus ainult paberile jäänud. Riigi eelarwes on ülesse wõetud koolimajade ehitamiseks wördlemisi wäikene summa — 30 miljonit marka. (J. Kana (töer): Reesen tahab teada, kui palju Wene maal.) Wenemaal wist iga kuuga läheb lastearw wähemaks. Meil on nõudmine ehituslaenu järele õige suur, nii suur, et

täna wu aastal weebruarikuuks sellest laenust kõigest 12 miljonit järele on. Suurem osa palweid on weel tulemata. Kui täna wu aasta seda fondi ei tõsteta, siis tuleb seadust muuta, sest häda on suur. Meie koolides, iseäranis linnades peab kahekordselt töötama. Koolid on täis tuubitud, keskkoolides on seisukord weel halwem. Laenu antakse peaaesjalikult algkoolidele. Wäga tähtis on weel õpewahendite muretsemise küsimus ja kooliruumide wälimus, mis on sagedasti must ja inetu. Igakord ei olene see küll mitte waesusest, waid mõnes kohas on harimatus põhjuseks. Mul on ühest jõukamast wallast teada, et seal järele jäi eeltulewaks aastaks 50.000 marka, kuna õpewahendite muretsemiseks kõigest 1.000 marka määrati. Meie seaduse järele on awalikkude algkoolide teostamine antud omawalitsuste kätte, haridusministeeriumil on wõimatu kohapeal asja otsekohe korraldada. Sellepärast tuleb omawalitsuste ja rahwa arusaamist kooli wastu tõsta. Peab ütleva, et arusaamine koolist laiemates rahwakihtides ei ole mitte küllalt suur. Suuremalt jaolt on see ka põhjendatud, sest et endises koolis lastele päewa läbi usuõpetust ja Wene keelt tuubiti, kuna teiste ainete jaoks wähe aega üle jäi, olgugi, et hommikul kell 8 peale hakati ja õhtul kell 4—5 lõpetati, nüüd on need tuupimisained wälja jäetud. (W a h e l h ü ü e: Nüüd tahetakse jälle usuõpetust.) See küsimus on alles lahtine. Osalt on wanemate waade põhjendatud, sest on uusi õpeaineid sisse toodud. Kuid sagedasti ei suudeta neid aineid, nagu kodulugu ja käsitöö tarwiliselt õpetada, nad nõuawad head ette walmistamist. Nende uute ainete õpetamine muutub oskamatusse tagajärjel sagedasti mõnitamiseks ja pilkamiseks.

Härä Raudkepp pani ette maalide reprodutseerimiseks määrata teatud summa. Pildid oleksid määratud koolide ilustamiseks. Koolide ilustamise küsimust on juba waremalt haridusministeeriumis kaalutud, on suuremate äridega läbirääkimisi peetud, oleme neile isegi kindlustust lubanud, et haridusministeerium neid maale tarwilisel määral omandab, muidugi kui need tööd küllalt wäärt on. Loodetawasti ilmuwad lähemal ajal meie kirjanikkude ja rahwategelaste pildid koolide tarwis.

Weel teine asjaolu, mis takistab alghariduse edendamist, on laste waesus. Et wõimaldada kõigile lastele koolis käia, siis läheks meil palju suuremaid summasid

tarwis. Olles kohaliku kooliwalitsuse eesotsas, oli mul üks juhtumine, kus 13—14 aastane poiss kogu perekonda ülewal pidas. Kui nüüd poisile, kes alles kooliealine, ära keelata töötamine, siis oleks tulnud kogu perekonnale abi anda, selleks aga summad puudusid. Teine juhtumine, lasteema käib tööl, ja kodus on weel wäikene laps, wanem laps ei saa koolis käia, ta peab wähe aega järele waatama, sest emal puudub igasugune wõimalus wäljastpoolt hoidjat muretseda. Wiimast küsimust wõiks küll teisel teel lahendada, ja tuleks asutada wäikelaste sõimed, kuid see küsimus ei kuulu mitte haridusministeeriumi, waid juba hoolekande ministeeriumi alla.

Maal on weel karjaskäijatega palju tegemist. Maamehed soowiwad, et õpewaheaeg suurem oleks, ja et suwel lastel wõimalik oleks karjas käia, kui meie sellele soowile wastu tuleksime, siis peaksime algkooli maal hoopis teisiti korraldama, kui linnas.

Mis puutub rkl. härä Piiskar'i tähendusse, nagu puuduks haridusministeeriumil hoog algkoolide-seaduse elluwõimiseks, ja millal kawatseb haridusministeerium awalikkude algkoolide seadust laiendada, siis pean mina tähendama, et kõik wanemad tahaksid oma lastele haridust anda, niipalju kui nemad seda wõiwad, ainult üksikud on, kes seda ei taha ja keda sundida tuleks. Praegune haridusministeerium on awalikkude algkoolide seaduse teostamise omawalitsuste peale pannud ja haridusministeerium katsub neid igapidi toetada. Haridusministeerium on püüdnud teostada kõiki neid eriülesandeid, mis algkooli-seaduses ette on nähtud. On asunud nõrgaandeliste koolide loomisele. On kawatus selleks õpetajad wäljamaale õppima saata. Täna wu awati nõrgajõuliste lastele algkool Tallinnas.

Siin wõiksid muidugi teised õpetajad näha, kuidas sarnases õpeasutuses tuleb töötada. Linnades teewad kooliwalitsustele muret halwa elukombetega lapsed, neile tuleb erikool asutada. Praegu sunnitakse kõiki lapsi üheskoos töötama. Sagedasti lapsed ei heida kooli distsipliini alla. Igakord ei tähenda weel, et laps kurjategija oleks, waid ta on lihtsalt nii ulakaks läinud. Arusaadaw, et neile lastele tuleb ise kool asutada. Käesolewas eelarwes on ühe niisuguse kooli tarwis krediiti nõutud. Kawatsetakse seda maal awada, kuid weel ei ole selgusele jõutud,

kus. Nõndasamuti on täienduskoolide kawa väljatöötamisel. Minu arwates peaksid täienduskoolid kutselist laadi kandma, kus peale üldhariduse wõiks terwet ametioskust omandada. Igatahes kutselisi oskusaineid tuleb õpekawasse sisse panna. Mis wälis hariduse arendamisesse puutub, siis seda haridusministeerium otsekohe ei korralda, waid katsub seda õhutada kohalikkude organisatsioonide kaudu, et kohapeal isetegewust tõsta. Selleks on väljatöötamisel, kooskõlas kohaliste organisatsioonide soovidega raamatukogude wõrk. Pannakse kohapeal kongressisid toime, et arusaamist äratada, et üles kutsuda raamatukogusid asutama. Lähemal ajal kawatseb haridusministeerium haridusorganisatsioonide tegelaste kongresse kokku kutsuda, kus need küsimused siis laiemal ulatusel kaalumisele tulewad, kuidas meie kogu maad raamatukogu wõrguga katta, kuidas kogu meie maal asutada igalpool oskuskursusi ja üldhariduslisi kursusi. (J. Reesen (kom.): Mis Teie siis sinna raamatukogudesse panete?) Eks ikka raamatuid! Haridusministeerium ei tee wahet töölise hariduse ja kodanlise hariduse wahel. Haridusministeerium ei ole ka ühelegi organisatsioonile toetusest ära ütelnud, kui need organisatsioonid neid nõudeid täidawad, mis haridusministeerium kõige organisatsioonide kohta on üles seadnud. Peab tähendama, et haridusministeerium on toetanud peaaugult kaugemaid maanurke. Linnades on vähem toetust. Põhjuseks on see, et teatawasti haridusline tasapind on madalam maal, iseäranis kaugemal pealinnast; seal tuleb iseäranis wälis haridust edendada. Siis üks õrnem ja walusam küsimus on meie kutseharidus. Meil õpib praegu keskkoolides wäga palju lapsi, palju rohkem kui seda Wene ajal oli. Praegu puuduwad meil teised koolid, kus lapsed seda ette walmistust saaksid, mis tegelikus elus tarwis. Wanematel ei jää muud üle, kui lapsi üldhariduslisesse keskkooli panna. Pealegi seisab meie wanematel weel silmade ees weneaegne ametniku tüüp ja kutseharidusest ei tahetagi niiwõrd aru saada. Tallinnas kaubanduskooli oli tung palju wäiksem, kui üldhariduslisesse keskkooli, olgu küll, et üldhariduslised keskkoolid otsekohe praktikalist oskust elu tarwis ei anna. Kuid peab tähendama, et kutsekoolisid ei saa ühe õõga luua. Kutsekoolid lähewad esiteks wäga palju maksma, teiseks puuduwad tarwilised õpejõud.

Tütarlaste majanduskooli asutamisega tulid need õpejõud Soomest wälja kirjutada. Meil kodumaal tarwilikult ette walmistatud õpejõudusid ei ole. See majanduskool, mis Tallinnas on asutatud, seab enese ülesandeks tarwilisi õpejõudusid ette walmistada. Siin kõnedes puudutati ka Tallinna tehnikumi küsimust, Tallinna tehnikumi põhikiri töötati Asutawa Kogu ajal wälja, kui weel mitte kindlasti ei olnud wälja kujunenud waade, milleks tehnikum peab kujunema. Arusaadaw, et siis tehnikumi põhikiri nii wäga suurejooneline tahtis olla. Nüüd on enam-wähem selginud, missugust ülesannet tehnikum peab täitma, sellega ühenduses on põhikirja muutmine ja muudetud põhikirjaga esineb Wabariigi Walitsus lähemal ajal. Teine küsimus, mis Tallinna tehnikumile wäga tähtis, on ruumide küsimus. Praegu tehakse tööd niisugustes ruumides, mis meie harilikule keskkoolilegi ei wasta. Seal puuduwad igasugused wõimalused töötamiseks. Oli kawatus maja ehitama hakata, oli selleks möödaläinud aastal krediiti nõutatud plaanide wõistluse toimepanemiseks. Nagu arwata wõib, läheb uus hoone maksma umbes 200.000.000 marka, sisseseade tuleb wist weel kolmkorda rohkem. Sarnase suure kawa teostamiseks kulub vähemalt kümme aastat. Nüüd on meil teine wäljawaade awanenud. Tahetakse ära kasutada tehnikumiks Inglis-Balti tehaste administratsiooni hoonet, mis wäga suur on ja kus peaaegu tehnikum oma osakondadega ära mahuks. Juurde tuleks ehitada eluruumid ja laboratooriumid jne. Igatahes on kulud wäiksemad, kui täiesti uus tehnikumihoone ehitamise korral. Siin tekitab raskust juriidiline küsimus. Tehas oli hoolekande all, on nüüd aga Wabariigi Walitsuse poolt sekwestreeritud. Igatahes on kulud, mis seotud on tehnikumi sinna ülewõimisega, suured, sellepärast peab tarwilik kindlustus olema, et seda õpeasutust mitte lähemal ajal sealt wälja ei tõsteta. (A. Rei (sd.): Kas ei oleks odawam tehnikumi Tartu ülikooliga ühendada?) Tehnikumi Tartu ülikooliga ühendada ei saa, ülikoolil puuduwad selleks majad, saaks ehk weel keemia osakonda ära kasutada. Selle küsimuse üle on nõu peetud Tartu ülikooli esitajatega ja teiste asjasthuwitatud isikutega. On siiski seisukohale jäänud, et soowitaw oleks tehnikumi Tallinna jätta. Seda küsimust tuleb õige tõsiselt wõtta ja õige pea lahendada.

Mis nüüd teatrite toetamisesse puutub, siis on siin väga palju sellest räägitud, et töölisseteatrit ei toetata. Praegu ei ole see küsimus nii kiire, ennem on tarwis töölisseteatrile ruume muretseda. Mina arwan, et ehitataw maja peaks kandma rahwamaja laadi. Siin on läbi-rääkimised olnud kohaliku omawalit-
 sega, ja ma arwan, et kohalik omawalitus peaks organiseerimise ja ehitamise oma kanda wõtma, kuna riik toetust annaks ja on ju tõsi, et praegused teatrid laiematel rahwakihtidel liiga kallid ja sellega kättesaamatud on. Siin tuleb muidugi abinõusid leida, kuidas piletihindasid alandada. Praegu ei tule teatrid kõrgete piletihindade juures omaga wälja, seal juures makstes näitlejatele väga wäikest palka.

Siin on üksikuid küsimisi ette toodud, mille peale seletust palutakse. Ma ei hakka üldist ülewaadet tegema, waid peatan ainult ettepanud küsimiste juures. Küsitakse, kuidas on lugu Eesti kirjelduse wäljaandmisega, mille jaoks juba minewal aastal summe nõuti. Haridusministeerium on pööranud asjatundjate poole ja nendest on 71 isikut oma nõusolekut andnud ja kaastööd lubanud. 35 isikul on töö juba walmis, teised loodawad walmis saada weepbruari lõpul ehk märtsikuus. Ainult paar isikut, kes kodumaa piiridest on wälja sõitnud, annaks lubatud kaastöö hiljem kätte. Töö on mõeldud 60-poognaline, illustratsioonid peale selle. Siis on küsitud selgust wanawara ümber-töötamise kulude üle. Teatawasti asub üks osa Hurt'i wanawarast Soomes, millest ärakirjade wõtmiseks ja trükitööks walmistamiseks on see summa 50.000 marka ette nähtud. Muidugi kogu selle wanawara awaldamine tarwitab palju suuremat summat.

Samuti on toetust küsinud filosoofiline ühing. Nagu teada, pani filosoofiline ühing ankeeti toime õpilaste keskel. Kuiwõrd õnnelik wõi õnnetu see oli, selle kohta on ajakirjandus sõna wõtnud. Igatahes sarnaseid ankeete on korraldatud ka teistes maades. Meil on see töö weel lõpule wiimata, milleks ka summa on määratud, et tagajärjed päewawalgust näeks.

Pea tähendama, et eelarwe-kommissjon mõnes asjas väga wastutulelik on olnud ja ettepanud summad wastu wõtnud suuremal mõõdul, kui Wabariigi Walitsus seda wõimalikuks leidis. Kuid sellegi poolest tehti mõned otsused liiga

ruttu, nagu komisjoni aruandjagi tähendas, liiga järele kaalumata. Nõnda on üks walitsuse ja alamkommissjoni poolt wastuwõetud krediit wähenatud, mis käsitab haridusministeeriumi ettenägemata kulusid. Määratud summa 100.000 marka on 70.000 marga wõrra wähenatud. Ma pean tähendama, et palutud summa 100.000 marka oli kawatsetud 24. weebuari õpilaste pidustuste korraldamiseks, sest ei saa nõuda maksu õpilastelt sarnasel päewal. Praegusel korral, kus see summa 30.000 peale wähenati, puudub pidustusteks wõimalus. Samuti oli kawatsetud sellest summast toetust anda käsitöö ja loodusloo õpetajate kongresside korraldamiseks. Nagu teada, ei ole neist kongressidest kasu mitte ükski õpetajale, waid kogu koolielu tõstmiseks, sest seal edustatakse uuemaid mõtteid hädaliste uuenduste, meetodide jne. üle. Neist kongressidest on väga huwitatud õpetajaskond ja koolid. Haridusministeerium peaks osa kulusid oma peale wõtma. Praegu on kawatsetud kaks kongressi, aga arwatawasti tuleb neid weel juurde. Krediidi puudusel tulewad palwed tähele panemata jätta, kui Riigikogu neid summasid uuesti ei restaureeri. Sellepärast panen mina ette Wabariigi Walitsuse poolt ettepanud peat. I — § 16 ettenägemata kulud 100.000 marka — uuesti üles seada. See on — summat suurendada 70.000 marga wõrra.

O. Gustawson (is.): Ma kawatzen teha ainult ühe parandus-ettepaneku. Meie kodanlised parempoolsed rühmitused on alati toonitanud, et meie rahwas ja riik olla tulnud rasketest aegadest. See on täiesti õige. Mis aga mitte õige ei ole, siis järeldused, mis sellest tõsiasjast tehakse. Rasketes aegades all kannatajaid toetades juhatakse toetus imelikul wiisil ainult neile, kes toetust kõige wähem waja-
 jawad. Meil on wastu wõetud tänase päewakorra-punkti I all 55.000.000 Emk. kõrgematele sõjawäelastele „autasuks“. See summa läheb isikutele, kes kõige wähem sarnast toetust tarwitaksid. Kui aga esitatakse summad, mis kehwe-
 maile kodanikkudele minema peaksid, siis ei anta neid tihtipeale mitte. Põhjus — rahapuudus.

Haridusministeeriumi eelarwe peatükk I § 1 — p. 1 all — toetussummad kehwe-
 matele õpilastele — leiame 15 miljonit. Härra haridusminister tähendas siit kõnetoolilt väga õieti, et kehwi õpilasi

wäga palju on. Ta jättis aga kahjuks ütlemata, kui suur nende üldarw. Läinud aastal saadud andmete järele oli Eesti riigis umbes 15.000 kehwa ja abi-wajawat algkooli õpilast. Peab ütleva, et see arw tegelikult ennem suurem, kui vähem on. See arw teeks haridusministri poolt tähendatud õpilaste üldarwust 13% wälja. Meie wõime täie õigusega oletada, et tänawu aasta kehwa õpilaste arw ei ole wähenenud, waid on ennem suurenenud. Haridusminister tähendas siin, kuidas õpilased mitte ainult ennast omal kulul ülewal pidama ja koolitama ei pea, waid tihtipeale oma peale ka perekonnaliigete ülewalpidamise peawad wõtma. Samuti ei tohiks härra haridusministri teadmata olla, et wäga palju on neid, kes kehwa pärast absoluutselt koolis ei saa käia. Kui minna näituseks Narwa, kus suur hulk perekondi sellest elama peab, et wabrikuwalitsus maksab neile kõigest 150 marka kuus paiukit, nagu see minewal aastal oli — sinna juurde tulewad mõnele need summad, mida härra töö-hoolekandeminister oma heaksarwamise järele ühele jagab ja teisele mitte, — kui sinna Narwa minna ja waadata nende töötatööliste lapsi, siis wõib kinnisilmigi näha, kuidas nende kooliskäimisega lugu on. Need lapsed — neid on wäga palju — ei käi koolis, waid nende laste kooliskäimise koht on uulits. Praegusel pakasel ajal wõite teie näha, kuidas lapsed nüruses riides käiwad ja kerjawad teiste inimeste uste taga, selle asemel, et koolis käia. Nende laste nägudel wõite näha, et nad kuude kaupa pole korralikku kõhutäit süüa saanud. Palju parem lugu ei ole aga töölistelastega Tallinnaski ning teistes linnades, endiste mõisatööliste ja teiste lastega maal. On tuhandeid lapsi, kes koolist peawad ära jääma sellepärast, et neil puuduwad jalanõud, riided, õpeabinõud ja kõik muu, mis kooliskäijal waja.

Haridusministeeriumi eelarwes on ette nähtud kõigest 15 miljonit kehwa õpilaste toetamiseks. See teeks iga õpilase peale umbes 1000 marka. Ma arwan, et isegi wana Jumal taewas ei saaks selle imega hakkama, et niisuguse wäikese summaga praegusel ajal lapsel kooliskäimist wõimaldada. Seda toetussummat tuleks suurendada. Loomulikult tuleks tema aluseks wõtta minimaalne summa, mis kulub selleks, et kooliskäimist wõimaldada. See nõuaks aga kaugelt üle 100 miljoni. On aga kindel, et sarnast

summat meie walitsewad rühmad kuidagi määrata ei taha ega mõtlegi. Sellepärast figureerib meie ettepanekus kaugelt wäiksem summa, mis tohiks ka walitsetele rühmadele wastuwõetaw olla. Ma panen ette toetussummat § 15 wõetud 15 miljoni pealt 75 miljoni peale tõsta. Ma arwan, et see summa tuhandetele kehwa õpilastele kõike muud, kui liig suur on. See on kõige minimaalsem summa, mida määrata wõiks ja määrama peaks. See teeks iga üksiku kehwa lapse peale wälja 5.000 marka õpeaastas. Ükski härra paremalt pooltki ei saa ütelda, et see summa liiga suur oleks. Ta peab ütleva, et ta liiga wäikene on. Sellepärast peaksid parempoolsed ja keskohtki wõima selle parandus-ettepaneku poolt hääletada.

Aruandja J. Westholm: Austatud Riigikogu liikmed! Läbirääkimiste puhul on üles seatud küsimus: missuguses sihis hariduskomisjon üldse on töötanud? Soowiti saada üldist ülewaadet komisjoni töödest. Riigikogu haridusministeeriumi eelarwe arutamise komisjon töötas samas sihis, kui teised komisjonid eel olid töötanud.

Kõige pealt annab kaudse wastuse selle küsimise peale juba see kooseis, millega komisjon töötas. Wõin juurde lisada, et komisjon töötas, paar üksikut erandjuhtumist wälja arwatud, täitsa ühel meelel. Kõik ettepanekud on peaaegu ilma erandita ühel häälel wastu wõetud. Kas aga komisjon seda eelarwes awaldas, mis meie Eesti haridusalal näha soowiksime, on sootu teine küsimus. Ei saa ju Riigikogu neid ideaale, mis üksikute Riigikogu liigete peas pesitewad, takistamata teoks teha. Alamkomisjonil tuli wäga palju rehkendada meie üldise riiklise seisukorraga. Komisjon oleks kahtlemata palju rohkem teinud, kui temal julgus ja lootus oleks olnud, et komisjoni soowid riigi eelarwe seisukohast teostatawad on. Juba nende summade juures, mis alamkomisjon wastu wõtnud ja peakomisjon kinnitanud, on Riigikogu koosolekul küsimused üles tõusnud, kas mitte haridusministeeriumi eelarwe liiga kiiresti ei kaswa. On wõrdeldud wiimase kolme aasta eelarweid, ja on leitud, et käesolewa eelarwe summad liiga suured ja liiga kiiresti kaswawad. Komisjon tegi oma ettepaneku selles arwamises, et meie oma algkooli peale weel palju rohkem kulutama peame, kui seda senni on tehtud. Komisjonil seisis

ka silma ees, et meil algkooli-seaduse põhjal lähema kümne aasta jooksul tuleb teostada kuueaastane sunduslik algkool. Praegu on sunduslik algkool läbi viidud ainult neljaaastane. Arusaadaw, et meil lähematel aastatel haridusministeeriumi eelarwe väga suuresti tõusma peab ja tänawuaastast tõusu sugugi suureks pidada ei wõi.

Teine küsimus, mis läbirääkimistel iseäranis terawalt silma torkas, oli wahekordade küsimus üldharidusliste ja kutsekoolide wahel. Selle küsimuse peale on wastuse andnud juba härra haridusminister. Julgeksin täiendawalt tähelpanu juhtida selle peale, et häda ei seisa just selles, et meie kutsekoolide wõrk liiga harw ja kutsekoolide korraldus koguni ajast ja arust maha jäänud. Meil harilikult räägitakse ikka koolidest, mis haridusministeeriumi all. Kui meie aga põllutööministeeriumi eelarwet waatame, siis näeme, et terve hulk kutsekoole põllutööministeeriumi ülewal pidada on, olgu need põllutöö, majapidamise ehk mitmesugused muud erikoolid. Peale selle on olemas erikoolisid, mida ka siin puudutati, nagu seminaarid jne., nõnda, et wõib silmanähtawalt märgata, et kutsekoolide wõrk meil ikka kiiremini ja kiiremini tiheneb. Peale selle on ka tarwis seda meeles pidada, et waewalt saaks haridusministeerium ehk ka Riigikogu kunstliselt kutsekoolide wõrku luua. Mina arwan, et haridusministeerium päris õieti talitab, kui ta abirahasid määrates igasugustele eraorganisatsioonidele, nii kui taga õhutab igasuguseid kawatsusi, et siis näha saada, missuguses sihis kutsekoolide wõrk peaks arenema. Minu isiklisest seisukohast waadates, ei oleks meil mitte põhjust meie kutsekoolide wõrgu asjus liiga kurwastada, ei ka sellepärast, et meie rahwas üldharidust nähtawasti esimeses järjekorras hindab. Pean ütleva, et meie üldharidus on weel väga madal. Selle juures ei tule siin kõnelda ainult algkoolidest, waid ka meie keskkoolid on weel väga halwas seisukorras. Mina arwan, et aja jooksul, kui meie haritlaste klass tihedamaks läinud, kui meil küllalt arstisid, adwokaatisid ja inseneerisid jne., siis hakkawad isikud, kes siamaani arwasid, et laste tulewik ainult ülikooli läbi kindlustatud on, kesk- ja alamate kutsekoolide peale suuremat tähelpanu pöörama.

Kolmas küsimus, mille ümber waidlused keerlenud on ja mida iseäranis terawalt arwustatud, on toetusküsimus teat-

ritele. On ette heidetud, et Riigikogu enamusrühmad kui ka alamkomisjon, kes need summad wastuwõtmiseks esitanud, on sihilikult talitanud ühe wõi teise klassi huwides ja täitsa kõrwale jätnud töölistklassi huwid. On tõsi, et alamkomisjonis üks abiraha määramise ettepanek wastuwõtmist ei leidnud. Teiselt poolt ei saa tähele panemata jätta asjaolu, et keegi Riigikogu liigetest waewalt saaks tõendada seda, et on olemas iseäraline puhas klassi-kunst. Siiasaadik ei ole seda mitte olnud, siis wõib silmapilk küsimus tekkida, missuguse klassi kunsti töö see on. Kui meie wõtame näituseks Aleksander Blok'i „12“, kas meie wõime siis ütelda, et see töö on kirjutatud eriti töölisteklassile, wõi on see... (J. Reesen (kom.) hüüab midagi wahel.)

Juhataja **A. Kerem:** Rkl. Reesen, ma palun mitte kõnelejat segada, teen Teile esimese märkuse.

Aruandja **J. Westholm:** Ehk kui meie wõtame maalikunsti ja tahaksime küsida, kelle jaoks maalis Kokoschka, on see kodanlise klassi, wõi on see töölisteklassi kunst, siis peaksime wastuse wõlgu jääma.

Mis teatritesse eriti puutub, siis on teada, et Toller'i „Masinatelõhkujad“, wiimane modern teos, lugupidamist on leidnud niihästi kodanlise kui töölisteklassi poolt. Kolmandaks julgeks ma weel meelde tuletada, et teatrid, kunstitemplid, tihtipeale just ka demokraatliste riikide poolt toetust leiawad, et demokraatlisel riigid loowad omale teatrid, kus mitte ainult töölisteklassi huwidele wastawaid teoseid ei etendata, waid kus wana kultuurirahwaste ja ka puht kodanlise klassi poolt loodud teoseid ette kantakse. On teada, et mittekodanlisel Wenemaal teatrites ette kantakse klassika asju, mille kohta mitte ei saa ütelda, et nad töölisteklassi jaoks oleks kirjutatud. Sellepärast arwan mina, et on liialdus, kui arwatakse, et meie teatrid töötawad ainult ühe kihi wõi klassi, nimelt kodanlise klassi huwisid silmas pidades. Selle juures ei salga mina mitte, et teatri ja kunsti küsimuses mõõduandew ei ole mitte ainult see, kelle jaoks on kirjutatud, waid just osawõtjate, pealtwaatajate isiklised huwid ja tunded. On täitsa loomulik, et töölisel wõiks katsuda luua omale teatrit, kus nad oma maitse kohaselt tükkisid ettekandmiseks

wõiwad walida. Need tükid ei pruugi sugugi olla spetsiifiliselt töölisteklassile kirjutatud. Niisugust seisukohta awaldasin mina isiklikult ka alamkommisjonis, kus seda küsimust arutati.

Lõpuks heideti väga ette meie seltskonnale, et see wõtab liiga loiult osa meie haridustööst. Ma seaksin küsimuse üles, mis tähendab seltskond. Kui teie seltskonna all mõistate äkitselt rikkaksläinud tõusikute kihti, kelle kohta öeldakse, et neil olla õige suur tung lõbutsemiseks ja oma isiku eest hoolitsemiseks, siis wähest wõiks see õige olla, et niisugune seltskond ei wõta haridustööst osa. Aga ometi ei ole see wäikene tõusikute kiht meie terve seltskond. Seltskonna all mõtleme meie midagi palju suuremat, palju laiemat. Seltskonda kuuluwad ka kõik need kodanikud, kes huwitatud on haridusest, ja kahtlemata ei ole nende arw mitte wäikene.

Kui meil üldse kunst on wõimalik, kui meie muuseumid töötawad, siis on senni selle kunsti ja ka muuseumite kandjaks olnud seltskond. Kui meie teater saab töötada ja töötab, siis ainult selle läbi, et seltskond teda toetab, sest riigi poolt antawad abirahad — ka „Estoniale“ näituseks 3 miljoni näol — on koguni wäikesed summad. Sellepärast arwaksin mina, et need etteheited meie seltskonnale liiga terawad ja asjatud on. Seltskond wõtab Eestis haridustööst elawalt osa.

Oma lühikest kokkuwõtet lõpetades ei saa ma hoida terawalt tagasi tõrjumast ühe Riigikogu liikme poolt tehtud märkusi meie kooli korralduse ja meie haritlaste kohta. See Riigikogu liige ütles, et meie kodanlikes koolides õpetatawat ainult rämpsu ja asus seal juures usuõpetuse pinnale. Minu teada on meie keskkoolides usuõpetus kõige wiimasel kohal, teda õpetatakse ainult õpilastele, kes seda soowiwad. Mina tahaksin teada, missugust õpeainet meie keskkooli programmis nimetas see Riigikogu liige rämpsuks. Teiseks kandis tema meile ette, et Eesti kirjanduse selts andwat rämpsu wälja. Kui meie Eesti kirjanduse selts seab koolikirjanduse nimestiku kokku, siis peab üttelema, et see on väga tarwilik, sest on ju tarwis tunda kirjandust, et üldse tunda ja waadelda wõida meie oma ja maailma rahwaste elu ja olu. Kes seda mitte ei õpi tundma, seda ei saa meie haritud inimeseks tunnistada.

Lõpuks ütles see Riigikogu liige, et meie Eesti haritud seltskond olla sandarmeeria. Sellel sõnal „sandarmeeria“ on väga halb maik juures. Meie tunneme sandarmi ainult Wene ajast, ja seal oli see igasuguse waba algatuse, igasuguse edu ja wabaduse mõiste suruja. Meil Eestis seda mitte ei ole. Ja kui meie Eesti haritlaste kohta seda üteldakse, siis loen ma seda niisuguseks ütelseks, mida see Riigikogu liige mitte tõeks teha ei saa ja mille wastu ma kõige suurema jõuga protesteerin.

Mis aga puutub paranduse ettepanekutesse, mis on tehtud Riigikogu liigete poolt, siis pean mina üttelema, et kahjuks ei saa mitte komisjoni nimel nendega ühineda. Ainult haridusministri poolt tehtud ettepanekuga wõin ma ühineda, sellepärast, et see komisjonis on wastu wõetud.

Juhataja A. Kõrem: Faktiliselt märkuseks on sõna rkl. Reesen'il.

J. Reesen (kom.): Mina tähendasin eelmisel koosolekul tõesti, et Eesti riigis haritlaste kiht suuremalt osalt on nõndanimetatud sandarmeeria ja seda selle õigusega, et need pahempoolsed kooliõpetajad, kes Eesti koolides töötasid, on meie haridusministeeriumi poolt wälja nopitud teiste juhatusel. Ainult nendel inimestel on koolides pinda, kes endid kodanlastele ära müüwad, ja sellepärast ei saa neid teisiti mitte nimetada, kui waimlisteks sandarmiteks. Mis aga „rämpsusse“ ja moraalisse puutub, siis rääkisin ma sellest rämpsusst, mida härra Raudkepp ja teised põllumeeste toetusel tahawad kooli wiia. See on rämps ja niisugust rämpsu pole kellegil tarwis. (M ü r a s a a l i s.)

Juhataja A. Kõrem: Palun rahu. Peale kuue paranduse, mis käesolewal koosolekul on esitatud, on haridusministeeriumi eelarwe kohta eelmisel koosolekul 2 parandust rkl. Raudkepp'i poolt tehtud. Ettepanekuid kawatsen mina hääletada selles järjekorras, nagu nad eelarwet puudutawad. Enne hääletamist kannan need parandused weel üksikult ette.

Esimene on rkl. Raudkepp'i parandus peat. I § 15 kohta: „eelarwesse wõtta punkt 48. Kristliku noortemeeste ühingu Tallinnas — 75.000 marka.“ Asun hääletamisele. (H ä ä l e t a t a k s e.) Nähtawana n a m u s e g a o n e t t e p a n e k t a g a s i l ü k a t u d.

Järgmine ettepanek on rkl. Jürgenstein'i poolt peat. I § 15-da kohta: „Pannen ette ajakirjanikkude ühingule, ajakirjanikkude väljamaa opereisiks eelarwe peat. I § 15 järele toetussummade all 150.000 marka määrata.“ Asun hääletamisele. (Hääletatakse. Loetakse hääli.) See ettepanek on 34 häälega — 8 vastu — vastu võetud.

Edasi oleks rkl. Martinson'i ettepanek sama peatüki ja paragrahvi kohta: Peatükk I § 15 (toetussummad) suurendada 700.000 marga võrra, määrates seda summat täienduseks 200.000 margale, mis tööliste seas näitemängu edendamiseks määratud, kui ka ühtlasi tööliste kultuurharidusliste ülesannete teostamise toetamiseks.“

(Hääletatakse. Loetakse hääli.) Ettepanek on 33 häälega — 21 vastu — tagasi lükatud. Siis on järgmine parandus rkl. Keerdo poolt — „täiendada haridusministeeriumi eelarwe § 15 järgmiste summadega: 1) töölisühisuste üldliidule töölis-kultuuriliste ettevõtete toetamiseks 1.200.000 marka, 2) spordiselts „Herkules'ile“ — 300.000 marka, 3) Tallinna karskusselts „Walwaja'le“ — 200.000 marka.“ Ettepanek on tehtud lahus hääletada. Pannen hääletamisele kõige esimese summa 1.200.000 marka töölisühisuste üldliidule töölis-kultuuriliste ettevõtete toetamiseks. (Hääletatakse.) Nähtaw enamuse on vastu. (Wahelhüüe: Ära lugeda! Hääletatakse. Loetakse hääli.) Ettepanek on 40 häälega 10 hääle vastu tagasi lükatud. Teine summa on 300.000 marka spordiselts „Herkules'ile“. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on see ettepanek tagasi lükatud. Palun, kes on wiimase ettepaneku poolt — Tallinna karskusselts „Walwajale“ määrata 200.000 marka. (Hääletatakse. Loetakse hääli.) Ettepanek on 33 häälega 21 hääle vastu tagasi lükatud.

Järgmine ettepanek on rkl. Liigand'i poolt peatükk I. Keskasutus. „§ 15 toetussummad suurendada 250.000 marga võrra, määrates selle summa Tartu teater „Wanemuine“ toetussumma tõstmiseks.“ (Hääletatakse. Wahelhüüe: Ära lugeda! Loetakse hääli.) Ettepanek on 31 häälega 21 vastu tagasi lükatud.

Sellega oleks siis § 15 ainult suurendus 150.000 m. vastu võetud. Teised ettepanekud on tagasi lükatud.

Siis on weel üks ettepanek rkl. Gustawson'i poolt sama peatüki suurendada 60 miljoni marga võrra kehweste õpilaste toetamiseks, see on 15 miljoni marga asemele võtta 75 miljonit marka. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on see ettepanek tagasi lükatud.

Siis on järgmine ettepanek. Peatükk I, keskasutus § 16 ettenägemata kuludeks võtta 30.000 m. asemele 100.000 marka — haridusministri ettepanek, tähendab suurendada 70.000 marga võrra. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on see ettepanek vastu võetud.

Järgmisena tuleb hääletamisele härra Raudkepp'i ettepanek peat. III § 37 punkt 9-na võtta 250.000 marka Eesti kunstnikkude tööde väljaandmiseks. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on see ettepanek tagasi lükatud. Asun haridusministeeriumi eelarwe hääletamisele ühes wastuwõetud parandustega. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on haridusministeeriumi eelarwe vastu võetud.

Kuna koosolek küllalt kaua on kestnud, kuulutan weerandtunnilise waheaja.

Waheaeg algab kell 7.40 min.

Peale waheaega algab koosolek kell 8.08 min.

Koosolekut juhatab abiesimees **A. Kerem.**

Sekretääri kohal sekretäär **T. Kalbus.**

Eelarwe-komisjoni aruandja **J. Jaakson:** Lugupeetud Riigikogu saadikud. Enne, kui üksikute summade juurde üle minna kohtuministeeriumi eelarwes, lubage paar täiendawat märkust meie kohtute tegewuse üle. Kui meie sõrdleme meie kohtutegewust möödälinud aastatega, siis näeme, et ta on kaswanud õige jõudsal wiisil iga aastaga. Nii näituseks näeme meie, et Riigikohtus on 1920 a. uusi asju juurde tulnud — 1778, 1921 aastal — 2667 ning 1922 aasta 9 esimese kuu jooksul — 2029 asja. Kohtupalatis nendesamade aastate jooksul 516 asja, siis 977 asja ja 1922 aasta 9 kuu jooksul — 901 asja. Rahukogude I aste 1919 aastal — 3942 asja, 1920 aastal juba juurde tulnud asju 8.403, 1921 aastal

— 10.114 ja möödaläinud 1922 a. 9 kuu jooksul 7039 asja.

Rahukogudes, kui teise astme kohtutes 1919 aastal — 3048 uut asja juurde tulnud, 1920 a. — 5.157, 1921 a. — 6.653, 1922 a. 9 kuu jooksul — 6.456. Rahukohtunikudel on aga uusi asju juurde tulnud nendesamade aastate jooksul — 34.911, 47.105, 68.284, 60.432. Nii meie näeme, et iga aastaga on rohkesti kaswanud juurdetulnud asjade arw.

Otsustatud asju oli Riigikohtus: 1920 aastal — 1.266, 1921 a. — 1.939 ja 1922 a. — 2.146 asja; kohtupalatis sellesama aja jooksul — 411, 684, 671 asja. Nii on ka otsustatud asjade arw kaswanud, ehk küll väiksemal määral.

Otsustamata asjade arw teeb aga välja: 1920 a. Riigikohtus — 868, 1921 a. — 1.596, 1922 a. 1. oktoobril — 1.479. Siin on juba märgata, et otsustatud on asju rohkem, kui uusi asju juurde tulnud. Kohtupalatis on aga otsustamata asju olnud 1920 a. — 145, 1921 a. — 438, 1922 a. 1. oktoobril — 668. Rahukogudes kui I astme kohtutes otsustamata asjade arw oli 1920 a. — 2.662, 1921 a. — 3.254, 1922 a. 1. oktoobril — 5.802. Rahukogudes kui II astme kohtutes on otsustamata asjade arw samuti kaswanud: 1919 a. — 716, 1920 a. — 1.045, 1921 a. — 1.013, 1922 a. 1. oktoobril — 2.754 otsustamata asja. Rahukohtunikku juures on 1919 a. otsustamata jäänud — 4.663 asja, 1920 a. — 4.516, 1921 a. — 6.152 ja 1922 a. 1. oktoobril — 11.232 asja.

Kohtuuriijate juures võib tähendada, et viimasel ajal on seal otsustamata asjade arw vähenema hakanud, mis ühtlasi ka tõenduseks on, et kuritegewus, mis sõjaajal ja otsekohe peale sõja lõppu suur oli, ka väiksemaks on jäänud. 1919 a. oli kohtuuriijate juures uusi asju juurde tulnud — 10.262, 1920 a. — 10.280, 1921 a. — 9.861, 1922 a. 1. oktoobril — 4.241. Otsustamata asjade arw kohtuuriijatel oli 1919 a. 4.416, 1920 a. — 5.177, 1921 a. — 3.186 ja möödaläinud aasta 1. oktoobril 2.381 asja. Et kuritegewus on vähenema hakanud, seda kinnitab ka meie wangide arw wangimajades. Ka see on viimasel ajal vähenema hakanud. 1920 a. lõpul oli wangimajades 2.975 wangi, 1921 a. lõpul 2.860 ja 1922 a. lõpul 2.517. Ühes sellega tuleb ka selle nähtuse peale tähelepanu juhtida, mis meie kohtu tegegewuse edukusest tunnistust annab, et iseäranis rohkesti on vähenenud eeluurimise

all kinniisturwate wangide arw. Neid oli 1920 a. lõpul 1.633 isikut, 1921 a. lõpul 1.362, ning minewa aasta lõpul 1.055. Et kohtu tegegewuse ja kohtuasjade arw kaswab, sellepärast on tarwis ka kohtunikku arwu suurendada, et kohtud suudaksid oma tööga walmis saada. Kohtunikku arwu on käesolewas eelarwes wõrreldes minewaaastase eelarwega märksa suurendatud. Möödaläinud aastal oli meil kohtunikka Riigikohtus 10 ühes kohtu esimehega ja abiesimehega, uues eelarwes on aga neid üles wõetud 12. Kohtupalatis oli möödaläinud aastal kohtunikka kuus, uues eelarwes on üles wõetud 12. Rahukogudes oli alalisi liikmeid, esimehi ja abiesimehi 25, uues eelarwes on üles wõetud 38. Rahukohtunikka oli ametis 44, uues eelarwes on üles wõetud 51. Lisa-rahukohtunikka oli 4, uues eelarwes 6. Kohtuuriijaid oli 36, eelarwes on üles wõetud käesolewa aasta jaoks 39. Prokuratuuris oli ühtekokku 23, eelarwes on üles wõetud 28. See on hädasti tarwilik selleks, et kohtud jõuaks üle saada oma töödest ja sellega on siis ka seletataw peaasjalikult, et kohtuministeeriumi eelarwe wõrreldes möödaläinud aastatega, on rohkesti pidanud kaswama. 1921 a. on kohtuministeeriumi eelarwe välja teinud 194.878.700 m., möödaläinud aastal 218.648.400 marka, ning käesolewal aastal 274.430.700 marka. See on, nagu ütlesin, osalt seletataw sellega, et kohtunikku arw on märksa tõusnud, kuid teiselt poolt on see seletataw ka sellega, et kohtunikku palgad on tõstetud, kuid mitte suuremal määral, kui feistele ametnikkudele, waid osalt veel väiksemal määral. Palkade tõstmine oli kõigil pool tarwilik, iseäranis tarwilik oli ta aga kohtualal tegegewatele isikutele, selleks, et kohtud edukalt töötada wõiksid. Meie teame, kui raske oli leida Riigikohtul, kui kohtu administratsioon Riigikohtu kätte anti, kohtade peale wilunud, kõrgema haridusega õigusteadlasi, kuna ometi kohtu edukas töötamine ilma selleta mitte mõeldaw ei ole, kui kohtunikud veel mitte küllalt ei ole wilunud omas ametis, siis ka see töö ei edene nõnda, nagu ta edenema peaks. See on aga kahjuks viimasel ajal pidanud sagedaks nähtuseks saama, et just wilunud jõud palgamadaluse tõttu wäga tihti on lahkunud ametist, ja sellepärast just, et kohtud eduga wõiksid töötada, oli palkade tõstmine hädasti tarwilik. Kohtualal töötawatel isikutel ei ole kõrwaline teenistus mitte wõimalik, nii

nagu see sagedaseks nähtuseks on saanud teiste riigiametnikkude juures. Sellepärast oli kohtunikkude palkade tõstmine veel rohkem põhjendatud, kui teiste ametnikkude juures.

Lõpuks pean tähendama, et märkus, mida eelarve-komisjoni aruandja tegi, nagu ei tasuks kohtud ennast ära, mitte küllalt põhjendatud ei ole. Nende kulude hulka, mis kohtuministeeriumi kuuluvad, on arvatud ka wangimajad ja kriminaalpolitsei. Kohtute peale on kulutatud 91.782.900 marka, wangimajade ülewalpidamiseks 119.106.200 marka ja kriminaalpolitsei peale 43.268.700 marka. Ei wõi nõuda, et kõik need kõrwalasutused, mis tarwitawad suuri kulusid, peaksid ülewal peetud saama kohtu maksudest. Tulude eelarwes seda kindlaks teha ei saa, kuipalju just meil tulusid kohtute alal on, kuid siiski tulude eelarve põhjal ja teiste andmete järele wõib oletada, et kohtud ise otsekohesed kohtute ülewalpidamise kulud katawad. Nende märkuste järele asume üksikute summade juurde. (Loeb):

KOHTUMINISTEERIUM.

Peatükk I.

Keskasutus.

§ 1.	Palgad	3.994.100.—
§ 2.	Päewa- ja sõidurahad	40.000.—
§ 3.	Toetus ja arstiabi	120.000.—
§ 4.	Esituskulud	60.000.—
§ 8.	Kantseleikulud	282.000.—
§ 9.	Majanduslikud kulud	337.100.—
§ 11.	Sõiduabinõude ülewalpidamine	200.000.—
§ 12.	Liikuw wara	20.000.—
§ 14.	Remondid	224.700.—
§ 15.	Toetussummad	100.000.—
§ 16.	Ettenägemata kulud	10.000.—
§ 40.	Seaduste kirjastamine ja kodifikatsioon	1.162.500.—

Kokku peatükk I 6.550.400.—

Peatükk II.

Kohtud.

§ 1.	Palgad	74.378.100.—
§ 2.	Päewa- ja sõidurahad	2.068.000.—
§ 3.	Toetus ja arstiabi	1.200.000.—
§ 5.	Ametnikkude warustus	190.000.—
§ 8.	Kantseleikulud	5.227.500.—
§ 9.	Majanduslikud kulud	5.862.300.—
§ 12.	Liikuw wara	1.107.000.—

§ 14.	Remondid	700.000.—
§ 16.	Ettenägemata kulud	50.000.—
§ 41.	Tunnistajate ja ekspertide tasu	1.000.000.—
Kokku peatükk II		91.782.900.—

Peatükk III.

Prokuratuur.

§ 1.	Palgad	11.976.300.—
§ 2.	Päewa- ja sõidurahad	600.000.—
§ 3.	Toetus ja arstiabi	120.000.—
§ 8.	Kantseleikulud	562.000.—
§ 9.	Majanduslikud kulud	196.200.—
§ 12.	Liikuw wara	203.800.—
§ 13.	Tehnilised kulud	59.200.—
§ 16.	Ettenägemata kulud	5.000.—
Kokku peatükk III		13.722.500.—

Peatükk IV.

Wangimajade peawalitsus.

§ 1.	Palgad	58.065.500.—
§ 2.	Päewa- ja sõidurahad	150.000.—
§ 3.	Toetus ja arstiabi	1.410.000.—
§ 5.	Ametnikkude ja teenijate warustus	5.613.600.—
§ 6.	Hariduslised kulud (raamatukogud)	548.700.—
§ 8.	Kantseleikulud	635.300.—
§ 9.	Majanduslikud kulud	8.663.300.—
§ 10.	Weokulud	2.527.700.—
§ 11.	Sõiduabinõude ülewalpidamine	691.700.—
§ 12.	Liikuw wara	1.793.900.—
§ 14.	Remondid	2.500.000.—
§ 16.	Ettenägemata kulud	27.000.—
§ 42.	Wangide ülewalpidamine	36.479.500.—
Kokku peatükk IV		119.106.200.—

Peatükk V.

Kriminaalpolitsei.

§ 1.	Palgad	29.257.800.—
§ 2.	Päewa- ja sõidurahad	2.158.000.—
§ 3.	Toetus ja arstiabi	560.000.—
§ 5.	Ametnikkude ja teenijate warustus	2.424.000.—
§ 6.	Hariduslised kulud	105.000.—
§ 8.	Kantseleikulud	1.828.600.—
§ 9.	Majanduslikud kulud	1.351.200.—
§ 11.	Sõiduabinõude ülewalpidamine	1.192.400.—
§ 12.	Liikuw wara	1.700.100.—
§ 13.	Tehnilised kulud	410.000.—

§ 14. Remondid	150.000.—	Masinakirjutaja	1	5.000.—
§ 16. Ettenägemata kulud	55.000.—	„	1	4.800.—
§ 43. Otsimisrahad	1.890.000.—	„	1	4.600.—
§ 44. Ametnikkude autasu	92.500.—	„	1	4.500.—
§ 49. Politseikoerad	94.100.—	Pristaw	1	7.700.—
Kokku peatükk V	43.268.700.—	Käskjalg	1	4.500.—
		„	1	4.000.—
Kokku kohtuministeerium	274.430.700.—	Uksehoidja	1	4.500.—

b) Kohtupalat.

Wan. esimees	1	34.200.—
Osakonna esimees	1	30.600.—
Liige	6	25.200.—
Sekretäär	3	11.700.—
Abisekretäär	2	8.700.—
Wan. kohtuam. kand.	12	10.800.—
Noor. „ „	8	6.800.—
Raamatupidaja	1	6.800.—
Wanem kantseleiametnik	1	5.300.—
Kantseleiametnik	1	5.000.—
„	1	4.800.—
Masinakirjutaja	1	5.000.—
„	1	4.800.—
Kohtupristaw	1	7.700.—
Käskjalg	1	4.500.—
„	1	4.000.—

c) Rahukogud.

Esimees	4	28.800.—
Abiesimees	6	23.400.—
Alaline liige	28	19.800.—
Rahukohtunikud	51	18.000.—
Lisarahukohtunikud	6	15.300.—
Tähtsamate asjade koh- tuuuriija	4	18.500.—
Kohtuuuriija	35	18.000.—
Sekretäär	12	11.700.—
Abisekretäär	18	7.700.—
Kohtupristaw	17	7.700.—
Raamatupidaja	2	9.900.—
„	2	8.700.—
Arweametnik	5	6.200.—
„	7	5.500.—
Arhiwaar	4	6.800.—
Registraator	7	4.800.—
Wanem kantseleiametnik	11	5.300.—
Kantseleiametnik	13	5.000.—
„	14	4.800.—
„	12	4.600.—
„	14	4.500.—
Uksehoidja	1	4.500.—
Käskjalg	6	4.500.—
„	5	4.000.—
Rahukohtuniku sekretäär	51	6.800.—
„ kantselei- ametnik	51	5.000.—
Rahukohtuniku käskjalg	26	4.500.—
Kohtuuuriija kantselei- ametnik	39	5.000.—

K o o s s e i s u d .

K O H T U M I N I S T E E R I U M .

1. Juhatus ja kantselei.

Minister	1	36.000.—
„ abi	1	28.800.—
Pearaamatupidaja	1	15.300.—
Kantselei juhataja	1	13.500.—
Pearaamatupidaja abi	1	9.900.—
Sekretäär	1	8.700.—
Raamatupidaja	1	7.700.—
Registraator	1	5.800.—
Wanem kantseleiametnik	1	5.300.—
Kantseleiametnik	1	5.000.—
Masinakirjutaja	1	5.000.—
„	1	4.800.—
„	1	4.600.—
Käskjalg (üks ka ukse- hoidja)	1	4.500.—
Käskjalg	1	4.000.—

K o d i f i k a t s i o o n i o s a k o n d .

Juhataja (ühtlasi ka „Rii- gi Teataja“ wastutaw toimetaja)	1	28.800.—
Liige (ühtlasi ministr. nõunik)	6	19.800.—

2. Kohtud.

a) Riigikohus.

Esimees	1	36.000.—
Abiesimees	1	34.200.—
Osakonna esimees	3	34.200.—
Liige	7	32.400.—
Ülemsekretäär	1	18.000.—
Osakonna sekretäär	3	11.700.—
Abisekretäär	1	8.700.—
Registraator	1	4.800.—
Raamatupidaja	1	6.800.—
Wanem kantseleiametnik	1	5.300.—
Kantseleiametnik	1	5.000.—
„	2	4.800.—
„	1	4.600.—
„	2	4.500.—

Hoolekande osakonna sekretäär	2	6.800.—	Inspektor	1	13.500.—
Hoolekande osakonna kantseleiametnik	1	5.000.—	Osakonna juhataja	2	13.500.—
Kinnitusjaoskonna sekretäär	5	6.800.—	Raamatupidaja	1	11.700.—
Kinnitusjaoskonna abisekretäär	2	5.800.—	Peaarst	1	11.700.—
Kinnitusjaoskonna kantseleiametnik	5	5.000.—	Sekretäär	1	8.700.—
Kinnitusjaoskonna kantseleiametnik	7	4.800.—	Raamatupidaja abi	1	7.700.—
Kinnitusjaoskonna kantseleiametnik	7	4.600.—	Wanem asjaajaja	1	6.800.—
Kinnitusjaoskonna kantseleiametnik	7	4.500.—	Asjaajaja	3	6.200.—
Kinnitusjaoskonna käskjalg	2	4.500.—	Arweametnik	1	6.200.—
			„	1	5.500.—
			Registraator	1	5.800.—
			Wanem kantseleiametnik	2	5.300.—
			Kantseleiametnik	1	5.000.—
			„	2	4.800.—
			„	1	4.600.—
			„	2	4.500.—
			Käskjalg	1	4.000.—

3. Prokuratuur.

a) Riigikohtu juures.

Prokuröör	1	32.400.—
Abiprokuröör	2	27.000.—

b) Kohtupalati juures.

Prokuröör	1	32.400.—
Abiprokuröör	2	21.600.—
Ekspertiis kabineti juhataja	1	21.600.—
Ekspertiis kabineti juhataja abi	1	19.000.—
Käsitlusametnik	1	11.700.—
Sekretäär	1	9.900.—
Abisekretäär	1	6.800.—
Registraator	1	4.800.—
Wanem kantseleiametnik	2	5.300.—
Kantseleiametnik	1	5.000.—
„	1	4.800.—
Masinakirjutaja	1	5.000.—
Käskjalg	1	4.500.—
„	1	4.000.—

c) Rahukogude juures.

Prokuröör	4	23.400.—
Abiprokuröör	18	19.000.—
Sekretäär	4	9.900.—
Abisekretäär	2	6.800.—
Wanem kantseleiametnik	10	5.300.—
Kantseleiametnik	4	5.000.—
„	5	4.800.—
„	4	4.600.—
„	4	4.500.—
Käskjalg	4	4.500.—

4. Wangimajade peawalitsus.

a) Juhatus ja kantselei.

Ülem	1	25.200.—
„ abi	1	18.000.—

b) Wangimajad.

Tallinna keskvangimaja ülem	1	13.500.—
Wangimaja ülem I j. ja keskvangimaja ülema wanem abi	4	9.900.—
Wangimaja ülem II j. keskvangimaja ülema noorem abi I järgus	5	8.700.—
Wangimaja ülem III j. keskvangimaja ülema noorem abi II j., wangimaja ülema abi I j.	8	7.700.—
Wangimaja ülem IV j., nende abid II j. keskvangimaja ülema noorem abi III j.	7	6.800.—
Raamatupidaja	1	8.700.—
Apteeker	1	8.700.—
Raamatupidaja abi	1	6.800.—
Sekretäär	1	6.800.—
Arweametnik	13	6.200.—

Arst:

a) Keskvangimajas	1	8.700.—
b) Tartu wangimajas	1	5.800.—
d) Rakwere, Narwa, Pärnu, Wiljandi, Wõru wangimajades	5	4.500.—
c) Haapsalu, Paide, Kuressaare ja Walga wangimajades	4	3.700.—

Welsker:

a) Tallinna kesk- ja eeluurimise ning Tartu wangimajades	5	5.800.—
b) Rakwere, Narwa, Pärnu ja Wõru wangimajades	4	5.300.—

d) Haapsalu, Wiljandi, Walga wangimajades	3	5.000.—	Eelkaristuse toimkonna juhataja	1	9.900.—
c) Paide, Kuressaare wangimajades	2	4.800.—	Otsimise toimkonna juhataja	1	9.900.—
Asjaajaja:			Daktiloskoopilise keskbüroo juhataja	1	9.900.—
a) karistus-, eeluurimise ja Tartu wangimajades	3	5.800.—	Raamatupidaja	1	8.700.—
b) Rakwere, Narwa, Pärnu, Walga ja Wõru wangimajades	5	5.500.—	Asjaajaja	1	6.200.—
d) Haapsalu, Paide, Wiljandi ja Kuressaare wangimajades	4	5.300.—	Wanem statistika ametnik	1	5.500.—
Wanem kantseleiametnik	2	5.300.—	Noorem statistika ametnik	2	5.000.—
Kantseleiametnik	3	5.000.—	Arweametnik	1	6.200.—
"	3	4.800.—	"	1	5.500.—
"	2	4.600.—	Registraator	1	5.800.—
"	3	4.500.—	Wanem kantseleiametnik	2	5.300.—
Wanem wangiwaht	33	5.800.—	Kantseleiametnik	1	5.000.—
Noorem wangiwaht I j.	253	5.500.—	"	1	4.800.—
" " II j.	139	5.300.—	"	1	4.600.—
Käskjalg	2	4.000.—	Masinakirjutaja	1	5.000.—
			"	1	4.800.—
			Käskjalg	1	4.000.—
Wangisaate salk.			b) Kriminaalpolitsei ülemad kohtade peal.		
Ülem	1	8.700.—	Ülem Tallinnas	1	15.300.—
Weltweebel	1	6.200.—	" muudes linnades	11	13.500.—
Asjaajaja	1	5.800.—	" abid Tallinnas	2	13.500.—
Wanem wangisaatja	13	5.800.—	" teistes linnades	3	11.700.—
Noorem wangisaatja I j.	78	5.500.—	Käsusametnik	1	9.900.—
" " II j.	54	5.300.—	Wanem kriminaal ametnik	53	9.900.—
Harku kolonii.			Noorem kriminaal ametnik	50	7.700.—
Direktor	1	13.500.—	Sekretäär Tallinnas	1	7.700.—
Direktori pedagoogiline abi	1	9.900.—	" teistes linnades	11	6.800.—
Õpetaja-kaswataja	5	8.700.—	Warahoidja	4	6.200.—
Direktori abi majandus- ja tööstusalal	1	8.700.—	Wanem registreerija	1	7.700.—
Welsker	1	5.500.—	Registreerija	11	6.200.—
Meister	5	5.500.—	Päewapiltnik	3	6.200.—
Asjaajaja	1	5.500.—	Arweametnik	1	6.200.—
Põllutöö instruktor (ühtlasi aednik)	1	6.200.—	"	1	5.500.—
Arweametnik	1	6.200.—	Wanem kantseleiametnik	11	5.300.—
Walwur I j.	10	5.500.—	Agent	78	6.200.—
" II j.	5	5.300.—	Asjaajaja	1	6.200.—
Teenija-käskjalg noorem	1	3.700.—	Kantseleiametnik	2	5.000.—
			"	2	4.800.—
			"	1	4.600.—
			Masinakirjutaja	1	5.000.—
			"	1	4.800.—
			Käskjalg	5	4.000.—

5. Kriminaalpolitsei peawalitsus.

a) Juhatus ja kantselei.

Ülem	1	25.200.—
" abi	1	18.000.—
Inspektor	1	15.300.—
Sekretäär	1	8.700.—
Statistika toimkonna juhataja	1	9.900.—

Teen väikese märkuse: Harku kolonii õpetajate palgad on eelarwes üles võetud wastawalt teistele kohtuministeeriumi ametnikkudele, sest õpetajate palgaseadus ei olnud veel vastu võetud; tegelikult saavad kolonii õpetajad aga tasu õpetajate palgaseaduse normide järele. Wahe igatahes suur ei ole.

A. Piip (tõer.): Austatud Riigikogu liikmed! Kuulasin väga suure huwitusega aruandja ettekannet ja näen sealt, et selle ministeeriumi palgaolud on märksa paranenud, kui nad minewal aastal olid. Ma olen kindlas lootuses, et see võimaldab kiiret asjaajamist nii tsiwiil kui kriminaal alal. Niisugune seisukord, kus asjad mitu aastat seisawad, ei ole mitte normaalne, waid otse wäljakannatamata.

On olemas maa, mis otse kannatab selle küsimuse all — ja see on Saaremaa, mille esitaja mina siin olen. Seal oli enne wallakohus, ülem talurahwa kohus, ringkonnakohus sõitis ka wälja. Praegusel ajal on Saaremaal ainult 2 rahukohtunikku, kes kõiki asju ajawad. Ja need asjad, mis waremalt koha peal said ära toimetatud, need käiwad nüüd Haapsalu rahukohtu alla. Meie teame väga hästi, et selle all kõige rohkem kannatawad põllumehed. Wõtke nüüd pärandusasjad ja wõtke ka liikumata waranduse asjad, mida muidu ei saa õiendada, kui Tallinnas. Minul on praegu ühe lugupeetud kohtutegelase kiri, mis ütleb, et inimesed, see käib talumeeste kohta, on arwamisele jõudnud, et wallakohtus asju palju paremini ajada sai, sest et kohus, mis Tallinnas asub, neile kättesaadaw pole, ja sellepärast nemad üldse kohtusse ei tulegi. Terwe rida asju seisab juba mitu aastat lahendamata, mis õigustunnet rahwas täiesti halwab. Weel halwem on seisukord kriminaal asjus: esimeses järgus wõib weel asja ära otsustada rahukohtunik; niipea kui rahukohtuniku otsus läheb teise järku, siis süüdlane, kelle süü, wõib olla, nii suur ei olegi, ja karistus mitte väga suur olla ei wõigi, peab ootama, kunni kohus Tallinnast wälja sõidab. Kohus on harilikult Tallinnast 2 korda wälja sõitnud: sügisel ja kewadel, siis kui laewasõidu olud seda lubawad. Siis sõidab kohus terwe täiega wälja. Mis aga sarnane asjade wenitamine tähendab, kus pooleaastate kaupa asju aetakse, seda wõib ju iseenesest arwata igaiüks, kes wähegi kohtuasjadega kokku puutunud on. Ei ole sellepärast kellegi ime, kui kohalikud inimesed, asja tõesti põnewaks pidades, omawalitsuse asutustele ja Riigikogu liigetele üksteise järele selles asjas märgukirju saadawad. Weel hiljuti Kuressaare linnawolikogu wõttis selle asja arutamisele ja tuli otsusele, et parandust wõib tuua selle läbi, kui Kuressaares endise wiisi järele jällegi rahukogu elule kutsutakse. Seal öeldakse, et meil rahukogusid on wähe, ja et rahu-

kogu teatawas mõttes täidab ka ringkonnakohtu aset. See on nüüd täiesti õige. Aga ka enne, Wene ajal, oli meil rahukogusid wähe, nimelt kahe maakonna peale üks; ainult Saaremaal, seal oli oma rahukogu, arwesse wõttes seda iseäralikku seisukohta, et Saaremaa on lahutatud kogu riigi pinnast, kogu mannermaast, ja kohtute wäljasõit sinna ei ole ka võimalik. Et asjadearw Saaremaal mitte nii wäike ei ole, näeme ka minewa aasta statistikast. Sellest selgub, et minewal aastal on rahukogusse edasi antud appellatsiooniteel tsiwiilasju 109, kriminaalasju 148 ja kohtuuriija poolt 90 asja, kokku 267 asja. Peale selle olid 46 asja, mis lõpetamise alla ei käinud. See asjade hulka ise näitab, et Saaremaal tööd kohtutel selles mõttes on ja kohtu olemine seal elu tarwidusest wälja on tulnud. Kui aga arwatakse, et täielise rahukogu awamine seal nii väga kulukas oleks, — mis iseenesest õige, — siis wõiks seal wähemalt osakond asutada, tsiwilosakond, kellele sel korral ka õigus anda kriminaalasju teises astmes ajada, sest iseseisew krepostiosakond on Saaremaal. Muidugi, sarnane lihtne kord ei nõuaks omalt poolt rohkem, kui kaks uut liiget, nimelt: osakonna juhataja, kes ka krepostiosakonna juhataja oleks, ja üks kohtuliige. Ka rahukohtutest wõiksid kohtunikud tarbekorral ka rahukogu liikme kohuseid täita. Waat, need kaks kohtunikku oleks sinna waja, ja paar kantseleiametnikku. Ruumid on olemas ja kõik muu on olemas. Ma kõnlesin selle asja üle ka meie kohtutegelastega, ka praegu siinolewa Haapsalu rahukogu juhatajaga ja abijuhatajaga. Ka nemad leiawad, et sarnase rahukogu asutamine sinna waja oleks ja puht finansiliselt ei tooks see praegune süsteem mingisugust kasu, sest kohus peab seal kuude kaupa wäljasõidus olema ja kõigile peab päewa- ja sõidurahasid maksma. Riigikogu liige härra Jõeäär teab ütelda, et wist 50 istumist aasta jooksul ära peetakse. Igatahes minewal aastal oli niisugune juhtumine, et kohus sõitis oktoobrikuul wälja ja ei saanud enne jaanuari algust tagasi tulla. Kaks kuud pidi ta Saaremaal wäljas olema. Selle läbi ei saa mitte Saaremaa asjad ainult lahendatud, waid, ümberpöörduvalt, Tallinnas on kohtu koosseis wähenenud ja kohtuasjad kuhjuwad kokku. Sellepärast meie ei tunne seda paha mitte ainult Saaremaal, waid ka Tallinn tunneb seda otsekohe. See wõib ka mõnele üllataw kuulda olla, aga

ta on nõnda. Sellepärast siin Saaremaa kohtuolude korraldamine ei ole puht Saaremaa asi, waid selle järele on laiem tarwidus. Muidugi tuleb siin wälja minna sellest seisukohast, et kohus peab rahwale kättesaadaw olema, missuguse soowiawalduse Riigikogu minewal aastal juba on teinud. Kriminaalajasades peab kohus järgnema süütleole kiirelt ehk muidu kaotab ta oma wäärtuse. Meie teame, et tsiwiilasjades ei wõi sarnast pikaldast kohtumõistmist tarwitada, mis asja niisugusesse seisukorda wiib, nagu praegu Saaremaal, kus inimesed ütlevad: „Mis meil maksab kohtusse minna, meie ei saa enam kohtusse minna“. Meie rahwal on aga õigus nõuda, et kohus kiirelt funktsioneeriks ja ligidal oleks. Ma ei taha praegu kindlat ettepanekut teha selles mõttes, et Riigikogu wõtaks weel mõne lisakohtuniku eelarwesse. Mina usun, et rkl. härra Jõeäär teatawa paranduse selles mõttes teeb. Kui aga Riigikogu ei leia wõimalikuks praegusel korral eriti krediitid määrata ilma walitsuse sellekohase ettepanekuta, siis vähemalt oleks wäga hea, kui Riigikogu soowi awaldaks, et kohtuministerium asja tõsiselt käsile wõtaks ja läbi kaaluks, ning siis sellekohase ettepanekuga esineks. Ma arwan, et selle läbi kulud suuremaks ei lähe. Kohalikud kohtunikud, Tallinna-Haapsalu rahukogu ringkonnad- ja minu teada ka Riigikohtu ringkonnad peawad tarwilikuks, et Saaremaal saaks erirahukogu asutatud, et see wastab kohalise rahwa nõuetele. Sellepärast teen ma ettepaneku Riigikogule järgmist soowiawaldust wastu wõtta: „Riigikogu awaldab soowi, et kohtuministerium Saaremaal rahukogu sisseseadmise küsimuse, kas normaalsel ehk lihtsustatud kujul, tõsiselt arutusele wõtaks ja tema sisseseadmise üle wastawalt Riigikogule esineks.“

A. Palwadre (sd.): Austatud Riigikogu liikmed. Ma ei kawatse mitte esineda eelarwe üksikute summade wähen-damise ja suurendamise kohta konkreetsete ettepanekutega, kuid tahaks siiski mõne küsimuse juures peatada, mis olid arutusel eelarwe alam- ja üldkommisjonis ja mida ka Riigikogu üldkoosolekul puudutama peaks. Eelarwe arutamisel on Riigikogu tegewus wäga palju arwustuse osaliseks saanud. Algades üldkommisjoni aruandjast rkl. Laidoner'ist, kes tähendas, et Riigikogu tegewuses wõiks mär-gata kahte tendentsi, esiteks, et kulud

suurenewad ja teiseks, et töö halwemaks muutub, ja lõpetades wastasrinna kõnele-jatega, kõik leidsid, et Riigikogu tegewus sarnane ei ole, nagu ta peaks olema. Üheks põhjuseks on kindlasti see asjaolu, et Riigikogu koosseis ei wõimalda Riigikogule produktiivselt tööd teha. Niihästi Riigikogu enamusel, kui selle poolt moodustatud walitsusel ei ole kindlaid kawasid, ja ei ole selgust kawasid. Loomulik, et sarnastel oludel ei wõi rahwaesituse töö tagajärjerikas olla. Riigikogu enamuse ja tema poolt moodustatud walitsuse kohta wõime ütelda, et ei ühel ega teisel selgeid kawasid ei ole. Nemad töötawad ja tegutsewad päewast-päewa ja ei tea isegi, kuhu nad lõpuks wälja jõuawad. Ma toon siin ette mõned tähtsamad asjad. Meil on maaseadus, mis Asutawa Kogu poolt wastu wõeti. Lubage nüüd teilt küsida, enamusrühmade esitajad, kas on teil kindel kawa juba olemas, kuidas maareformi lõpule wiia? Teie ei tea praegu seda mitte. Tasuküsimuses ei ole teil mingisuguseid wäljawaateid, ei ole teil selge, mis teha wäljamaalaste mõisadega. Kuidas rahuldada maata inimesi. Siis jälle teine küsimus, meie walitsuse ametasutuste tegewuse rajamine kindlale seaduslikule alusele. Põhiseadus pandi maksma, jäi sarnaseks, millena Asutawa Kogu teda wastu wõttis. Järgmiseks ülesandeks oleks pidanud olema ametasutuste tegewuse rajamine kindlale alusele, wastawalt põhiseadusele. Kuid selleni ei ole weel jõutud. Riigikogu tegewuse jooksul, mis juba kolm aastat kestab, on ainult niikaugele jõutud, et olla leitud üks Wene professor, kellele ülesandeks olla tehtud, mingisugune kawa sellel alal kokku seada. Kus see kawa on, missugune ta on, seda keegi weel ei tea. Ometi, kui need kaks nii põhjapanewa tähtsusega küsimust lahendada on, kui nendes küsimustes Riigikogu enamusel oma kindlaid seisukohti ei ole, kindlaid kawasid ei ole, ei wõi ka Wabariigi Walitsusel neid olla ja ei wõi ka Riigikogu sarnase olukorra juures midagi teha, ei wõi oma tööle anda tii-se-dust ega soowitawaid resultaate.

Kuid Riigikogu tegewuse puudulikkus cleneb osalt ka teistest asjaoludest, nimelt sellest, et Wabariigi Walitsus ka juhuslikkude seaduseelnõude esitamisel küllalt hoolt ei kanna selle eest, et nad tuleks Riigikogusse, nagu nad tulema peaks. Eelarwe-kommisjonis wõeti soowiawaldus wastu, et edaspidi peaks kohtuministeriumi kodifikatsiooni osakond kõik

seaduseelnõud, mis Wabariigi Walitsuselt tulewad Riigikogusse, läbi vaatama puht juriidilisest seisukohast, et neid siis oleks kergem Riigikogus läbi wiia. See küsimus on nii tähtis, et selle juures ma tahtsin kõige enim peatada kohtuministeeriumi eelarwe juures. Tõsi, kohtuministeeriumi eelarwe alamkommisjonis tähendati, et kohtuministeerium ei saa praeguste jõududega seda tööd oma peale wõtta, et kõikide ministeeriumide seaduseelnõusid, mis Riigikogule esitatakse, enne läbi waadata. Kuid sarnase seletusega Riigikogu rahuldada ei wõi. Kui ei saa kohtuministeerium praeguste jõududega sellega walmis, peab Wabariigi Walitsus neid jõude suurendama. Praegune olukord, kus üksikud keskasutused esitawad väga puudulikku seaduseelnõusid, edasi kesta ei saa. Ei ole Riigikogu enese huwides, et Riigikogu eelarwe palkade suhtes nii kõrgeks tõuseks, kui sellele ei wasta see töö, mida ta teeb. Praeguse töötamise wiisi juures raisatakse aga väga palju aega ja ühes sellega ka raha, nimelt sellepärast, et seaduseelnõud väga puudulikult Wabariigi Walitsuse poolt esitatakse. Kohtuministeerium awaldab seadusi, seisab kõige ligemal seaduste täitmisele, nimelt kohtute kaudu ja on kõige rohkem huwitatud, et seadused tuleks sarnaselt wälja, et iga kodanik neid täita oskaks, neist aru saaks ja et kohus tarbekorral igale kodanikule õiglast kaitset anda wõiks. Praegusel korral seda alati ei juhtu, sest seadused tulewad puudulikult wälja. Kui Wabariigi Walitsus, teised walitsuse liikmed ega Riigiwanem oma peale ei wõta algatust siin muudatusi tuua, siis peaks kohtuministeerium oma peale selle algatuse wõtma ja edaspidi kindlalt läbi wiima parema seaduste wäljatöötamise wiisi.

Kohtute juures peatas aruandja pike-malt. Aruandja tähendas, et statistilised andmed kohtute tegewusest lasewad oletada, et meie kohtute tegewus järjest paraneb ja et selleks eriti ka kaasa aitawad uued palganormid, mis uue palgaseadusega maksma pandud. Seda lootust peab jagama. Erilised erakordsed ajad, asjade kiire kokkukuhjamine ja kogumine, kohtunikkude põgenemine kohtuasutustest, tekitasid pikaldase asjade otsustamise, töid nagu seisaku asjade liikumises, mille üle tõsist ja põhjendatud kaebtust kuuldawale tuli.

Kohtu enese tegewuse juures ma peatada ei tahaks. Wangimajade peawalit-

suse juures tahaksin mõne üksikasja peale tähelpanu juhtida, mida kohtuministeerium peaks tõsiselt wõtma. Praegu ei ole olemas kindlat wangimajade re-shiimi, wastawalt määratud karistustele. Puuduwad wastawad wangimajad, ei ole wõimalik wangide liigitamine. Osalt on see loomulik, sest meil ei olnud algusest peale tarwilikka wangimaju ja tuli mahutada kõiki liiki wangisid samadesse ruumidesse, mis ajutiselt wangimajadeks tarwitada olid. Kuid sarnane kord peaks lõppema. Kohtuministeerium ja wangimajade peawalitsus peaks kindla kawa looma, kuidas edaspidi wangimaju korraldada. Nagu komisjonis selgus, sünnib praegu wangimajade ruumide suurendamine juhuslikult, tehtakse üksikuid tube juurde, remonteeritakse, aga kuhu lõpuliikult wälja tahetakse jõuda, seda selgust ei ole. Edaspidi peaks kindel süsteem loodama ja selle järele talitatama.

Senni on hoopis unustusse jäänud ka üks küsimus, mis rutulist lahendamist nõuab. Meil puudub igasugune hoolekanne nende perekondade eest, kelle toitjad wangi on mõistetud. Wene ajal olid teatawad seltsid ehk komiteed, kes niisuguste perekondade eest hoolitsesid, üldiselt tuntud põhimõtte järele, et karistus peab tabama ainult seda isikut, keda seaduse järele karistada tarwis, aga mitte puudutama karistatava perekonnaliikmeid, abikaasat ja lapsi, kes milleski süüdi ei ole. Meil tuleb, nagu mujalgi maadel nende perekondade eest hoolt kanda. Sellel alal ei ole aga midagi tehtud. On loomulik, et riik ei saa kõiki neid kohustusi oma peale wõtta, waid siin peawad seltskonna organisatsioonid appi tulema, kes oma ülesandeks seaks niisuguste perekondade eest hoolitseda. Alamkommisjonis teatas wangimajade peawalitsuse ülem, et temal olla kawatus sarnast seltsi ellu kutsuda ja seltsi põhikiri olla wäljatöötamisel. Tuleks kindlasti soowida, et see kawatus rutem läbi saaks wiidud.

Kuidas meil wangimajad wälja näewad ja kuidas neis wangisid peetakse, selle juures ei taha ma lähemalt peatada, kuigi eelarwe alamkommisjoni liikmena ma wangimajades käisin. Wangimajasid waadeldes paistis silma igalt poolt suur ruumide puudus ja sisseseadade puudus, mida ajajooksul peab parandama. Kuid mõned küsimused on sarnased, mida otsekohe lahendada peab. Kõikide wangide

poolt, nii poliitiliste, kui kaelakohtulikkude poolt, kuulsin kaebtusi selle üle, et prokuratuur on ajalehelugemise wangimajades, mis ennem lubatud oli, ära keelanud. Ministeeriumi ja prokuratuuri esitajad seletasid, et ajalehtede ärakeelamine ei ole veel lõpulik, et küsimus võetakse uuesti kaalumisele. Minul ei ole teateid, et kohtuministeerium oleks selle küsimuse juba ära otsustanud keelu ärakaotamise mõttes. Ajalehtede lubamine wangimajadesse kohtuministeeriumi eelarwet ei suurenda ja et ajalehed waremalt lubatud olid, siis tuleks seda ka nüüd lubada.

Teine küsimus, mis päewakorraile tõuseb, on amnestia-küsimus. Wabariigi Walitsus on väga tagasihoidlik ja väga salapärane wastamises küsimiste peale amnestia asjas. Kuigi aruandja tähendas, et meie kohtute tegewus on hästi arenemas, et praegu eeluurimiste all kinni peetawate wangide arw, wõrreldes endiste aastatega, vähenenud on, siiski on kindel, et praegugi peetakse wangimajades eeluurimise all kinni isikuid 2—2½ aastat, mõned istuwad isegi kolm aastat eeluurimise all kinni. Ka poliitiliste süütegude pärast istuwad inimesed niikaua kinni eeluurimise all. (Wahelhüüe pahemalt poolt: Kas sotse ka on?) Ma ei küsinud kellegilt, kuhu parteisse keegi kuulub. Aga see küsimus ei ole ka tähtis, kuid tähtis on see, et wangimajades peetakse kinni isikuid eeluurimise all 2 aastat, 2½ ja 3 aastat; nende hulgas on ka poliitilisi wange, kellede süüteod on pärit esimestest wabariigi päewadest. On ka sarnaseid poliitilisi wange, keda on kinni mõistetud pikaks ajaks — 1918 ja 1919 a. süütegude pärast. Nende süü seisab selles, et nad neil aegadel Wene riigi poolehoidjad olnud, Eesti riigi vastu. Sel ajal tulid Wenemaalt sisse üksikud wäeosad ja kes nendele kuidagi kaasa aitas, see ongi see Wene riigi toetaja ja Wene riigiwõimu laiendaja Eesti riigi üle. Kuid nagu teada, algul ei olnudki alati igalpool Eesti sõjawägesid Wene sõjawäeosadele vastu minemas, waid Wene sõjawäed jõudsid mitmelegi poole warem, kui Eesti sõjawäed. Nii mitmedki Eesti kodanikud, mitte nähes Eesti sõjawägesid, mitte lugedes isegi Eesti ajalehte, ei suutnud sündmuste keerus otsustada, kuhu poole kalduda ja nad löid nendega kaasa, kes nende juurde sõjariistus tulid, kelle käes oli faktiline wõim koha peal. Teadagi, et kelle käes wõim on, see wõib oma wõimu peale suruda ja ei wõi nõuda, et sõjariis-

tadeta kodanikud sõjariistus salgale vastu hakkaks. Igaüks aga, kes sarnastel oludel kuidagi wiisi kaasa aitas wõrastele sõjawägedele, langes pärast kohtu alla ja istub praegugi veel kinni. (Wahelhüüe paremalt poolt: Aga need, kes tapsid?) See on teine asi, aga mitte kõik need, kes kinni on, ei ole tapnud. Kui teie lähete wangimajadesse ja pärite wangidelt, milles neid süüdistatakse, siis saate kuulda, et mõnda süüdistatakse selles, et on woorimeheks olnud nende salkadele, mõnda selles, et on kohaliku kodanlise wõimu kaastööline olnud jne. Igatahes tapmise süüdistusi polegi nii palju. Sarnaseid süüdlasi ei pea Wabariigi Walitsus ise ka mitte suurteks süüdlasteks, ja on kuulda olnud, et neid asju tahetakse lõpetada. Juba minewal aastal seletas siseminister Riigikogu kõnetoolilt, et sarnaseid asju tema ei lasegi enam üles wõtta, kui nad awalikuks pole tulnud ja kohtus juba otsustatud. Inimesed, kes kaks ja kolm aastat kinni on istunud, pööravad igakord prokurööri poole, kes wangimajas wahest rewisjoni teeb, palwega, et neid saadetakse Wenemaale, kui neid Wenemaa poolehoidjateks peetakse. On kuulda, et Wabariigi Walitsusel olla mingisugune kawatus nende asjade likwideerimiseks, ja praegu seataw kokku mingisuguseid nimekirju. Kas tahetakse amnestiat anda, wõi tahetakse suuremal arwul armu anda, wõi mõneks teiseks otstarbeks kogutakse teateid poliitiliste wangide kohta, see on siiski selgusetu. Mul ei ole wõimalik olnud kindlaid teateid saada, missugused kawatused Wabariigi Walitsusel on. Omalt poolt leian aga tarwilikuks, et Wabariigi Walitsus mitte armuandmisega wahela ei astuks, waid amnestia-seadusega lahendaks wanad asjad. Sellega osalt kergeneks ka kohtute töö, sest hulk asju, eriti Wiru maakonnast, Paide-Rakwere rahukogu piirkonnast, on veel arutamata. Kõik need asjad, mis kohtus veel ette ei ole tulnud, wõiks ära lõpetada amnestia teel ja see puhastaks ka teed teistele kriminaalasjadele ja ka kriminaal kurjategijatel ei tuleks mitte nii kaua eeluurimise all kohut oodata. Ka wangimajade ruumid on nii wiltsad, et ei teeks sugugi kurja, kui seal inimesed wälja tuleks, kes isegi juba nii palju kannatanud on.

Kriminaalpolitsei tulewiku kohta ei ole ka nähtawasti Wabariigi Walitsusel mingisuguseid kindlaid kawasid olemas. Eelarwe-kommisjon omalt poolt wõttis soo-

viawalduse wastu, et kriminaal- ja välispolitsei tegewus tuleks ühtlustada, et igale poole mitte neid eriametkondi tarwis ei ole. Kui kriminaalpolitsei ja välispolitsei tegewust silmata, siis tuleb küll wälja, et need teewad praegu mõnikord ühte ja sedasama tööd, mida sugugi mõlemal tarwis teha ei oleks olnud. Kui kriminaalpolitsei 1922 aasta esimese poole aruannet waadata, siis leidub sealt kriminaalpolitsei tegewuse kohta ka sarnaseid teateid, missuguseid harilik surelik sugugi selle tegewuse hulka ei arwa. Kriminaalpolitsei tegewuse all on märgitud sarnaste süütegude awalikukstegemine, nagu administratiivmääruste rikkumine, rahurikkumine, joomine ja teised üleastumised, mis välispolitsei tegewusse harilikult peaks kuuluma. Kohtuministeeriumi ringkondades ei arwata kuidagi wiisi kriminaalpolitseid ja välispolitseid ühendada wõiwat. Nii jääb aga küsimus lahtiseks, ja edasi üldse ei arene, ning selles üksikus küsimuses kordub seesama nähtus, et walitsusel puudub selge wäljawaade teatawate küsimuste kohta ja sellepärast tema nende küsimuste lahendamisele ei asugi. Kolme liiki politsei töötab aga edasi, mõnikord töötades ühede ja samade asjade jälgimisel. Rahwa raha antakse sel teel mitteotstarbekohaselt wälja ja wiimaks ei tea nii ametnikud kui ka kodanikud, mis ühelt asutuselt nõuda wõib ja kuhu mingisuguse asja pärast pöörama peab.

Kohtuministeerium ei peaks seisma jääma, põhjusel, et raske on otsustada, kuidas politsei korralduse küsimust lahendada, waid kohtuministeerium peaks mingisuguse otsuse wastu wõtma ja selle ellu wiima, mille tagajärjel mitmesugused asutused ei tegutseks ühe ja sama asja pärast. Mina soowiks, et kohtuministeerium kõiki neid küsimusi, mis rutulist lahendamist ootawad, ka rutuliselt lahendamisele wõtaks, et mitte ei tuleks neid küsimusi aastastalt uuesti korrata ja uuesti samasuguste soowiawaldustega esineda.

J. Reesen (kom.): Riik, kohus ja seadus — need on kolm wahendit kodanlikes riigis, mis selle riigikorra alalhoidmiseks kõige suuremaid kohustusi oma peale wõtawad. On olemas weel teisi wahendid — ainelisi ja waimlisi organisatsioonid, kes sellele kaasa aitawad, seaduses äramääratud ulatuses ja seaduse normide piires.

Kui meie waatame Eestis maksawad seadusi, siis näeme, et meie põhiseaduse § 4 järele on öeldud, et Eestis maksawad tema enese asutuste poolt antud wõi tunnustatud seadused. Rahwuswahelise õiguse üldtunnustatud määrused maksawad Eestis tema õigusliku korra lahutamatuina osadena. Keegi ei wõi end wabandada seaduse mitteteadmisega. Kuid kui meie tegelikult waatame seda tööala, mida Eestis kohtu tööalaks nimetatakse, Eesti kodanlikes riigielus, siis näeme meie, et meil on makswad Eesti kohtutes endised Wene tsaaririigi kohtuseadused. Kuna meie põhiseaduse § 5 nõuab, et Eesti wabariigis riigikeeleks on Eesti keel ja kui põhiseaduse § 4 kindlasti ära määrab, et keegi ei wõi end wabandada seaduse mitteteadmisega, siis küsin mina härra kohtuministri ja teiste walitsuse liikmete käest, et kuidas need Eesti kodanikud, kes Wene keelt ei mõista ega ei tunne, wõiwad neid seadusi teada, mida teie endisest Wene tsaaririigist olete makswaks tunnistanud. Kas saab ja wõib olla seaduslikust riigist juttu, kui on olemas wõõrakeelsed seadused, mida lugeda ei osata. Sellega ei wõi teie oma õigusemõistet... (Töö- hoo- lekandeminister Chr. Kaarna: Kuidas Wenemaal kirjaoskamatutega lugu?) ja õiguse poliitikat õigustada, kui teie alati Wenemaa kirjaoskamatuses räägite, sest teie tahate oma poliitikat sellega õigustada, et teie tsaaririigi wenekelseid seadusi wõite tarwitada umbkeelse rahwa allasurumiseks. Sest mis oli endise Wene riigi eesmärk ja siht? Ja kui meie waatame selle ideoloogilise külje peale, mis seaduses wäljendatakse, siis näeme, et kõik seaduse normid alati kaugele ajast maha jääwad, et seadusi alles siis, kui elutarbed ja nõuded juba endistest normidest üle kaswawad ja kui nad ei ole enam kooskõlas endiste seaduste normidega, et alles siis hakatakse uusi seadusi normeerima. Meil on räägitud ja räägitakse rewolutsioonist ja wabadussõjast, aga meil pole selle wabadussõja tagajärgi näha. Juba pikemat aega räägitakse sellest tööst, mis on Riigikogu teinud, et see töö on olnud pealiskaudne ning, et tal ei ole mingisuguseid tagajärgi. Teie olete wõimu saanud ja seda wõimu kindlustate teie sellega, et rajate teda nende seadustega, mida teie endiselt Wene tsaaririigilt pärandasite. Kui meie endiste tsariaegsete kohtute juurde asume, siis peame meie ütleva, et see kohus praegu õigust mõistab endiste

tsaariaegsete mõistete järele. Kas see on demokraatia? Kas see on teie põhiseaduse määrusega kokkukõlas? Need on ainult wiigilehed olnud, mis on üles seatud demokraatia sildi all. Meie tööliisklassi esitajad kannatawad selle all kõige rohkem. 115-ne protsessis mõisteti 10 aastaks sunnitööle Wene keiserriigi kukutamise eest, mida meil ei ole enam olemas. Niisuguste seaduste normide taha poete teie, et oma võimu alal hoida. Kohtud praegusel ajal on kõik oma tegewuse just endise Wene tsaaririigi alusele rajanud. Wõtke, missugused teie tahate, kohtuseadused — need on kõik wõõras Wene keeles kirjutatud. Nende seaduste mõistmine ja lugemine on Eesti kodanlise intelligentsi ja adwokaatide jaoks monopoliseeritud, ja kui nüüd üks liht-surelik tahab teada saada, missugused seadused meil maksmas on, siis peab tema kõige pealt järele waatama, kui paks ta rahakott on, kas ta wõib adwokaadi juurde minna wõi mitte, et järele pärida, missugused seadused meil Eestis maksawad, sest ise tema seadust lugeda ei oska. Sarnaseid inimesi leidub metsanurkades väga palju, kes peawad adwokaate toitma ja teile on see ainult kasuks, sest ka teie olete need, kes elawad sellest, mis metsanurga-taadid kokku kannawad. Nii et seadus, kui teda tahetakse pidada, ellu wiia, peab olema esimeses järjekorras inimestele kättesaadaw. Meil on aga niisugused seadused ilukõites kusagil wallawalitsuse tubades ja pealegi Wene keeles. Töötawale rahwale ei ole neist seadustest midagi kasu, juba sellepärast, et nende sisu on juhitud töörahwa wastu ja teiseks ei mõista töörahwas neid lugeda. Tema ei ole niiwõrd haritud, et ta neist wenekeelsetest seadustest aru saaks. Oleks nad olema Eesti keeles, siis tõuseks uus ideoloogia ja uus arenemiskäik nende seaduste wastu ja nad saaks paigutatud muuseumi, kus nende õige koht on. Neid Eesti keelde tõlkida pole teie siht ja õige on, kui härra Palwadre siin seletab, et teil mingisugust sihti pole, kuhu poole teie püüate. Teie ei tea isegi, mis teine päew toob ja soendate siin ainult pinkisid, kuna 2—3 liiget rühmas ajawad erakonna poliitikat ja teie tõstate ainult käsi püsti wastuwõtmise juures. Niimoodi aetakse meil seadusandlust. Et kohtuministeriumil pole sihiks kohut uuele alusele seada, siis sellepärast, et meie parlamendis walitseb tagurlus, kes ka edaspidi saab tagurluse poole püüdma. See tagurlus, mis praegu walitseb, ei lähe mitte

millegiski lahku tsaariaegsest tagurlusest. Ütelge, mismoodi lähewad need hulgalised tööliste protsessid ja väljasaatmised lahku tsaariaegsetest protsessidest. Teie kauplete inimestega, teie wahetate neid kui loomi. Kui paljud on saadetud wälja teie walitsuse ajal ja kui palju praegu wangimajades kõdunewad. Selle peal seisate teie, et inimesi, kes ilmawaate poolest teist lahku lähewad, wälja saata. (O. Strandman (töer.): See on teie paradüis.) See on teie paradüis, et teiste higist ja waewast elada. (A. Anderkopp (töer.): Kas Wenemaal elatakse teiste higist?) Teie ei julge siipoole mitte waadatagi. Teie häbenete oma õiglusetuse pärast, sellepärast käänate selja. Teie wõiksite wast wälja pugeda ja koridoris oma aega mööda saata.

Juhataja A. Kerem: Ma palun kõnelejat sarnaseid ütelsusi mitte tarwitada. Teen Teile esimese märkuse.

J. Reesen (kom.): Kui härra Palwadre peatas nende nähtuste juures, mis meil väga sagedased, see on wanade asjade ülesotsimine ja urgitsemine, siis on see just põllumeeste erakonna peasiht olnud. Kui omal ajal sõjast põgenes Pihkwa walgekaart, siis põllumeestekogude juhatusel täagitati töölisi, nii et neist midagi järele ei jäänud. Waadake, niisugune urgitsemine kestab edasi. Ei ole küll enam see siht, waid niisugune, et inimesi kümneteks aastateks kõdunema saata. Kui teie wõtate kõik need protsessid ja tagakiusamised, mida wiimasel ajal on alatud, nõndanimetatud enamuse poolehõiu all, siis pean alla kriipsutama seda, et need inimesed ei ole mitte igati teelikult teeninud enamises wäes, waid tema kohta on neid asju luuletatud ja wälja mõeldud. Kui teie nõukogude Wenemaa riigist kõnelete, et seal haridus olla maha jäänud, siis peab teil teada olema, et seal iga aasta jooksul wähemalt 3 amnestiat on olnud nende, keda on süüdistatud enamuse wastu wõitlemises. Mitu amnestiat olete teie annud? (Töö-hoolekandeminister Chr. Kaarna: Kui teie midagi ei tea, siis ärge rääkige.) Amnestia wägistamine on olnud see amnestiasaadus, mida teie annud olete ja need, kes amnestia osaliseks on saanud, on olnud riigiwargad, aga mitte poliitilised wangid. Alles hiljuti nägime, kuidas üks riigiwaras armu sai. See on amnestia riigiwarastele, need

on ju teie klassiwennad, need on rahwarade kõrwaletoiimetajad. (W a h e l h ü ü d e d.) Jah, teie olete seda ka wäga suurel arwul teinud! Kui teie wõtate selle rahwaarwu protsendi, mis meil häwitati kodusõjas, siis wõite igatahes kindlad olla, et teie olete seda palju agaramalt teinud.

Kui meie nüüd waatame neid summe, mis kohtuministeeriumi eelarwes on, siis tuleb selle juures meelde, et kuidas härra Piip tuli ja siin wäga suure heameelega seletas, et on wäga rõõmustaw nähtus, et meie kohtunikkude palkade seisukord on paranenud. Noh, see on igale kodanikule, kes wähegi kodanliselt mõtleb, arusaadaw, et kui ta oma ametnikkude palkasid suurendab, siis sellega pikendab ta ka oma riiklise wõimu kestust. Ja kui nüüd kohtunikkude palkasid tõsteti, siis on see abinõuks, et seda rahulolematust waigistada, mis kohtunikkude keskel sellepärast tekkis, et nende pirukas pisike oli.

Kui meie waatame seda palgasummat, mis kogusummas 74 miljonit wälja teeb, siis on see ikkagi kena summa. See on igatahes kaunis suur summa selle wäikese ametnikkude hulga kohta, kes kohutuasutustes teeniwad. Waatame üksikuid palkasid: kohtuminister — 36.000.—, abi — 28.000.—, pearaamatupidaja 15.300.— igatahes suured summad, mis üksikud inimesed palka saawad. Siis Riigikohus: kohtu esimees 36.000.—, abiesimees 34.200.—, liikmed 32.400.—, ülemsekretäär 18.000.— Kohtupalat: wanem esimees 34.200.—, osakonna esimees 30.600.—, liikmed 25.200.— (W a h e l h ü ü d e d : Kaasaruanaja! Need on korra juba loetud! Need arwud on meil kõigil trükitult käes!) Rahukogud: esimees — 28.800.—, abiesimees — 23.400.—, alaline liige — 19.800.—, rahukohtunikud — 18.000.—

Nii et juba need summad on küllalt selle tõenduseks, et kohut kindlustatakse. Wõtame weel prokuratuuri: Riigikohtu prokuröör saab 32.400.—, abiprokuröörid 27.000.—; kohtupalati juures: prokuröör 32.400.—, abiprokuröörid — 21.600.—

Need on igatahes suured summad, mis tõendawad seda, et kohtunikud tõepoolest kindlustatud on, nende juures kõikumist oodata ei ole. See tõendab seda, et on saadud sellest wäärnähtusest üle, et kohus on teatawas mõttes kindlustatud. Ja kui ma nende palkade juures peatan, siis

sellepärast, et sellest walearwamisest üle saada, nagu oleks meie kohtud rippumatud.

See, mida rippumatuse all tuleb mõista, on igatahes piiratud ja piiratud esiteks juba teie eneste, parlamendi, poolt wastuwõetud seadusenormidega, sest kohus peab ikkagi rippuw olema, esimeses järjes teist enestest, seadused, mis teie siin teete, määravad ära kohtu rippuwuse. Ühe ehk teise seaduse kohaselt peab kohus oma iseseiswust muutma. Ja teine kohtunikkude rippuwus oleneb sellest ära, kui kõrget palka teie kohtunikkudele makstate. Arusaadaw, mida suuremat palka teie neile määrate, seda paremini kohtud saawad teie klassihuwides tegutsema. Missugust sihti kohtud senni on ajanud? Kas nad on rahwa huwile wastawal sihil tegutsenud? Mina igatahes konstateerin seda fakti ja seda wõiwad ka paljud teised kodanikud teha, kes kohtutega kokku on puutunud, ja neid tähele pannud, et meie kohtud on klassikohtud, samuti kui meie riik on klassiriik.

J u h a t a j a A. K e r e m: Rkl. Reesen, Teie konstateerimist loen ma haawawaks ja kutsun Teid teist korda korrale.

J. Reesen (kom.): Tsiwiilasjades, kui ka poliitilistes asjades on üks mõdu-puu. Maal ja iseäranis waesema rahwakihi kohtuprotsessid on küllalt tõenduseks sellele kohtu poliitikale, mida meil aetakse. Wõtke üks niisugune asi, nagu näituseks palkadeküsimus, mida teie waba kokkuleppe all tahate lahendada. Aga ütelge, kuidas saawad töölised selle waba kokkuleppe all oma palka kätte? Kas meie kohtud mõistawad kõike seda palka wälja maksma? Ma olen ise kohtus pealtnägijaks olnud, kuidas seda asja seal aetakse. (Alalised wahelhüüded. J. Hünerson (põl.): Aga aru ei ole saanud! Ega tema tööline ole, peremehe poeg! — Kõnleja waikib, ootab wahelhüüete lõppu.) Kas teie lõpetate wahest?

J u h a t a j a A. K e r e m: Rkl. Reesen, ma palun Teid kõnet jätkata ja mitte siin läbirääkimisi pidada üksikute Riigikogu liigetega.

J. Reesen (kom.): Waatame nüüd seda õigusemõistmist, mis meil kohtutes jagatakse, ja tegelikku elu, kuidas moodi meil tegelikus elus õigust teostatakse. Seadusandlusega tuleks nõrgemate kodanikkude wahekordi seaduse läbi rohkem

kaitsta. Seadus peab olema kaitsmiseks, aga meil ei taheta seadusliselt normeerida wahekordi, waid tullakse siin ja seletatakse, et elu on parem ja wabalt kokku leppides saame meie töö wahekordi normeerida. Nii seletati põllutöölise tööaja ja palgaolude normeerimise puhul. Aga kuidas moodi wõite teie kindlustada tööliste tema töowilja.

Juhataja A. Kerem: Rkl. Reesen, meil on praegu arutamisel kohtuministeriumi eelarwe, aga mitte põllutöölise palganormid.

J. Reesen (kom.): Meil normeeritakse kohtuministeriumi algatusel ka teisi seaduslisi wahekordi ja ma tahtsin sellega ainult näidata, et meile seaduslist normeerimist tarwilikuks ei peeta. Mina arwan, et wahekorrad peaks olema normeeritud, muidu ei saa meie kohtutes nõrgemate huwisid kaitsta. Aga kui meil ei ole seaduslist alust, ja kui meil ei ole põllutöölise tööaja ja palgaolude korraldamise seadust, siis peaks kohtuministerium ja teised ministeriumid selleks töötama, et neid wahekordi lahendada, kuid teie ei wõi mitte tulla ja ütelda, et see on ajast ja arust läinud. See tuleb kõik sellest, et teie olete wõimu juurde jõudnud. Meie kohtutes ei ole mitte tööliste kaitset ja just sellepärast...

Juhataja A. Kerem: Rkl. Reesen, ma palun mind kuulata. Teie oletate, et meie kohtutes ei ole mitte tööliste kaitset. Mina loen seda meie kohtutele haawawaks ja teen Teile kolmanda märkuse ning wõtan Teilt sõna ära.

J. Reesen (kom.): See on õige, aga mina protesteerin wägiwalla wastu. (Haarab kõnepuldil olewast lambist kinni ja pöörab enast juhataja poole.)

Juhataja A. Kerem: Teie ülesastumise pärast juhataja wastu teen ettepaneku Teid kolmeks koosolekuks wälja heita. Teil on sõna enesekaitseks. (Kära. Hulgalised wahelhüüded. J. Hüneron (põl.): Kasi wäljal!)

J. Reesen (kom.): Mina olen alati püüdnud wiisakalt kõnelda, aga minu kõneõigust on alati piiratud selle läbi, et on otsitud igasuguseid konksusid selleks, et sõna ära wõtta. Kui Riigikogu otsustab minult sõna ära wõtta, siis katsun mina teistsuguseid abinõusid saada enesekaitseks. (Hüüded: See on ähwardus!)

Juhataja A. Kerem: Asun ettepaneku hääletamisele. (J. Piiskar (is.): Ma palun kindlaks teha, kas kwoorum koos on.) Ma palun sekretääri kindlaks teha, kas kwoorum koos on. (Sekretäär helistab kõrwalruumidesse.) Palun sekretääri kwoorum kindlaks teha. (Loetakse koosolijaid.) Koos on 59 liiget, seega kwoorum koos. Asun oma ettepaneku hääletamisele. Palun neid, kes selle poolt on, et rkl. Reesen kolmeks koosolekuks wälja heidetaks, kätt tõsta. (Chr. Kaarna (töer.): Ähwarduse eest tuleks weel juurde panna. Chr. Arro (põl.) See on liig suur autema jaoks.) (Hääletatakse.) Ettepanek on 47 häälega 10 wastu wastu wõetud. Ma palun rkl. Reesen'i saalist lahkuda. (J. Reesen (kom.): Kutsuge politsei.) Kuulutan 5-minutilise waheaja.

Waheaeg algab kell 9.55 min.

(J. Reesen (kom.) lahkub saalist.)

Peale waheaja algab koosolek kell 10.05 min.

Koosolekut juhatab abiesimees **A. Kerem.**

Sekretääri kohal sekretäär **T. Kalbus.**

A. Jõeäär (sd.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Eelarwe-komisjonis tegin mina juba omal ajal ettepaneku kohtute koosseisu suurendamise kohta, mis wõimaluse oleks annud Saaremaal juba 1. aprillist käesolewast aastast sisse seada iseseiswat Tallinna-Haapsalu rahukogu osakonda. Wäga lugupeetud Riigikogu liige härra Piip juba tõi siin ette need põhjendused, mis selle ettepaneku wastuwõtmiseks mõjuwad olla wõiksid. Mina neid põhjendusi siin enam kordama ei hakka, waid lisaksin nende täienduseks weel mõned andmed siia juurde. Härra Piip tõi siin ette nende asjade arwu, mida praegu Tallinna-Haapsalu rahukogu wäljasõidu osakond koha peal arutab. Kuid ma peaks tähendama, et see weel mitte kõik ei ole. Üks osa asjadest tuleb Tallinnas arutusele ja need on nimelt I astme tsiwiilasjad, kus nõudmise summa üle 50.000 marga ulatab, ehk mis puutuwad kinniswarasse. Samuti kõik rahukogule alluwad administratiwasjad. Nagu rahukogu praktika näitab, tekib nimelt Saaremaal neid asju kõige rohkem. See tuleb sellest, et wäga palju kaebtusi esitatakse

maakonnawalitsuse otsuse peale maareformi teostamisel, kuna maatahtjaid on alati rohkem, kui võimalik maad anda on. Sarnaste asjade arutamine peaks võimalikult kiiresti sündima, kuna Tallinnas kohtu kauguse tõttu neid asju waewalt ühe aasta kestwusel suudetakse lahendada. Sarnane seisukord ei ole mitte loomulik. Rahukogule alluwad ka kõik registreerimise asjad; isegi wastastikuse tulekahju korral kinnitusseltsi registreerimine peab jällegi Tallinnas toimetatud saama. 1. maist s. a. antakse rahukogudele arutada ka abielulahutamise asjad. Kui wastu wõetakse wäga lugupeetud komisjoni aruandja härra Jaakson'i poolt esitatud seaduseelnõu pärandusasjade alluwuse muutmise kohta, siis muutuks küll praegune olukord selle poolest paremaks, et siis üks suurem osa neist asjadest läheks Saaremaal kohalikkude rahukohtunikkude õiendada. Et praegu tegelikult neid asju Saaremaalt Tallinna-Haapsalu rahukogus palju ei ole, tuleb sellest, et ei aetagi neid, sest nende asjade ajamine on nii suurte kuludega seotud, et inimesed leiawad kasulikuma olewat, olgugi et mõned neist asjust wäga tarwilikud oleks, neid asju üldse mitte kohtule esitada. Ma lubaks enesele lõpuks lühidalt peatada nende wastuwäidete juures, mis komisjonis minu ettepaneku kohta ette toodi. Põhimõttelikult olid niihästi kohtuministeriumi esitaja — härra kohtuminister, samuti ka wäga lugupeetud aruandja, kui ka komisjoni liikmed kõik sellel ühisel arwamisel, et praegu Saaremaa on tõepoolest niisuguses seisukorras, et seal kas iseseisew rahukogu ehk mingisugune muu selletaoline asutus olema peaks, kes koha peal asju kiiremas korras lahendaks, kui see praegu sünnib. Ei leitud aga mitte võimaliku olewat minu ettepanekut kahel põhjusel wastu wõtta. Esiteks sellepärast, et Tallinna-Haapsalu rahukogu koosseisu suurendamise läbi ühe abiesimehega ei oleks võimalust olnud luua sarnast kohut, mis täiesti seisaks oma ülesande kõrgusel. Kardetakse, et sellest saaks nõrk kohus ja asjade otsustamisel kannataksid elanikud wast rohkem, kui praegu, kus kohus küll harwa käib, kuid headest juristidest koos seisab. Selle kohta peaksin nii palju tähendama, et see kartus põhjendamata on ja et lugu selleläbi mitte halwemaks ei muutuks, waid seisukord jääks vähemast samasuguseks, kui praegu. Praegu sõidawad Tallinnast Saaremaale harilikult üks ehk kaks rahu-

kogu liiget, kuna kohtu koosseisu moodustawad kohapealsed rahukohtunikud. Kui saaks üks alaline abiesimees määratud, õigusteadlane, kes spetsialiseerinud kriminaalalal, siis wõiks rahukogu osakond seal ka suuremaid kriminaalasu otustada. Teine wastuwäide, mis ette toodi, oli see, et suurendamist eelarwe korras läbi wiia soowitaw ei ole, sest arwati, et selle jaoks peab wastaw eriseadus olema ja tuleks wastawalt täiendada kohtuasutuste seadust. Niipalju kui määratud olen Tallinna-Haapsalu kohtutegelastega, arwawad kõik, et sellekohaste maksate kohtu korralduse seaduste põhjal Saaremaale iseseiswa osakonna moodustamine ja tegewusesse seadmine neil mingisuguseid raskusi ei tekita, kui koosseisud wastawalt suurendataks. Kui selleks krediite määratud saaks, siis wõiks rahukogu wiibimata korraldust teha selleks, et Saaremaal neil alaline osakond oleks. Neil põhjustel teen järgmise ettepaneku: 1) kohtuministeriumi koosseisudes — lisa riigi 1923 a. eelarwe juurde lhk. 2, 3 — üles wõtta:

c) R a h u k o g u d.

Abiesimees	(endise 6 asemel)	7
Rahukohtunik	(„ 51 „)	52
Abisekretäär	(„ 18 „)	19
Kantseleiametnik	(„ 64 „)	65
Käskjalg	(„ 11 „)	12

2) Kohtuministeriumi eelarwes.

Peatükk II. Kohtud. (Lhk. 14).

	Wähendada.	Suurendada.
§ 1. Palgad	—	527.400.—
§ 2. Päewa- ja sõidurahad	68.000.—	—
§ 8. Kantseleikulud	—	67.500.—
§ 9. Majanduslikud kulud	—	20.000.—
§ 12. Liikuw wara	—	75.000.—
Kokku peatükk II	68.000.—	689.900.—

Juhataja **A. Kerem:** Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja **J. Jaakson:** Härrade Riigikogu liikmete poolt ettetoodud wäited wõiks kahte jakku jagada: ühed on üldist laadi, teised käiwad Saaremaa rahukogu kohta. Rkl. Palwadre tähendas selle peale, et seaduseelnõud, mis Riigikogule wastuwõtmiseks ette pannakse, on

liiga puudulikult välja töötatud, ja et tarwis oleks neid enne kodifikatsiooni osakonnas läbi waadata ja siis alles wõiksid nad Riigikogule ette pandud saada. See oli ka eelarwe alamkommissjoni arwamine. Sarnase töötamise wiisi juures oleks Riigikogu töö palju wiljakam ja juuriidilisest küljest oleksid meie seadused palju kindlamal alusel, kui praegu. Kellel praktikas seadustega tegemist on olnud, see teab, missuguste suurte raskustega tuleb wõidelda, kui seadused on puudulikult välja töötatud. Harilik nähtus on näituseks, et meie uue seadusega muudame sennise seaduse, aga meie ei kaota teda mitte täiesti ära. Nüüd aga, kui uus seadus on puudulikult redigeeritud, jääb alati suur kahtlus selle juures, mis just sennisest seadusest on ära muudetud, mis mitte. Iseäranis põhjendatud on kahtlus, kui ühest endisest seaduse paragrahwist on ära muudetud üks osa, kuna aga teise osa kohta seda ütelda ei saa. Niisugune juhtumine tuleb tihti ette wallakogukonna seadusega 1866 aastast, mille kohta uue mates seadustes on muudatused tehtud, kuna uutes seadustes ei ole kusagil öeldud, mis just wanas seaduses on jõu kaotanud, kui palju tema weel on maksew. Sarnased juhtumised on näituseks ka uue linna seadusega ja meie Asutawa Kogu poolt wäljaantud omawalitsuse asutuste järelwalwe seadusega. Näituseks ei ole sugugi selge, kas laenude tegemise korral on tarwis siseministeeriumi kinnitamist, wõi mitte. Seaduste seletamise abil neist küsimustest kuidagi üle ei saa, waid kõik asjad peawad Riigikohtusse minema ja siis alles selgub kohtu seisukoht selles asjas. See on muidugi wäga puudulik asja arutamise wiis. Seadusest enesest peaks alati kindlasti näha olema, missugune norm praegu maksab, missugune mitte. Wangimajade kohta rääkis härra Palwadre, et need puudulikud on ja et nende parandamise ja sisseseadmise juures kohtuministeeriumis mitte sihikindlust märgata ei ole. Ka selles asjas oli eelarwe alamkommissjon härra Palwadre'ga täiesti ühel arwamisel, nimelt, et peab kindel plaan välja töötatud olema ja selle plaani järele peab siis kohtuministeerium wangimajade ja nende töökodade sisseadmise juures käima. Mis sellesse puutub, et eeluurimise all olewad wangid seal 2, 3 ja kauem aastaid kinni istuwad, siis igatahes see asi alamkommissjonis kõne ega uurimise all ei olnud. Wõib olla, et sarnased juhtumised ette on tulnud ja

wõib ka olla, et mõned andmed, mille põhjal härra Palwadre seda ette tõi, ka õiged on, kuid selle järele, mis wangid ise ütlewad, kui nende ütelsused ei ole kontroleeritud, on raske ikkagi midagi tõendada. Igatahes, kui siin midagi ette tuua, siis peaks seda tegema kindlate kohtuaktide põhjal. Kuid kommissjon ei ole neid aktisid uurinud ja ei wõi ma sellepärast selle kohta midagi kindlat ütelda. Mis puutub kriminaalpolitseisse, siis selles asjas oli eelarwe-kommissjon arwamisel, et oleks tarwis kõiki politseisid ühendada. Mina isiklikult arwan aga, et selle ühendamise küsimuse juures tuleb toimetada õige ettewaatlikult. Minu arwamise järele on kriminaalpolitsei selle läbi, et ühtlaselt ja plaanikindlalt on töötanud, rohkesti kaasa mõjuda wõinud selleks, et ruttu kuritegudele jälgile saada. Selles mõttes on kriminaalpolitsei kohtute tegevust kuritegewuse vastu wõitlemise alal rohkesti kergendanud. Igatahes on palju kuritegusid, nagu näituseks hobusewargusi jne. tuntawalt wähenema hakanud just selle tagajärjel, et on rutusti saadud kuritegude jälgile. See ei ole muidugi üks kriminaalpolitsei teene, waid seal on ka mitmed teised asjaolud mõõduandwad olnud, aga sihikindel, plaanikindel töötamine kuritegewuse vastu wõitlemiseks ja kuritegewuse kindlakstegemiseks ning teadete kogumiseks sellel alal on igatahes wäga tarwilik. Sellepärast arwan, et kriminaalpolitsei liitumisega wälispolitseiga peaks wäga ettewaatlik olema. Kriminaalpolitsei peaks jääma kohtuministeeriumi alla ja üksikud kriminaalpolitsei agendid peaksid ikkagi kohtu-uurijatele toeks ja abiks olema; see teeks kohtute tegevust märksa edukamaks. Rkl. Bock'i poolt on ette toodud, et meie kohtuposlinid on õige kõrged ja et neid mitte enam kõrgendada ei tohi. Selles arwamises olen ka mina, et kohtuposlinid meil tõesti kõrged on ja nende kõrgendamise peale mitte enam mõtelda ei wõi, peame ennem neid alandama hakkama. Küll on aga teised kohtumaksud wäiksed ja oleksid ammugi juba pidanud kõrgendatud saama. Nii on näituseks tempelmaksud ja kohtu kantseleimaksud meie marga madala kursi tõttu praegu naeruwäärt odawad. Nimelt maksetakse kuus marka poogna kirjutuse eest, kuna tegelikult tuleb see maksma wõib olla 10 korda rohkem. Niisama madalad on ka tempelmaksud, jällegi kuus marka poogna pealt. Need maksud said siis kindlaks

määratud, kui arwamine oli, et meie mark peab rubla aset täitma ja sel ajal arwati, et need maksud küllalt kõrged on, kuid praeguse margakursi madaluse tõttu peaks nad märksa kõrgendatud saama ja see igatahes suurendaks ka rohkesti kohtute sissetulekuid. Lõpuks, mis puutub härrade Piip'i ja Jõeäär'e arwamisesse, et Saaremaal tuleks rahukogu sisse seada, siis selles asjas olen ka mina arwamisel, et meie peame tegema kohtu rahwale kättesaadawaks, kuid mitte üksi Saaremaal, waid kõigil pool. Mina arwan, et mitte wäga palju paremas seisukorras, kui Saaremaa, on näituseks Petserimaa, kus ka rahukogu oma istumisi ei pea ja sellepärast kohtuasjade ajamine mitte kergem pole. Meie peame teesid leidma, kuidas kõigil pool kohut rahwale ligemale tuua. Teine küsimus on aga, missugused abinõud meil nüüd tarwitusele tulewad wõtta selleks, et kohut teha rahwale rohkem kättesaadawamaks. Meil on suur kategooria asju, mis iseäranis palju rahulolematust on walmistanud, see on pärandusasjad. Pärandusasjade ajamine on rahwal tõesti wäga raske, sest kõik asjad, ka kõige wäiksemad, kui päranduse wara hulka kuulub kinniswara, peawad arutusele tulema rahukogudes, mis sagedasti kaugel asuwad. Wene ajal said kõik talurahwa pärandusasjad aetud wallakohututes, mis rahwale olid õige ligidal. Oleks tarwilik, et pärandusasjad antakse rahukohtunikkude kätte, kes rahwal palju ligemal. Sellekohane eelnõu ongi sisse antud Riigikogule. Kui see eelnõu peaks läbi minema, siis saaks pärandusasjade ajamine tuntawalt kergendatud mitte üksnes Saaremaal, waid kõigil pool. Teiste asjade ajamise juures tuleb muidugi kaaluda, kuidaswiisi Saaremaal ja ka mujal rahukohtute sisseseadmist korraldada, et asjade ajamine rahwal kergem oleks. Sellekohane seaduseelnõu on praegu Riigikohtus läbikaalumisel ja wäljatöötamisel. Esialgu aga otsustada Kuressaarde otsekohe jäädawat rahukogu osakonda asutada, näitab minule wähe põhjendatud olewat. Niisugusel kujul seda läbi wiia, nagu see oli endisel ajal, mida härra Piip soovitas, ei ole wististe mitte wõimalik. Endisel ajal oli Saaremaal nii, et seal oli rahukogu wäikeste asjade ajamiseks, ning peale selle sõitis sinna ringkonnakohtu osakond Riias wälja suuremate kriminaalasjade ajamiseks, kuna suuremad tsiwiillasjad aeti Riias. Seda korda meie praegusel ajal muidugi sisse seada ei saa.

Sel ajal oli rahukogu Saaremaal wõimalik sel põhjal, et tegutses nõndanimetatud aurahukohtunikkude instituut, et aurahukohtunikud asjade arutamisesest osa wõtsid. Praegusel ajal on see instituut ära kaotatud ja meie peaks otsekohe selleks jõudsid alaliselt Saaremaale elama saatma, et meil wõimalus oleks kohtu koosseisu kokku seadida. See ei ole aga mitte kerge asi, sest kohtu arutusele tuleksid kõik asjad, ka kõige suuremad kriminaalja tsiwiillasjad. Selleks tuleks ametisse panna wastawad tsiwiil- ja kriminaalkohtunikud. Sellepärast, ma ei waidle sellele wastu, et Saaremaal kohut rahwale lähemale wiia ja kättesaadawamaks teha, kuid otsekohe nende ettepanekutega, iseäranis härra Jõeäär'e omaga, ühineda ei saa. Härra Jõeäär on juba positiivselte ettepannud, missugusel wiisil meil tuleks kulusid suurendada, kui palju seal kantselei ja majanduslisi kulusid tuleb määrata jne. Siin puuduwad täpsed kalkulasioonid kulude summade kohta ja sellepärast eelarwe korras seda ettepanekut wastu wõtta oleks minu arwates ebaõige. Siin näituseks soowitakse koosseisu suurendada ühe rahukohtuniku wõrra. Härra Jõeäär ise aga eelarwe-kommisjonis andis järele, et Saaremaa enese asjade jaoks rahukohtuniku juurde wõtta tarwis ei ole, waid selleks otstarbeks tuleks Hiiu- ja Saaremaa läbikäimine Saaremaaga on aga palju raskem wõrreldes praeguse korraga, sest läbikäimine Haapsaluga on hoopis kergem. Haapsalus on hiidlastel asjaajamist ja kui meie sunnime neid Saaremaal käima kohtuasju ajamas, siis sellega meie nende seisukorda igatahes ei paranda. Ei ole mingit kindlat kalkulasiooni ei kantselei- ega majanduskulude jaoks, ei ka liikuwa wara muretsemiseks. Ma kahtlen wäga, et meie nende summadega wälja tuleme, mis ettepanekus nimetatud. Näituseks on meil teiste rahukohtunikkude juures sekretärid ja teised kantseleijõud; siin tahetakse aga rahukohtuniku ametisse panna ilma sekretärita ja ilma kantseleijõuta. Samuti ei ole rahukohtuniku kantseleiruumide muretsemiseks ja sisseseadmiseks mingisuguseid kulusid ette nähtud. Ettepanud summad on minu arwamise järele rahukogu jaoks liig wäiksed. Ülepea on ettepanud summad täitsa läbi kaalumata, pealegi ei ole makswa seaduse järele wõimalik ettepanekut wastu wõtta sel kujul, nagu ta meile esitatud. Rahukogu alalist osakonda praegumaksew seadus üldse

ette ei näe. Minu arwates on täiesti wõimatu, sarnast osakonda eelarwe-korras ellu wiia.

Juhataja **A. Kerem**: Faktiliseks märkuseks on sõna rkl. Piip'il.

A. Piip (töer.): Wäga lugupeetud aruandja nimetas, nagu oleks mina soowi awaldanud Saaremaal rahukogu luua endises kujus. Seda mina teinud ei ole. Mina soowitaksin rahukogu sarnasel kujul, nagu tema praegu tegutseb. Rahukogu kompetents on ju sootuks teine, kui endisel rahukogul oli. Ma saan ka nendest raskustest aru, mis rahukogu loomisega ühenduses on. Minu soowiawaldus käis selle kohta, et kohtuministeerium seda küsimust igakülgselt läbi kaaluks.

Juhataja **A. Kerem**: Faktiliseks märkuseks on sõna rkl. Jõeäär'il.

A. Jõeäär (sd.): Härra komisjoni aruandja tähendas, et summad, mida nõutakse, ei ole läbi arutatud, ei ole kalkulatsioonid tehtud. Ma tahaksin selle kohta tähendada, et kalkulatsioonid said minu poolt esitatud, said isegi paljundatud ja eelarwe-komisjoni liigetele kätte saadetud. Seal on need summad üksikasjalikult põhjendatud. Mina ei saa faktilise märkuse all neid summasid üksikult seletada, kuid niipalju ma peaksin tähendama, et komisjonis see ka kõne all oli, mis pärast kawatsetawas koosseisu suurenduses Saaremaal rahukohtunik ilma sekretäärita ette oli nähtud. Komisjonis sai selle kohta seletus antud, et uuel rahukohtunikul oleks wõimalus kasutada neid jõudusid, mis seal juba enne ametis on, samuti ka rahukogu osakonna ruumid, mis juba koha peal olemas. Ülearuste kulude ärahoidmise mõttes sai ette pandud koosseisu wõimalikult wähe suurendada ja said arwesse wõetud kõik wõimalused, mis Saaremaal koha peal olemas on ja mis wõimaluse annawad rahukogu osakonnal tegutseda.

Juhataja **A. Kerem**: Esitatud on üks soowiawaldus, mis siis hääletamisele tuleb, kui kõik teisedki soowiawaldused. Peale selle rkl. Jõeäär'i poolt järgmine parandus: „I. Kohtuministeeriumi eelarwes peatükk 2. Kohtud. (Lhk. 14) § 1 palgad suurendada 527.400 marga wõrra; § 2 — päewa- ja sõidurahad — vähendada 68.000 marga wõrra; § 8: kantseleikulud suurendada 67.500 marga wõrra; § 9: majanduslikud kulud suurendada

20.000 marga wõrra; § 12: liikuw wara suurendada 75.000 marga wõrra. Kokku peatükk 2. vähendada 68.000 ja suurendada 689.900 marga wõrra.“

Siis on kohtuministeeriumi koosseisudes (lisa riigi 1923 a. eelarwe juurde lhk. 2 ja 3) üles wõtta: „c) Rahukogud: abiesimees endise 6 asemel — 7, rahukohtunik: endise 51 asemel 52, abisekretäär: endise 18 asemel 19, kantseleiametnik: endise 64 asemel 65, käskjalg: endise 11 asemel 12.“ (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on see parandus tagasi lükatud. Siis tuleb kohtuministeeriumi eelarwe-osa hääletamisele komisjoni poolt ettepanud kujul. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on see eelarwe-osa wastu wõetud. (J. Piiskar (is.): Lõpetada!) On ettepanek tehtud lõpetada. (Wahelhüüded: Edasi pida!) Sõna on eelarwe-komisjoni aruandjal siseministeeriumi alal.

Eelarwe-komisjoni aruandja **O. Jürginfeldt** (loeb):

SISEMINISTEERIUM.

Peatükk I.

Keskasutus.

§	1.	Palgad	3.474.200.—
§	2.	Päewa- ja sõidurahad	130.000.—
§	3.	Toetus ja arstiabi	150.000.—
§	4.	Esituskulud	80.000.—
§	5.	Ametnikkude ja teenijate warustus	45.000.—
§	7.	Kohtukulud ja juriidiline abi	200.000.—
§	8.	Kantseleikulud	1.090.000.—
§	9.	Majanduslikud kulud	921.600.—
§	10.	Weokulud	20.000.—
§	11.	Sõiduabinõude ülewaldamine	526.700.—
§	12.	Liikuw wara	50.000.—
§	14.	Remondid	25.000.—
§	16.	Ettenägemata kulud	25.000.—

Kokku peatükk I 6.737.500.—

Peatükk II.

Kaitsepolitsei.

§	1.	Palgad	5.577.550.—
§	2.	Päewa- ja sõidurahad	400.000.—
§	3.	Toetus ja arstiabi	120.000.—
§	5.	Ametnikkude ja teenijate warustus	10.000.—

§ 6.	Hariduslised kulud	100.000.—
§ 8.	Kantseleikulud	600.000.—
§ 9.	Majanduslikud kulud	652.600.—
§ 10.	Weokulud	8.000.—
§ 11.	Sõiduabinõude ülewalpidamine	416.800.—
§ 12.	Liikuw wara	70.900.—
§ 14.	Remondid	5.000.—
§ 42.	Wangide ja haigete toitmise	25.000.—
§ 43.	Wäljaminekud poliitilise kuritegewuse wastu wõitlemiseks ja poliitilise piiriwalwe teostamiseks	10.000.000.—

Kokku peatükk II 17.985.850.—

Peatükk III.

Administratiivwasjade peawalitsus.

§ 1.	Palgad	1.682.100.—
§ 2.	Päewa- ja sõidurahad	20.000.—
§ 3.	Toetus ja arstiabi	65.000.—
§ 15.	Toetussummad	650.000.—
§ 16.	Ettenägemata kulud	5.000.—
§ 46.	Hobuste postijaamad	10.000.—

Kokku peatükk III 2.432.100.—

Peatükk IV.

Omawalitsusasjade peawalitsus.

§ 1.	Palgad	1.177.700.—
§ 2.	Päewa- ja sõidurahad	54.800.—
§ 3.	Toetus ja arstiabi	36.000.—
§ 6.	Hariduslised kulud	259.500.—
§ 16.	Ettenägemata kulud	15.000.—

Kokku peatükk IV 1.543.000.—

Peatükk V.

Politsei peawalitsus.

§ 1.	Palgad	152.763.400.—
§ 2.	Päewa- ja sõidurahad	16.975.300.—
§ 3.	Toetus ja arstiabi	4.500.000.—
§ 4.	Esituskulud	36.000.—
§ 5.	Ametnikkude ja teenijate warustus	10.090.000.—
§ 6.	Hariduslised kulud	383.800.—
§ 8.	Kantseleikulud	6.412.200.—
§ 9.	Majanduslikud kulud	4.894.800.—
§ 10.	Weokulud	150.000.—
§ 11.	Sõiduabinõude ülewalpidamine	1.518.700.—
§ 12.	Liikuw wara	675.000.—
§ 14.	Remondid	176.500.—
§ 16.	Ettenägemata kulud	118.000.—
§ 42.	Wangide ja haigete toitmise	400.000.—

§ 44.	Autasu ametnikkudele	300.000.—
§ 48.	Sanitäär ja weterinäär kulud	267.500.—
§ 59.	Hobustega warustamine	150.000.—

Kokku peatükk V 199.811.200.—

Peatükk VI.

Piiriwalwe walitsus.

§ 1.	Palgad	42.991.700.—
§ 2.	Päewa- ja sõidurahad	998.400.—
§ 3.	Toetus ja arstiabi	1.330.000.—
§ 5.	Ametnikkude ja teenijate warustus	18.701.670.—
§ 6.	Hariduslised kulud	110.700.—
§ 8.	Kantseleikulud	2.586.200.—
§ 9.	Majanduslikud kulud	3.149.200.—
§ 10.	Weokulud	200.000.—
§ 11.	Sõiduabinõude ülewalpidamine	7.853.900.—
§ 12.	Liikuw wara	25.000.—
§ 14.	Remondid	1.500.000.—
§ 16.	Ettenägemata kulud	150.000.—
§ 42.	Wangide ja haigete toitmise	100.000.—
§ 44.	Autasud ametnikkudele	150.000.—
§ 48.	Sanitäärkulud	60.000.—
§ 54.	Toituswarustus	13.641.400.—
§ 56.	Sõjariistad ja nende warustus	75.000.—
§ 60.	Piirikindlustuse tööd	300.000.—
§ 63.	Maakuulamise ja teadete kogumise kulud	750.000.—

Kokku peatükk VI 94.673.170.—

Peatükk VII.

Rekwireerimise ja kahjudehindamise peakommisjon.

§ 1.	Palgad	1.889.700.—
§ 2.	Päewa- ja sõidurahad	46.000.—
§ 3.	Toetus ja arstiabi	40.000.—
§ 16.	Ettenägemata kulud	4.000.—

Kokku peatükk VII 1.979.700.—

Kokku siseministeerium 325.162.520.—

Koosseisud.

SISEMINISTEERIUM.

1. Juhatus ja kantselei.

Minister	1	36.000.—
„ abi	1	28.800.—
Asjadewalitseja	1	18.000.—
Pearaamatupidaja	1	15.300.—

Toompea lossi komandant	1	13.500.—	Aadresslaua juhataja	1	6.200.—
Ministri adjutant	1	11.700.—	Politseiülema sekretäär	1	7.700.—
Pearaamatupidaja abi	1	9.900.—	Asjaajaja	11	6.200.—
Sekretäär	1	8.700.—	Arweametnik	4	6.200.—
Raamatupidaja	2	7.700.—	Wanem kantseleiametnik	14	5.300.—
Asjaajaja	1	6.200.—	Kantseleiametnikud	14	5.000.—
Registraator	2	5.800.—	„	17	4.800.—
Arweametnik	2	6.200.—	„	18	4.600.—
„	3	5.500.—	Wanem kordnik	109	5.800.—
Wanem kantseleiametnik	1	5.300.—	Kordnik	212	5.500.—
Kantseleiametnik	2	5.000.—			
Masinakirjutaja	3	5.000.—			
Uksehoidja	1	4.500.—			
Käskjalg	2	4.500.—			
„	2	4.000.—			

2. Politsei peawalitsus.

a) Juhatus ja kantselei.

Walitsuse ülem	1	25.200.—
„ „ abi	1	18.000.—
Politsei inspektor	1	15.300.—
„ kursuste juhataja	1	15.300.—
Üldosakonna juhataja	1	11.700.—
Passiosakonna juhataja	1	11.700.—
Wäljamaalaste laudkonna ülem	1	9.900.—
Administratiiv laudkonna ülem	1	9.900.—
Majanduse laudkonna ülem	1	9.900.—
Piiripolitsei laudkonna ülem	1	9.900.—
Käsusametnik	1	9.900.—
Üldosakonna asjaajaja	1	6.800.—
Passiosakonna asjaajaja	1	6.800.—
Inspektori osakonna asjaajaja	1	6.200.—
Raiooniülem	1	6.200.—
Registraator	7	5.800.—
Wanem kantseleiametnik	3	5.300.—
Kantseleiametnik	4	5.000.—
„	3	4.800.—
„	2	4.600.—

b) Politseiasutused.

Tallinna linna politsei:

Politseiülem	1	18.000.—
„ abi	2	13.500.—
Jaoskonnaülem I j.	8	10.800.—
„ II j.	1	9.900.—
„ IV j.	1	7.700.—
Jaoskonnaülema abi	13	7.700.—
Raiooniülem	20	6.800.—
„	39	6.200.—
Arestimaja ülem	1	7.700.—
„ „ abi	1	6.200.—

Raudteepolitsei:					
Politseiülem	1	15.300.—			
„ abi	1	10.800.—			
Jaoskonnaülem I j.	1	9.900.—			
„ II j.	3	8.700.—			
„ abi	4	6.800.—			
Raiooniülem	28	6.200.—			
Politseiülema sekretäär	1	7.700.—			
Asjaajaja I j.	2	6.200.—			
„ II j.	3	5.800.—			
Arweametnik	1	6.200.—			
Wanem kantseleiametnik	3	5.300.—			
Kantseleiametnik	4	5.000.—			
„	4	4.800.—			
„	3	4.600.—			
Wanem kordnik	19	5.800.—			
Kordnik	40	5.500.—			
Käskjalg	1	4.500.—			

Tartu linna politsei:

Politseiülem	1	15.300.—
„ abi	1	9.900.—
Jaoskonnaülem	4	8.700.—
„ abi	3	6.800.—
Raiooniülem	20	6.200.—
Politseiülema sekretäär	1	6.800.—
Aadresslaua juhataja	1	5.800.—
Asjaajaja I j.	2	6.200.—
„ II j.	4	5.800.—
Arweametnik	1	6.200.—
Wanem kantseleiametnik	4	5.300.—
Kantseleiametnik	6	5.000.—
„	6	4.800.—
„	5	4.600.—
Wanem kordnik	45	5.800.—
Kordnik	88	5.500.—
Käskjalg	1	4.500.—

Narwa linna politsei:

Politseiülem	1	15.300.—
„ abi	1	9.900.—
Jaoskonna ülem	4	8.700.—
Raiooniülem	20	6.200.—
Jaoskonnaülema abi	4	6.800.—
Politseiülema sekretäär	1	6.800.—
Aadresslaua juhataja	1	5.800.—

Asjaajaja I j.	1	6.200.—	Kantseleiametnik	1	5.000.—
„ II j.	4	5.800.—	„ „	1	4.800.—
Arweametnik	1	6.200.—	Wanem kordnik	2	5.800.—
Wanem kantseleiametnik	4	5.300.—	Kordnik	4	5.500.—
Kantseleiametnik	5	5.000.—	Wangiwaht	4	4.600.—
„	5	4.800.—	Käskjalg	1	4.500.—
„	3	4.600.—			
Wanem kordnik	22	5.800.—			
Kordnik	44	5.500.—			
Käskjalg	5	4.500.—			

Harju maakonnapolitsei:

Politseiülem	1	13.500.—
„ abi	1	9.900.—
Jaoskonnaülem I j.	2	8.700.—
„ II j.	4	7.700.—
Raiooniülem I j.	3	7.700.—
„ II j.	44	5.800.—
Politseiülema sekretäär	1	6.800.—
Asjaajaja I j.	1	6.200.—
„ II j.	7	5.800.—
Arweametnik	1	6.200.—
Wanem kantseleiametnik	1	5.300.—
Kantseleiametnik	3	5.000.—
„	3	4.800.—
„	1	4.600.—
Wanem kordnik	4	5.800.—
Kordnik	6	5.500.—
Wangiwaht	7	4.600.—

Wiru maakonnapolitsei:

Politseiülem	1	13.500.—
„ abi	1	8.700.—
Jaoskonnaülem I j.	1	8.700.—
„ II j.	5	7.700.—
Jaoskonnaülema abi	1	6.800.—
Raiooniülem I j.	7	6.200.—
„ II j.	53	5.800.—
Politseiülema sekretäär	1	6.800.—
Asjaajaja	3	5.800.—
Arweametnik	1	6.200.—
Wanem kantseleiametnik	2	5.300.—
Kantseleiametnik	3	5.000.—
„	3	4.800.—
„	3	4.600.—
Wanem kordnik	6	5.800.—
Kordnik	12	5.500.—
Wangiwaht	12	4.600.—

Järwa maakonnapolitsei:

Politseiülem	1	13.500.—
Jaoskonnaülem	3	7.700.—
Raiooniülem I j.	4	6.200.—
„ II j.	24	5.800.—
Politseiülema sekretäär	1	6.800.—
Asjaajaja	3	5.800.—
Arweametnik	1	6.200.—
Wanem kantseleiametnik	1	5.300.—

Lääne maakonnapolitsei:

Politseiülem	1	13.500.—
„ abi	1	8.700.—
Jaoskonnaülem I j.	1	8.700.—
„ II j.	4	7.700.—
Raiooniülem I j.	4	6.200.—
„ II j.	41	5.800.—
Politseiülema sekretäär	1	6.800.—
Asjaajaja	7	5.800.—
Arweametnik	1	6.200.—
Wanem kantseleiametnik	1	5.300.—
Kantseleiametnik	1	5.000.—
„	2	4.800.—
Wanem kordnik	3	5.800.—
Kordnik	8	5.500.—
Wangiwaht	3	4.600.—
Käskjalg	2	4.500.—

Tartu maakonnapolitsei:

Politseiülem	1	13.500.—
„ abi	1	9.900.—
Jaoskonnaülem	4	7.700.—
Raiooniülem I j.	9	6.200.—
„ II j.	66	5.800.—
Politseiülema sekretäär	1	6.800.—
Asjaajaja I j.	1	6.200.—
„ II j.	5	5.800.—
Arweametnik	1	6.200.—
Wanem kantseleiametnik	3	5.300.—
Kantseleiametnik	3	5.000.—
„	3	4.800.—
„	3	4.600.—
Wanem kordnik	2	5.800.—
Kordnik	3	5.500.—
Wangiwaht	9	4.600.—
Käskjalg	1	4.500.—

Walga maakonnapolitsei:

Politseiülem II j.	1	13.500.—
„ abi III j.	1	8.700.—
Jaoskonnaülem III j.	2	7.700.—
„ abi I j.	1	6.800.—
Raiooniülem I j.	9	6.200.—
„ II j.	17	5.800.—
Arestimaja ülem II j.	1	6.200.—
Sekretäär II j.	1	6.800.—
Asjaajaja II j.	4	5.800.—
Arweametnik	1	6.200.—
Wanem kantseleiametnik	2	5.300.—
Kantseleiametnik	1	5.000.—
„	1	4.800.—

Wanem kordnik	6	5.800.—	Wanem kordnik	4	5.800.—
Kordnik	10	5.500.—	Kordnik	9	5.500.—
Käskjalg	1	4.500.—	Käskjalg	2	4.500.—
Wangiwaht	2	4.600.—	Wangiwaht	1	4.600.—

Wõru maakonnapolitsei:

Politseiülem II j.	1	13.500.—
„ abi III j.	1	8.700.—
Jaoskonnaülem III j.	3	7.700.—
„ abi I j.	1	6.800.—
Raiooniülem I j.	6	6.200.—
„ II j.	46	5.800.—
Wanem kordnik	4	5.800.—
Kordnik	6	5.500.—
Sekretäär II j.	1	6.800.—
Asjaajaja II j.	5	5.800.—
Arweametnik	1	6.200.—
Wanem kantseleiametnik	2	5.300.—
Kantseleiametnik	3	5.000.—
„	3	4.800.—
Käskjalg	2	4.500.—
Wangiwaht	2	4.600.—

Petseri maakonnapolitsei:

Politseiülem II j.	1	13.500.—
„ abi III j.	1	8.700.—
Jaoskonnaülem III j.	4	7.700.—
Raiooniülem I j.	4	6.200.—
„ II j.	19	5.800.—
Arestimaja ülem II j.	1	6.200.—
Sekretäär II j.	1	6.800.—
Asjaajaja II j.	6	5.800.—
Arweametnik	1	6.200.—
Wanem kantseleiametnik	2	5.300.—
Kantseleiametnik	2	5.000.—
„	2	4.800.—
„	2	4.600.—
Wanem kordnik	7	5.800.—
Wanem ratsakordnik	1	5.800.—
Kordnik	16	5.500.—
Ratsakordnik	4	5.500.—
Käskjalg	1	4.500.—
Wangiwaht	6	4.600.—

Wiljandi maakonnapolitsei:

Politseiülem II j.	1	13.500.—
„ abi III j.	1	8.700.—
Jaoskonnaülem II j.	1	8.700.—
„ III j.	2	7.700.—
„ abi I j.	1	6.800.—
Raiooniülem I j.	7	6.200.—
„ II j.	35	5.800.—
Sekretäär II j.	1	6.800.—
Asjaajaja II j.	5	5.800.—
Arweametnik	1	6.200.—
Wanem kantseleiametnik	1	5.300.—
Kantseleiametnik	2	5.000.—
„	3	4.800.—

Pärnu maakonnapolitsei:

Politseiülem II j.	1	13.500.—
„ abi III j.	1	8.700.—
Jaoskonnaülem II j.	1	8.700.—
„ III j.	3	7.700.—
„ abi I j.	3	6.800.—
Raiooniülem I j.	9	6.200.—
„ II j.	45	5.800.—
Arestimaja ülem II j.	1	6.200.—
Aadresslaua juhataja II j.	1	5.800.—
Sekretäär II j.	1	6.800.—
Asjaajaja II j.	7	5.800.—
Wanem kordnik	9	5.800.—
Kordnik	18	5.500.—
Arweametnik	1	6.200.—
Wanem kantseleiametnik	1	5.300.—
Kantseleiametnik	4	5.000.—
„	4	4.800.—
„	1	4.600.—
Käskjalg	3	4.500.—
Wangiwaht	4	4.600.—

Saare maakonnapolitsei:

Politseiülem III j.	1	13.500.—
Jaoskonnaülem III j.	2	7.700.—
Raiooniülem I j.	2	6.200.—
„ II j.	18	5.800.—
Sekretäär II j.	1	6.800.—
Asjaajaja II j.	3	5.800.—
Arweametnik	1	6.200.—
Wanem kantseleiametnik	1	5.300.—
Kantseleiametnik	1	5.000.—
„	1	4.800.—
Wanem kordnik	4	5.800.—
Kordnik	8	5.500.—
Käskjalg	1	4.500.—

3. Kaitsepolitsei peawalitsus.

a) Juhatus ja kantselei.

Walitsuse ülem	1	21.600.—
Ülema abi	1	15.300.—
Pearaamatupidaja ja ma-		
jandusülem	1	11.700.—
Sekretäär	1	9.900.—
Registreerimise osakon-		
na juhataja	1	9.900.—
Arweametnik	1	6.200.—
Päewapiltnik-laborant	1	5.500.—
Registraator	2	5.800.—
Wanem kantseleiametnik	2	5.300.—
Masinakirjutaja	2	4.800.—
Käskjalg	2	4.800.—

b) Kaitsepolitsei ülemad kohtade peal.		
Ülem I j.	4	13.500.—
„ wanem abi	10	8.700.—
„ noorem abi	2	6.800.—
Asjaajaja	4	6.200.—
Wanem kantseleiametnik	2	5.300.—
Käskjalg	4	4.800.—

5. Omavalitsusasjade peawalitsus.

Walitsuse juhataja	1	25.200.—
„ „ „ abi	1	18.000.—
Linna asjade juhataja	1	13.500.—
Sekretäär	1	8.700.—
Maa asjade juhataja	1	13.500.—
Asjaajaja	1	5.800.—
Kantseleiametnik	1	5.000.—

6. Administratiivwasjade peawalitsus.

a) Juhatus ja kantselei.

Walitsuse juhataja	1	25.200.—
„ „ „ abi	1	18.000.—
Käsitlusametnik	1	6.800.—
Walitsuse sekretäär	1	8.700.—
Wanem kantseleiametnik	1	5.300.—
Masinakirjutaja	1	5.000.—

b) Üldosakond.

Juhataja	1	13.500.—
Kodakondsuse laudkonna juhataja	1	9.900.—
Asjaajaja	1	5.800.—
Usuasjade laudkonna juhataja	1	9.900.—
Asjaajaja	1	5.800.—
Masinakirjutaja	1	4.800.—

7. a) Rekwireerimise ja sõjakahjude hindamise peakomisjon.

Esimees	1	18.000.—
Sekretäär	1	8.700.—
Rekwireerimise osakonna juhataja	1	9.900.—
Hindamisosakonna juhataja	1	9.900.—
Asjaajaja	1	5.800.—
Registraator	1	5.800.—
Kantseleiametnik	2	5.000.—
„	2	4.800.—
Masinakirjutaja	1	5.000.—
„	1	4.800.—
Käskjalg	1	4.500.—

b) Ajutine rekwireerimise ja sõjakahjude hindamise komisjon.

Esimees	1	9.900.—
Sekretäär	1	6.800.—
Wolinik	2	5.500.—

Kantseleiametnik	2	5.000.—
„	1	4.800.—
Masinakirjutaja	1	5.000.—

Kannan ette muudatused, mis komisjon siseministeeriumi eelarwes on ette võtnud (loeb):

Peatükk I.

Keskasutus.

§ 1.	Palgad on suurendatud	54.800.—
§ 8.	Post-telegraaf ja telefon vähendatud	100.000.—
§ 8.	Trükitööd vähendatud	100.000.—
§ 9.	Küte vähendatud	12.000.—
§ 9.	Walgustus vähendatud	68.100.—
§ 9.	Puhastamine vähendatud	5.900.—
§ 10.	Weokulud vähendatud	30.000.—
§ 11.	Sõiduabinõude ülewalpidamine vähendatud	16.200.—
§ 12.	Liikuwa wara muutsemise vähendatud	39.500.—
§ 12.	Korrashoidmine vähendatud	10.500.—
	Kokku peatükk I vähendatud	327.400.—

Peatükk II.

Kaitsepolitsei.

§ 1.	C. vähendatud	1.101.050.—
§ 2.	Päewa- ja sõidurahad vähendatud	90.000.—
§ 3.	Toetus ja arstiabi vähendatud	96.000.—
§ 5.	Warustus vähendatud	6.000.—
§ 8.	C. Trükikulud vähendatud	116.800.—
§ 10.	Weokulud vähendatud	1.600.—
§ 11.	Sõiduabinõude ülewalpidamine vähendatud	86.300.—
§ 12.	Liikuwa wara vähendatud	22.500.—
§ 14.	Remondid vähendatud	11.000.—
§ 42.	Wangide ja haigete toime vähendatud	5.000.—
§ 45.	Wäljaminekud poliitiliste kuritööde vastu wõitlemiseks vähendatud	3.000.000.—
	Kokku peatükk II vähendatud	4.536.250.—

Peatükk III.

Administratiivwasjade peawalitsus.

§ 1.	A. Ajutised töäjõud vähendatud	154.900.—
------	--------------------------------	-----------

§ 15. Toetussummad — üldkommissjon parandanud s. o. wõtnud wastu walitsuse ettepaneku.	650.000.—
§ 16. Ettenägemata kulud vähendatud	5.000.—
§ 46. Hobuste postijaamad vähendatud	20.000.—
§ 47. Endise Eestimaa rüütelkonna wõlgade tasumine vähendatud	246.300.—
Kokku peatükk III vähendatud	750.400.—

Peatükk IV.

§ 1. A. Ajutised töäjõud suurendatud	75.500.—
Kokku peatükk IV suurendatud	75.500.—

Peatükk V.

Politsei peawalitsus.

§ 1. A. Ajutised töäjõud vähendatud	898.500.—
§ 2. Päewa- ja sõidurahad vähendatud	350.000.—
§ 3. Toetus ja arstiabi vähendatud	621.400.—
§ 5. Ametnikkude warustus vähendatud	834.200.—
§ 8. A. Ajakirjad vähendatud	146.700.—
§ 9. E. Maksu liikumata waranduse pealt vähendatud	100.000.—
§ 10. Weokulud vähendatud	38.100.—
§ 11. Sõiduabinõude ülewälpidamine vähendatud	200.000.—
§ 12. E. Liikuwa wara korrahoid vähendatud	115.300.—
§ 14. Remondid vähendatud	60.000.—
§ 16. Toetussummad vähendatud	350.000.—
§ 42. Wangide ja haigete toitmine vähendatud	229.400.—
§ 59. Hobustega warustamine vähendatud	50.000.—
Kokku peatükk V vähendatud	3.993.600.—

Peatükk VI.

Piiriwalwe walitsus.

§ 1. C. Perekonna-abiraha suurendatud	2.321.700.—
§ 2. Päewarahad ja sõidukulud vähendatud	140.000.—
§ 3. Toetus ja arstiabi vähendatud	70.000.—

§ 5. Ametnikkude warustus vähendatud	82.830.—
§ 8. D. Ajakirjad ja kirjandus vähendatud	690.000.—
§ 9. H. Majanduslised kulud vähendatud	516.100.—
§ 10. Weokulud vähendatud	150.000.—
§ 11. Sõiduabinõude ülewälpidamine vähendatud	593.200.—
§ 12. B. Liikuwa wara korrahoid vähendatud	5.000.—
§ 42. Wangide ja haigete toitmine vähendatud	50.000.—
§ 44. Autasud ametnikkudele vähendatud	150.000.—
§ 54. Toitluse warustus vähendatud	2.165.300.—
§ 63. Maakuulamise ja teadete kogumise kulud vähendatud	750.000.—

Kokku peatükk VI korrallised kulud vähendatud 3.640.730.—

Peatükk VII.

Rekwireerimise kahjudehindamise peakommissjon.

§ 1. B. Ajutised töäjõud vähendatud	4.600.—
§ 52. Kommissjonide likwideerimise kulud vähendatud	12.000.—
Kokku peatükk VII vähendatud	16.600.—
Kokku siseministeeriumi korrallised kulud vähendatud	9.548.750.—

A. Palwadre (sd.): Oleks ülekohus, kui siseministeeriumi eelarwe wastu wõetakse ilma läbirääkimisteta, sest siseminister on rohkem tähelpanu ära teeninud, kui et ilma sõna lausumata tema eelarwet wastu wõtta. Et meie rühma liige, kes pidi esinema arwustuskõnega siseministri eelarwe puhul, puudub, siis loen tarwilikuks, kuigi ette walmistamata, mõne küsimuse juures, mis siseministeeriumi tegewus üles seab, peatada. Siseminister on praeguse walitsemiswiisi toeks. Kuid siseministri tegewus ei leia alati isegi Riigikogu enamuse poolehoidu. Eriti siseministeeriumi tegewuse puhul tõuseb sagedasti üles küsimus, kas meie siseminister oma kawatuses ja teguwiisis kindlalt püsib põhiseaduse alusel ja põhiseaduse piirides. Siseministeerium on üks wiljakamatest kesk-

asutustest seaduste väljalaskmisel. Kui need seadused aga Riigikogusse jõuavad, siis tõusewad ka kahtlused nende otstarbekohasuse ja nende tarwiduse kohta. Trükiseaduse arutamise puhul oli ka keskerakonnast sarnaseid kahtlusi kuulda. On ju teataw raskus põhiseaduse mõtet täpselt tabada, kodanikkude wabaduste reguleerimisel. Põhiseaduse paragrahwid, mis kindlustawad kodanikkude wabadusi, lõpewad harilikult lisandusega, et kodanikkude wabadusi wõib kitsendada awaliku julgeoleku ja riigikaitse huwides. Need lisandused lubawad siseministrile igas kawatsuses ja igalpool riigikaitse kui ka awaliku julgeoleku huwisid oma moodi mõista, ning kodanikkude wabaduste kitsendustega liiga kaugele minna. Siseministri tegewus ei sünni sarnasel selgel alusel, et ta tunduks kõigile kodanikkudele, kui ka Riigikogule põhiseaduse alustele rajatuna. Eriti tuleks alla kriipsutada, et siseminister oma kawatsuste läbiwiimises ei ole kawakindel seaduste esituste juures kindlat järjekorda pidama, nende esitamise tähtsust hinnates põhiseaduse alustelt. Üks seaduseelnõu, mis rutuline oli, ja mida Riigikogu oleks pidanud eriti kiires korras wastu wõtma, oli seaduseelnõu kiriku lahutamise kohta riigist, mis meie põhiseaduses on ette nähtud. Siseminister ei awaldanud siin küllalt kindlust selleks, et seda seadust läbi wiia. See seadus jäeti kõrwale ja selle asemele on asetatud teised seadused, mis sugugi nii tarwilised ei ole ja mis oma sisu poolest kahtlased põhiseaduse nõuete waatekohalt.

Kaitsepolitsei on ka sarnane peatükk siseministeeriumi eelarwes, mille juures wõiks ja peaks peatama. Siseminister on väga uhke olnud oma kaitsepolitseiga. Kui olid mingisugused arupärimised Riigikogus, wõi tuli erateel küsimusi selgitada, mis ühenduses kaitsepolitseiga, siis oli siseminister alati kaljukindel oma kaitsepolitsei peale. Ma loodan, et siseminister väga pahaks ei pane, kui ma kordan, et tema erajutuajamisel korra tähendas mulle: kaitsepolitsei on nii korralik, et kui peaks kaitsepolitsei kohta mingisugune arupärimine tulema, siis tema, kui siseminister, tunneb ennast kõige paremini wastates sarnaste arupärimiste peale. Siin olewat asi korras; kuulujutud, mis kaitsepolitsei ümber liiguwad, olla kõik kahtlastest allikatest, nimelt endiste kaitsepolitsei teenijate poolt, laiali laotatud, kes mingisuguste süütegude pä-

rast on lahti lastud. Kuid wähe aega pärast seda jutuaajamist tuligi suurem kaitsepolitsei sissekukkumine, kaitsepolitseist olid sunnitud lahkuma kaitsepolitsei peawalitsuse ülem ja mõned muud ülemad Tallinna osakonnast. Siseminister sai näha, et kaitsepolitsei ei olnud mitte rajatud sarnasele alusele, mis mingisuguseid kuritarwitusi ei oleks wõimaldanud, mis oleks kindlustanud selle politsei töö korralikkust.

Esitatud eelarwes on kaitsepolitsei ametkonda vähendatud, üksikutes kohtades on kaitsepolitsei osakonnad ära kaotatud. See on sündinud pärast seda, kui teiste walitsuse asutuste organide poolt selgeks tehti, et kaitsepolitsei ametnikkudel mõnes kohas kuude kaupa midagi teha ei olnud, wõi kui nad midagi tegid, siis oli see wäljamõeldud töö. Siseministeerium ise ei ole õigel ajal kaitsepolitsei tegewust õieti hinnanud ja teda kitsendada hakanud. Kas edaspidi kaitsepolitsei tegewusel üldse mingisugust mõtet on, kas teda tarwis on, see on väga küsitaw. Wäga wõimalik, et edaspidi, kui politseiasutuste ühendamise mõtte teostamist leiab, kui politsei instituut ümberloomisele wõetakse, siis ka politsei eriharud, nagu kaitsepolitsei, kriminaalpolitsei ja wälispolitsei oma iseloomu poolest muutuwad ja kaitsepolitsei, kui sarnane, iseseiswa ametkonnana kaob. Siis kaowad ka nende jaoks määratud summad, mille kasutamise ümber väga palju kahtlasi jutte liigub ja mis alati mitte kuulujutud pole, waid millel siiski ka tõealus olemas on. Algul olid ju ka ainult „kuulujutud“ need tõsiasiad, mille põhjal wiimane kaitsepolitsei aparaadi puhastus ette wõeti.

Üks teene kindlasti siseministril on: wälispolitsei aparaadi kordaseadmisel on siseminister õige palju ära teinud. Siin on siseminister tõesti sihikindlat tööd teinud, et wälispolitseid harida, kaswatada. Siseministril tuleks ainult hoolt kanda, et see politsei, kes kursused läbi käib, kodaniku-teadust õpib, põhiseadusega tutwuneb, et see politsei oma tegewuses ka kõikidest nendest kodanikuõigustest ja wabadustest oskaks lugu pidada, mis meie riigi põhiseaduses on kindlaks määratud.

Politsei peawalitsuse eelarwe puhul tahaksin heameelega siseministrilt seletust kuulda ühe wäikese wahejuhtumise kohta.

On kuulujutud liikumas, et siseministeerium oma korraldustes ka politsei alal

mitte alati erapooletult ei talita, et siseministeeriumil ja politsei peawalitsusel on mitmesugune waade politseiametnikkude peale, selle järele, kuidas ametnikkude poliitilised kalduwused on. Mõnikord waadatakse politseiametnikkude üleastumiste ja süütegude peale väga kergelt. Mõnikord tulewad kodanikud üksikute politseiametnikkude peale õigustatud kaebustega, kuid siseminister on väga pikameelne, kunagi ei katsu nendele wastu tulla, waid rahustab sellega, et uurimine on käimas, ja et eks näe, mis kohus otsustab. On aga juhtumisi, kus siseminister ametniku ametist lahti laseb, ilma et mingisugust seletustki temalt nõuaks. Sarnane juhtumine oli muuseumis Järwa maakonna politseiülema härra Wenda'ga. Härra Wenda kuulus samasse parteisse, kuhu minagi kuulun. Kas nimelt see asjaolu pidi tõuget andma teda sarnases rutulises korras ametist kõrwaldada, selle kohta kindlaid teateid muidugi ei ole. Kuid rääkides kohalikkude inimestega, ja rääkides politseiülema Wenda enesega, kujuneb asi just sarnaseks. Politseiülema Wenda oli minewal suwel haige ning kusagil sanatooriumis terwist parandamas. Siis oli ta jälle mõni kuu teenistuses ja jäi uuesti haigeks, ning oli Paide haigemajas. Tallinnast saadetakse wälja rewident ja see rewident, nimelt politsei peawalitsuse inspektor, leiab korratusi kantseleist. Tallinna tagasi jõudes teeb tema ettekande siseministrile ja siseminister tagandab haige inimese ametist, ilma et oleks temalt seletustki päritud. Mulle näib, et niiviisi toimetada mitte ei wõiks. Arwatawasti ei wõinud siin juttu olla sarnastest süütegudest, mis nõuawad isiku otsekohest ametist wabastamist. Härra Wenda oli haigemajas, rewideerimise juures ei wiibinud ja midagi iseäralist tema ei oleks wõinud lähemate nädalate jooksul olles haige ja mitte oma kohuste täitmisel. Kui leiti mingisuguseid puudusi, siis oleks wõinud kõik rewideerimise materjaal ette näidata politseiülemale ja alles pärast tema seletusi otsus teha. Kui Wenda suure rutuga Tallinna sõitis, et seletust saada, mispärast teda on ametist tagandatud, siis seletatakse temale politsei peawalitsuses, et see olla ministri korraldus ja politsei peawalitsus sellest midagi ei tea. Wenda tahab siseministriga kokku saada, siseminister teda aga jutule ei wõta. Mulle näib, et kuigi maakonna politseiwaliitsuses korratusi wõis olla, kuid niiviisi ümber käia ei wõi

enam-wähem kõrgemal astmel seiswa ametnikuga oma ministeeriumis, kes pealegi enne rewideerimist ametitaitmisel ei olnud, waid haige oli. Kui see kõik õige on, mida rääkis mulle Paide maakonna politseiülema ise, siis igatahes ei wõi ütelda, et siseministeeriumis walitseks õiglane waim ja erapooletu heatahtlikkus oma teenijate wastu, waid see lubab oletada, et siseministeeriumis ka mõni kord mingisugused teised motiivid mõõduandwad on. Politseiametnikkudest on mitmed rewideerimise wõi kaebuste tagajärjel kohtu alla sattunud, kuid siseminister alati ei toimetata nii kiirelt, nagu talitas sel korral. Oleks väga hea, kui siseminister leiaks wõimalikuks selle küsimuse walgustamiseks sõna wõtta.

(Juhatama hakkab esimees K. Päts.)

E. Jonas (is.): Töölisrühmadel on alati kõige rohkem tegemist olnud meie demokraatlikes wabariigis siseministeeriumiga. Siseministeeriumi ülesandeks peaks mitte üksinda olema sisemise korra järele walwamine, waid ka kodanikkude õiguste ja wabaduste kaitsmine. Aga kogu meie wabariigi kestwusel on see ministeerium isewiisi oma ülesannetest aru saanud, nii korra kaitsmise, kui ka kodanikkude wabaduste ja õiguste kindlustamise suhtes. Kus on kaalu peal mõne kodanlise rühma wõi kodanlisest leerist isiku huwid, seal oldakse kahe käega walmis toetama ja tehakse kõik, et ühtegi kaebtust ega ühtegi nurinat tulla ei wõiks. Küll aga mõõdetakse teisele poole, nimelt töolisteklasi poole hoopis teistsuguse mõõduga. Seal ei küsita sellest, kas põhiseadusega on teataw õigus ehk wabadus kindlustatud wõi mitte. Kui on tarwis kodanluse klassihuwides tööliste jõudu paraliseerida wõi koguni häwitada, siis wõetakse tarwitusele ka sarnased abinõud, mis meie seadustega keelatud on. Meie rühmal on julus olnud määratu hulk kordi pöörata Wabariigi Walitsuse poole arupärimistega, mis olid sihitud eriti just siseministeeriumi tegewuse wastu. Siin on meie silmade eest mööda läinud mitmesugused wägiwalla teod, mis politsei töolisteklasi wastu on tarwitanud. Näib, et siseministeerium rohkem kui ükski teine, endistest ministeeriumidest ja walitsuse asutustest on omandanud endise tsaariliku wõimu maiku ja waimu. Wene sisemiste asjade minister luges enese ülesande täidetuks, kui tema wõis kätt südame peale pannes ütelda:

Jumalale tänu, meil opositsiooni ei ole. Aga kuidas seda opositsiooni hävitati, missuguste abinõudega saadi suur Wene rahwas nii kaugele, et tõesti suur hulk ei julenud piiksatatagi, see on meil kõigil alles ülihästi mees. (Wahelhüüe K. Ipsberg'i (põl.) poolt.) Noh, waadake, ma mõtlen, et Teile on praegune Wenemaa hoopis armsam, kui minule. Teie mehed käiwad seal palju rohkem, ja toowad seal palju rohkem, kui keegi muu, ent sellest hoolimata teete näo, nagu oleks seal ikka alles see kommunistlik põrgu.

Aga mina tahtsin meelde tuletada, et meil iga aasta on wõrreldud meie eelarwet teiste maade eelarwetega. Kui nüüd poliitilise sisu ja sihi järele mõnda Eesti ministeeriumi wõrrelda saab teiste maade ministeeriumidega, siis on see eestkätt just siseministeerium. Nagu kaks tilka wett on meie siseministeerium sarnane tsariaegsele siseministeeriumile. Samad wõtted, samad abinõud, ainult mähitud demokraatlistesse hilpudesse.

Ei ole kellegil enam uudiseks kuidas meil tööliste organisatsioonidele ja nende tegewusele on suuri takistusi tehtud. Ma tuletaks meelde ainult seda janti, mis tuli töölistel läbi elada, kui nemad tahtsid saada luba ülemaalse kesknõukogu korraldamiseks. Meie teame, et kõikidel kodanlistel organisatsioonidel on oma keskkoonused ja nende tegewusele ei tehta mingisuguseid takistusi. (Wahelhüüe paremalt poolt: Nad tunnistawad Eesti riiki.) Tööliste organisatsioonides ei ole kunagi küsimus üles tõstetud, kas nad tunnistawad Eesti wabariiki, wõi mitte. Sarnaseid süüdistusi on ainult paremalt poolt kuulda ja selle sihiga, et nende põhjal häwitada ära tööliste klassilisi organisatsioone.

Tarwitab ainult meelde tuletada, mitu aastat läks tarwis ülemaaliste töölisühisuste kongressi kokkukutsumise loa saamiseks. Ja selle kongressi pea ülesanne oli luua kesknõukogu. Edasi tuli jant selle kesknõukogu põhikirja registreerimisega. Kui Tallinna ühisused selle põhikirja esitasid, siis lükati see mingisuguse wormiwea pärast tagasi. Kui see wiga ära parandati ja uuesti tagasi saadeti, siis leiti teine wiga jne. korduwalt terwe möödaläinud aasta lükati põhikiri ikka tagasi. Ma toon mõned näitused, millest selgub, kuiwõrd weidruse ja wäikluseni mindi, et leida seda konksu, kuhu taha pugeada. Kord oli põhikirjas

ülesse wõetud punkt, mille põhjal kesknõukogul oli õigus korraldada loteriid. Kui registreerijad põhikirja lugemisega olid jõudnud selle punktini, siis tulid nad otsusele, et niisuguseid punkte üldse põhikirja wõtta tarwis ei ole, waid sel puhul antakse eri luba politseist wälja. Ühe teise organisatsiooni, nimelt maatöölise liidu põhikirjas ei olnud seda punkti aga mitte. Kui ta aga tahtis loteriid korraldada, siis ei annud ministeerium selleks luba, põhjendades keeldu wastawa põhikirja punkti puudumisega. Kujunes sarnane seisukord, et ühele ühisusele ei antud teatawa ettewõtte jaoks luba, sellepärast, et tema põhikirjas wastaw punkt puudus, kuna teise ühisuse põhikiri sellepärast registreerimata jäeti, et seal see punkt sees oli.

Edasi tarwitseb ainult siseministeeriumi ajakirjanduse register lahti lüüa ja sealte leiate rea ajalehti ja ajakirju, mis kõik üksteise järele sulatud. See näitab, et meie siseministeerium katsub täiesti sihikindlalt töölisteliikumist otse juurest lõigata ja temale mitte wõimalust anda arenemiseks.

Läinud aastal jõuti lõpuks nõnda kaugele, et ametiühisuste ülemaalse kesknõukogu põhikiri kinnitati ja keskliit moodustatud sai. Keskliit aga ei ole sugugi kindlustatud selle politseiliku wägivalda eest, mis iga silmapilk teda tabada wõib. Wõtke näitus minewast aastast, niisugune süütu asi, nagu noorte rongikäik, mis oli igatepidi seaduse nõuete ja siseministeeriumi korralduse järele korraldatud ning politsei poolt lubatud. Aga tegelikult ei pidanud politsei oma sõna, waid otsis tarwilise silmapilgu, kuna noored kõnedega esinesid ja ajas rongikäigu laiali. Ei ole kuulda, et siseminister midagi oleks ette wõtnud sarnaste nähtuste kõrwaldamiseks. See endine politseilik waim, mis walitseb meie siseministeeriumis, tuleb awalikuks ministri enese esinemistelgi. Tuletage meelde, kuidas eelarwe-komisjoni koosolekul, kus meie rühma liige julges oma arwamist kaitsepolitsei kohta awalada, käratas siseminister peale: „Waat! Teile oleks pidanud rohkem protokolles tegema, et Teid kohtusse anda.“ See on ähwardus, mida ainult sandarmi suust wõib kuulda, kes iga waba mõtteawaldust wihkab. Ja tõesti, meie siseministeeriumi kitsarinnalise ja tagurlise poliitika terwe programmi sisu mahub ühte sõnasse: „protokoll“. (Wahelhüüe paremalt poolt: Aga missugune ta teil on?) Protokoll

protokolli järele peavad hävitama avaliku opositsiooni, peavad tegema rahva sõnakuulelikuks. Et seda teostada, on tarwis maale hästi palju politseinikka ametisse panna ja see politseinikkude võrk peab nii tihe olema, et iga isiku vähemastki poliitilisest sammust ülemus teada võiks saada. Seda on tarwis selleks, et võimalik oleks politseilisi vägiwallatangisid nii kokku pigistada, et töölisteklass ennast organiseerida ei saaks nõnda, kui ta seda tahab.

Siseministeeriumi eelarve on oma suuruse poolest viies ja ulatab oma kogusummas 325.162.520 margani. Sellest summast läheb mitmewärwilise ja mitmekujulise politsei peale üle 312 miljonit, kaitsepolitsei saab sellest summast 17.985.850, politsei peawalitsus 199.811.200 ja piirpolitsei 94.673.170. Niisuguste summade kulutamine tõendab ainult seda, mis ma enne siseministeeriumi kohta ütlesin.

Ühest küljest siseministeerium, teisest küljest piiritus — need on need abinõud, millega tahetakse meie proletariaat muuta nõndanimetatud „lumpen-proletariaadiks“. Kes ei tea seda, et wiinajootmisega hävitab kodanlus tööliste klassitunde, et wiinajoomise arwele aetakse tööliste willets aineeline seisukord. Wiin on see kõige parem palga allasurumise press, sest wiinatarwitaw tööline muutub passiivseks ja ta ei jõua tõusta ilalgi küsimiseni, kuidas sellest seisukorrast välja pääseda. Paljasjalgsed on ikka ja alati olnud see kõige abitum, kõige wäljakurnatavam kiht. Mis sellest, et see tööstuslikele elule halwaw on, mis sellest, et see rahwa terwishoiule hädaohtlik? Sellest ei küsita, waid elatakse päewast päewa ainult ja üksi selle sihiga, kuidas kiiremini võimalikult suuremat rikkust kokku ajada.

Ühel ajal wiinaga püüawad meie kodanlised kihid, härrade kristlastega eesotsas, meie proletaarlist noorsugu kaswata „kristlikus“ sõnakuulmise waimus ja kristlikus kõlbluses, mis rajatud politseilistele wõtetele. Need kaks — wiin ja kristlik kõlblus, peawad õõnestama töölisteklassi jõudu seestpidi, et kodanlus walitseda võiks. Siseministeerium on aga selleks nagaikaks, millega sõnakuulmisele sunnitakse neid, kes wiinauputusest ja kristlikust kõlblusest niiwõrd pääsewad, et nad enese klassiülesannetest aru saawad ja oma klassiõiguste eest wõitlusse astuwad.

17.985.850 marka antakse meil wälja kaitsepolitsei peale. Kaitsepolitsei on kodanluse lööksalk, aga ta on ka kodanluse staap, kus peetakse salajaseid plaane töölisteklassi järjekorralisteks rüüstamisteks.

Meie teame, et meil on need rüüstamised perioodilisteks saanud.

Kui on töölisteklassil ees mõni kongress, wõi mõni muu samm, millega tahetakse tööliste organiseerimisele kaasa aidata, siis on selles staabis käimas ettevalmistused, et juba algusest peale nurja ajada seda katset. Aga kõigest kaitsepolitsei agarast töötsimisest hoolimata tekib sellel politseil tööpuudus. Ma arwan, et temal tulewal aastal tööd peaegu polegi.

Kui wõrrelda neid arwusid, seda „töwilja“, mis kaitsepolitsei tegewusel on olnud üleminewal ja minewal aastal, siis näeme, et üleminewal aastal weel suudeti mõningaid arwusid ette tuua, millega kuidagi moodi wõidi põhjendada kaitsepolitsei olemasolemist, kuid juba möödaläinud aasta kohta on muutunud need arwud hoopis kahtlasteks. Üleminewal aastal oli kaitsepolitsei tabanud, kaitsepolitsei tollaegse ülema aruande järele, mis alamkommisjonis esitati, — kolmteistkümme poliitilist põrandaalust organisatsiooni. Kui suured need organisatsioonid on, sellest waikis targu kaitsepolitsei ülem. Minul on aga teada, et nendest organisatsioonidest oli tõesti põrandaaluseid kommunistlikka organisatsioonid, wõib olla, üks wõi kaks, kus kolm-neli inimest kinni wõeti, teised aga nendest kolmestteistkümnest organisatsioonist ei ole, nähtawasti, midagi muud, kui need kommunistlikud linna ja maakonna omawalitsuste rühmad, keda teatavasti süüdistati ühendusesolemises põrandaaluse kommunistliku partei keskkomiteega ja selle tõttu wõeti wastutusele. Peale selle on sellel agaral kaitsepolitseil korda läinud tabada üksikuid kommuniste kõigest 26. Siis on tema kinni wõtnud 5 lendlehtede laialilaotajat. (W a h e l h ü ü e.) Wäga võimalik, et nad ka ise seda laialilaotamist toimetasid. Need olid siis kõik need poliitilised „kurjategijad“, keda kaitsepolitseil korda läks awalikuks teha. Edasi tulewad aga asjad, mis ei peaks sugugi kuuluma kaitsepolitsei alla. Näituseks olla salaja üle piiri käijaid kinni wõetud 11 inimest, enamlaste walitsuse ajal riisujaid — 41. Ma mõtlen, et need asjad õi-

guse järele peaksid ometi piiriwalwe ja kriminaalpolitsei alla käima. Kui kaitsepolitsei neid jälgib ja kinni wõtab, siis wõib olla sellepärast, et tal muud tööd ei ole. Kui kaitsepolitsei asutati, siis põhjendatigi tema olemasolu õigust sellega, et kriminaalkuritegude jälgimist ei wõi anda kaitsepolitsei kätte ega ka poliitiliste „kuritegude“ jälgimist kriminaalpolitsei kätte. Nüüd on aga nähtawasti need wahekorrad segi läinud just ühe politsei tööpuuduse pärast.

Edasi on aruande põhjal salakuulajaid kinni wõetud 39, üksikuid salakuulajaid — 12, läbiotsimisi oli korraldatud sel aastal — 260, nendest olid tagajärgi andnud 118; missuguseid tagajärgi, seda jättis kaitsepolitsei ülem jällegi targu ütlemata. Aga milles nüüd kaitsepolitsei iseäranis agar oli, see oli nimelt kahtlaste inimeste jälgimisel. Kahtlasi isikuid oli jälgitud tol ajal 7.355, salaja üle piiri tulijaid — ma ei tea aga, missugune liik see on, sest enne oli juba ühedest juttu. Tööd edasi otsides on kaitsepolitsei optantide registreerimisele üle läinud ja on registreerinud neid terwelt 12.628. Neist registreeritud optantidest on poliitiliselt kahtlasteks arwatud 377. Meie teame aga, et optante registreeritakse peale selle veel välispolitseis. Tähendab, siin tehtakse miskipärast kahekordset tööd. Mis otstarbel sünnib niisugune registreerimine, seda on ränk enesele ette kujutada. Edasi on aga veel üks väga imelik tegewusala kaitsepolitseil olnud, nimelt teadetekogumine mitmesuguste isikute üle. Missuguses sihis ja missuguseid teateid kogutakse, kes on need õnnelikud, keda kaitsepolitsei oma hoolsa silma all peab ja kelle korraldusel see sünnib, seda ma ei tea, kuid nende inimeste arw on määratu suur, nimelt 13.522 inimest. Siis on peale selle registreeritud 9.864 isikut mitmesuguste teadete põhjal, kuid mis otstarbel, ei ole meil teada. See on kõik see materjaal, mida wõis kaitsepolitsei ülem ette tuua oma asutuse olemasolu õigustamiseks.

Käesolewal aastal mina ei olnud mitte siseministeriumi eelarwe alamkomisjonis, sellepärast ei saanud ma ka sealt materjaale kaitsepolitsei tegewuse üle möödaläinud aasta kohta, kuid eelarwe üldkomisjonis tõi härra Sooman, kes praegu kaitsepolitsei ülema kohuseid täidab, minu küsimise peale mõned arwud ette, mis näitawad, kui suur on selle asutuse „töö“ olnud. Mina, kahjuks, ei saa-

nud nii ruttu kõiki liikisid üles kirjutada, kui nad ette kanti, aga kogusummas oli neid kaitsepolitsei poolt kimbutatud, areteeritud, wõi lihtsalt järelwalwe all hoitud kõigest 175 inimest. 175 inimest suur oli siis see „wägi“, kelle jaoks meil terwet kaitsepolitseid wajatakse. Kui teie nüüd wõtate kaitsepolitseile tulewaseks aastaks määratud summa ja oletate, et tema tegewus mitte vähemaks ei jää, kui möödaläinud aastal, olgugi et mõned andmed tõendawad, et tulewal aastal on kaitsepolitseil kehwa aasta, aga oletame siiski, et ta niisama agar on ja tal niisama korda läheb riiklisi „kurjategijaid“ tabada, siis kui palju tuleks meil maksma iga poliitiline, nõndanimetatud „kurjategija“. (Wahel hüüe paremalt poolt: Mis Teie fantaseerite!) Teie fantaseerite ainult kodus mugawas toas riiklistest „kuritegudest“, kuid lubage minule siin kõwa kantsli peal paljalt kõnelda neist teie fantaasiatest.

Jagades selle kaitsepolitseile nõutud summa, 17 miljonit 985.850 marka tabatud poliitiliste, nõndanimetatud kurjategijate arwu 175 peale, siis selgub, et Eesti kodanlus maksab riigikassast iga oma wastase tabamiseks 102.776 marka pennidega. See summa, ma mõtlen, ei ole mitte väga wäike. Kui aga silmas pidada seda, et kõik need 175, kellest kõneles härra Sooman eelarwe üldkomisjonis, ei ole ju mitte poliitilised „süüdlased“, waid suur osa neist oli niisama, nagu eelmistel aastatel lihtsalt õnnetud, kes kuidagi moodi, kas kogemata wõi ametnikkude lohakuse pärast kinni wõeti ja kellel poliitikaga mingit tegemist pole olnud, siis langeb märksa puhtpoliitiliste „kurjategijate“ arw, kõnelemata veel süüdimõistetute arwust, ning sellega tõuseb iga poliitilise wangi hinge hind mitmesaja tuhande peale. See on arusaadaw, sest kaitsepolitsei aparaati tehtakse endises suuruses alles hoida, et ta oleks walmis ettekujutatawat waenlast, mis nii leegionide wiisi kallale tormamas, tagasi tõrjuma. Aga kõigesuuremat „waenlast“ — põrandaalust kommunistlikku parteid ei olegi enam; politsei enda seletuse järele olla ta end legaliseerinud. Tähendab, iga kodanlane wõib nüüd kommunisti igalpool oma käpaga katsuda. Nemat tegutsewad nüüd välispolitsei wõimkonnas. Ent kuigi ei ole enam seda, keda kaitsepolitsei pidi põranda all üles nuuskima, on selle asutuse koosseis aga alles jäänud ja läheb õige kalliks maksma.

Sellepärast tulebki meil iga poliitilise kinduõetu hing mitusada tuhat marka maksma. Aga edasi. Meil on tuttaw endise Wene ohranka tegewus. Kui ohrankal tööd ei olnud, kui sotsialistid olid kas Siberisse wõi trellide taha paigutatud ehk wäljamaale põgenenud, siis, et oma olemasolu õigustada, saatis ohranka oma mehed wälja põrandaaluste parteide osakondi ja terroristlisi akte organiseerima. Ja niipea, kui leidis naiwseid inimesi, kes agentide näpunäidete järele talitama hakkasid, tabati nad otsekohe ja ohrankal olid tõendused käes, et tema siiski walwel on ja et on olemas waenlasi, kes walmis on oma „kuritegelist“ kätt wälja sirutama maksma riigikorra wastu. Ohranka oli sunnitud enesele tööd wälja mõtlema. See õhkkond, mis walitseb igasugustes ohrankades, olgu see endine tsaariaegne III jaoskond, wõi meieaegne kaitsepolitsei, on sarnane, et ka enamwähem aus inimene, kes sinna ametisse astub, demoraliseerub, eriti kui sel asutusel weel tööpuudus on ja selle tõttu ametnikku ähwardab palgakaotus. Sel juhtumisel mõtleb sarnane ametnik, kes tegutseb peaaegu ilma järelwalweta, muidugi midagi wälja oma olemasolu õigustamiseks. Selle peale on ka meil tähelepanu juhitud. Mõõdaläinud aastal kirjutatakse üks ausamatest tööerakondlastest Lui Olesk „Waba Maas“ ja juhtis tähelepanu selle peale, et kas ei tõuse rahwasaadikutel küsimus, mis meie kaitsepolitsei üldse teeb. Härra Olesk'i hääl on siiski jäänud siin kijas hüüdjaks hääleks kõrbes. Aga ka siseministeerium ja siseministeeriumi juht ei ole seda hoiatust tähele pannud, kuigi tema peaks esimesena äratundmisele tulema, et kaitsepolitseil tõesti wähe teha on. Ja kui ta sellest suudaks teha tarwilisi järeldusi, siis ei oleks meil mitte tänawuaastases eelarwes tohitud nõuda ligi 18 miljonit marka. Kaitsepolitsei tegewus on mõõdaläinud aastal kokku kuiwanud ja kuiwab tulewal aastal weel rohkem kokku. Enam ei ole niipalju optante, keda registreerida ja kelle järele walwata ja selle tõttu, nagu teie näete, langeb nüüd ära tuhandetesse ulataw inimeste arw, kes olid kaitsepolitsei, nõnda ütelda järelwalwe objektiks. Ja ei mõtle wist siseministeerium wälja ka uusi rühmitusi, kelle peal wõiks kaitsepolitsei oma walwawat silma pidada.

Tõsi, meie kaitsepolitsei üheks, ja wõib olla tähtsamaks ülesandeks oli see, et informeerida walitsust meie rahwa

meeleoluga ja meeolelu muudatustega. Selleks olewat kohustatud iga kaitsepolitseinik perioodiliselt kokku seadma aruandeid. Ja kui uskuda kaitsepolitsei ülemat ja tema seletusi — endist —, mitte praegust, siis olewat need rahwa meeleolu kirjeldused niiwõrd wiletsad, niiwõrd kantseleilikud, et neid ei saada tarwitada tõsise informatsiooni materjalina. Neid kirjeldusi lugedes, olewat kaitsepolitsei ülemal tundmus olnud, nagu oleksid nad kirjutatud ainult selleks, et midagi kirjutada. Ja kui nüüd tõesti tahetakse kaitsepolitsei aparati samasuguses suuruses edasi pidada, nagu meil seda kaitsepolitsei eelarwe wõimaldab, siis peab ütleva, et sel kaitsepolitseil ei jäägi lõpude-lõpuks muud ülesannet, kui informeerida walitsust. Aga kas siis walitsusel tõesti muud informatsiooni saamise wiisi ei ole, kui ainult kaitsepolitsei. Ma pean ütleva, et jättes kõrwale küsimuse, kas kaitsepolitsei kaudu üldse wõimalik saada õiget walgustust, tõuseb teine küsimus — kas on otstarbekohane sarnast kallist informatsiooni asutust pidada, sest ligi 18 miljonit ainuüksi ühe informatsiooni allika ülewõlpidamiseks wälja anda, see peaks liig olema isegi praegusele enamusele. Aga neid informatsiooni allikaid on ka teisi.

Tulles tagasi meie wälispolitsei juurde, wõidak mulle ütelda, et sellel asutusel on määratu suured ülesanded ja üheks niisuguseks wäga tähtsaks on jälgida ja tabada kurjategijaid, wõidelda warguste, rööwimiste jne. wastu. Tõsi, see ülesanne politseil on. Aga kas tõesti selle ülesande täitmiseks on siis tarwis meil politsei peale kulutada 312 miljonit marka? Kas tõesti on tarwis üle maa terwed wäed politseinikka pidada? Kui meil kuritegude rohke arwuga põhjendatakse politsei rohket arwu, siis, minu arwates, see wõitlusmetood kuritegewuse wastu ei ole mitte kõige õigem. Iseäranis, kui teda ainukesena tarwitatakse. Kui kuritegewus kaswab, siis peawad kindlasti sellel olema tõsisemad põhjused, mis sunniwad inimesi kuritegewusele. Kui meie maal kauemat aega walitseks näituseks tööpuudus ja see oleks laialine, siis kaswaks kindlasti kuritegude arw sellepärast, et näljased inimesed peawad enesele kusagilt ülespidamist otsima ja kui nad muud abinõu ei leia oma hinge sees pidamiseks, siis lähewad nad wargile. Meie wõisime näha, kuidas sõjaajal, näituseks, Eesti sõja ajal, moodi läksid rööwmõrt-

sukatööd. Tolle aja ajalehtedest on kõigil meeles need hirmuäratawad julmide tegude kirjeldused, kus rööwmõrtsukadena esinesid peajasjalikult sõjawäejooksikud, kes, wõib olla, juba endid Wene ajast sõjateenistusest kõrwale hoidsid. Nad ei saanud tööd teha, pidid endid warjama ja ülespidamist otsima kuritegewuse kaudu. Muudatus ühiskondlikkudes oludes tõi juurde määratu hulga uusi kuritegusid.

Juhataja K. Päts: Rkl. Jonas, see, mida Teie praegu ette toote, ei puutu tänawuaastasesse eelarwesse. Palun kõneleda eelarwest.

E. Jonas (is.): Iga kuritegewus on tingitud ühiskondlistest oludest. Kui meie paneksime kibeda tööpuuduse ajal ühe politseiniku ametisse iga 10 inimese kohta, siis olen mina kindel, et see politsei kari ei suuda ära hoida wargusi. Selle asemel, et suuri summasid kulutada wälispolitsei peale, oleks tulnud algada teisest otsast ja korraldada paremini meie sotsiaalseid olusid. Oleks tulnud ära kaotada kuritegewuse põhjusi. Suur osa politsei peale minewatest summadest peaks töömuretsemise ja töötajate kinnitamise peale ära kulutama. Töö-hoolekandeministeeriumi hoolekande summad on äärmiselt piiratud ja nende peale rõhku ei panda. Ainult äärmise surwe abil mõeldakse saada kätte tagajärgi, mis teistsugusel teel paremini kättesaadawad on.

Edasi meie siseministeeriumi, iseäranis aga tema juhti, iseloomustawad ülihästi need seaduseelnõud, mis wälja töötatud selles ametkonnas. Siin wahib tagurlus igast paragrahwist wälja, nagu kogu selle ministeeriumi poliitikagi on tagurlise waimuga läbi imbunud. Tarwitseb nimetada ainult omawalitsuste walimisseadust, mis on üheks pärliks siseministeeriumi seaduste wäljatöötamise alal.

Aga ka kaitseseisukorra seadusest ei saa waikides mööda minna, käsitades siseministeeriumi eelarwet. Minule tundub, et kõik need summad, mis kulutatud nende seaduste wäljatöötamiseks, on tuulde wisatud. Need seaduseelnõud wõiwad peegeldada küll seda meeoleolu, mis walitseb siseministri juhatusel ministeeriumi kantseleis, aga ma mõtlen, et selle meeoleolu demonstreerimine seaduseelnõude kaudu on ikkagi liig kulukas lõbu, mida ministeerium enesele lubab, sest

need eelnõud on lahkuminewad ka kodanliste rühmituste meeoleolust. Ma ütlen nimelt ka kodanliste rühmituste meeoleolust, sest ka neis ringides ei leia nad poolehoidu. Meie teame, et linnaomawalitsuse seadus on peaaegu kõikide linna-wolikogude poolt tagasi lükatud ja harwa on leidunud ainult wäikene rühmakene, üks käputäis, kes on julgenud siseministrile selle seaduse puhul oma poolehoidu awaldada. Nõnda halwakspanewalt hindab kodanlus ise oma siseministri tegewust. Kui nüüd need ringidki siseministeeriumi tööd üle aisa löömiseks peawad, siis ei saa kahtlust olla, et tööliisterühmad wõiwad ainult sügawa põlgusega kogu seda poliitikat jälgida, mida siseministeerium senni on ajanud.

Edasi tahaksin puudutada meie politseiasutuses makswat korda. Omal ajal nuriseti Wene ametnikkude üle ja oldi pahane, et ametnikud pidada ennast nõnda ülewal, nagu oleks publikum ametnikkude jaoks, aga mitte ametnikud inimeste päralt. Peab tähendama, et ses suhtes meie siseministeeriumile alluwad politseiasutused ei ole mitte wäga palju edusamme astunud wõrreldes tsaariaegsete asutustega. Lähetate meie mõnda politseiasutusse ka kõige tühisemat asja ajama, siis lastakse teid määratu kaua oodata. Küsid sa ühe ametniku käest... (A. Weiler (töer.): Tuntakse juba näo järele!) Just seda ma ütelda tahtsingi, et tuntakse ja talitatakse näo järele. Kui üks niisugune härra, nagu Weiler, kellel kobranahkne kasukas seljas, sinna läheb, wõetakse ta kohe jutule, aga kui tööliiseriides inimene üle selle asutuse läwe astub, siis itsitawad need preilikesed sulle näkku ja ei tee lihtsalt wäljagi. Wäga wõimalik, et see igaiühaga nii ei sünni, kuid mina olen näinud, et härrasmehi hoopis teisiti wastu wõetakse, kui tööliiswatiga mehi. (Wahelhüüe keskelt: Maitse asi!) Mis on maitse asi?....

Juhataja K. Päts: Palun kohtade pealt mitte rääkida.

E. Jonas (is.): Politseiasutustes peaks olema parem kord, kui kusagil mujal, asjaajamine kiire, sest suur osa inimestest on sunnitud nii ehk teisiti selle asutusega tegemist tegema. Aga ma olen kuulnud ja ise ka näinud, kuidas 1½ tundi tuleb oodata, enne kui mõne ülema allkirja kätte saab. Ja seda kant-

seleitundidel, millal kõik ametnikud kohal peaksid olema. Ning see, kellel on tege- mist selles asutuses, istu ja oota, millal kõrged härrad mõtlewad tulla oma amet- kohuste täitmisele.

Aga ei saa ütelda, et need härrad wõib olla halwa palga pärast nii lohakad on. Meie teame, et meie kõrgemate politsei- nikkude palgad pole mitte wäikesed. Nendel on peale hariliku palga, mis eel- arwes on ette nähtud, weel lisa ja see lisa, peab ütleva, ei ole mitte wäike. See lisa üksi teeb mõnikord summa wälja, missugust ei saa harilik kantseleiametnik aasta jooksul, vähemalt ei saanud senni. Wõtke näituseks Tallinna linna politsei- ülem, kes ainult maksude sissewõtmisest saab 67.000 marka aastas lisa ja tema abi 56.000 marka. Et need härrad ise mak- sude sissewõtmisel waewa näeks, otse- koheselt sellest osa wõtaks, seda wist ei usu keegi. Aga peale selle lisa, mis nad saawad maksude sissekasseerimisest, tu- leb neil weel lisa kõiksugu trahwidest jne. On raske ütelda, kui kõrgele see lisasumma tõuseb, aga igatahes wäikene ta mitte ei ole ja meie tohiksime siis ometi nõuda nende käest, kui nad teis- tega wõrreldes eeskujulikke palka saa- wad, korralikumad, kui mitte eeskujulikke ülesannete täitmist. Aga seda ei sünni ja lihtsalt sellepärast, et meil hellitatakse politseid. Politsei kõrge juht — sisemi- nister ise — on walmis alati kõikide abi- nõudega pesema puhtaks ka sarnaseid politsei süütegusid, mis ennast kuidagi puhtaks pesta ja õigustada ei lase. Meil ei ole lootustki, et senni, kui politsei ees- otsas seisab sennine juht, asi selle pool- est paremaks muutuks.

Politseiparaat on meil nii suur ja nii kulurikas sellepärast, et meie politsei ei ole mitte üksi see asutus, kes wõitleb kuritegewuse vastu, ei ole mitte üksi see asutus, kes walwab korra järele, waid on ka üheks sõjariistus jõuks, kelle ülesan- deks on kaitsta kodanlise klassi ainuwa- litsust. (A. Weiler (töer.): Ühe sõ- naga, siioniwahid kodanlistel müüridel.) Jah, nad on ka siioni- wahid. (A. Weiler (töer.): Just nagu naabrid!) Sellepärast on ka arusaadaw, et meie kodanline parlament ja kodanlised rühmitused, kes selle wa- litsuse seljataga seisawad, raha ei keela, kuigi nad aru saawad, et need hiigla summad on, mis politsei peale wälja an- takse, eriti need summad, mis kaitsepo- litseile nii ütelda aknast wälja pillutakse.

Aga nad ei taha neid kärpida, sest nad teawad ka, et see kõik on neile tarwi- lik sellepärast, et sõjawäed wõiwad wa- hel ka tõrkuda püssitikki sisemaa poole juhtimast. Politsei aga, kuigi, vähem jõud, kuid aktiivsem ja kodanluse pal- gast ärarippuw, on niisugune, keda alati tulde wõib saata rahutuste maharõhumi- sel, nii nagu seda poliitiline kurs nõuab ja nii, nagu seda poliitiliste rühmituste luwid ette kirjutawad. Sellepärast on meile täiesti arusaadaw, et ka tänawu Riigikogu enamus annab politseile üle 312 miljonit. Meie peame aga nende sum- made wäljaandmist rahwa raha raiska- miseks, sest nad ei ole mitte hädatarwi- likud riigi edasielamiseks. Meie hääle- tame selle eelarwe vastu.

Juhataja K. Päts: Aruandja sõna ei tarwita. Panen riigi 1923 a. eelarwe siseministeeriumi osas hääletamisele. (Hääletatakse.) Wähemus on vastu, siseministeeriumi 1923 a. eelarwe on vastu wõetud. Kuulutan 15-minutilise waheaja.

Waheaeg algab kell 12.50 min.

Peale waheaga jätkub koosolek kell 1.25 min.

Koosolekut juhatab esimees **K. Päts**. Sekretääri kohal abisekretäär **W. Pezold**.

Juhataja K. Päts: Esitatud on rkl. Pärna poolt soowiawaldus kwoorumi kindlaks teha. Palun sekretääri kwoorumi kindlaks teha. Koos on 61 Riigikogu liiget, koosolek kestab edasi. Sõna on faktiliseks märkuseks härra siseministril.

Siseminister K. Einbund: Riigikogu liikme Palwadre märkus, nagu oleks siseministri tagasihoidlikkuse tõttu kiriku riigist lahutamine wiibinud, ei wasta tõele, wastaw eelnõu on juba ammu Riigikogus. Samuti on ka teised sellega ühenduses olewad eelnõud, näitu- seks perekonna aktide registreerimise seadus juba ammu üldkommisjoni tagasi antud. Teise õiendusena peaksin tähen- dama, et kaitsepolitsei koosseisude wä- hendamine sai ette wõetud mitte selles asutuses ettetulnud oletatawate kuritar- wituste pärast, nagu rkl. härra Palwadre oletas, aga õieti sellepärast, et praeguse töö ulatuse juures meil suuremat kaitse- politsei aparaati waja ei ole. Wõin ütelda, et siseministeeriumi asutustes töö taga- järjed näidanud on, et see asutus koos- seisusid kokku tõmmata wõib, mis ka

kahe aasta jooksul tehtud. Praegu ka-
was olew kõigi politseide funktsioonide
ühendamise mõte lubab oletada, et meie
tulewaaastase 1924 aasta eelarwe järele
koosseisusid weel märksa vähendada
wõime. Sellega ühenduses õiendaksin ka
rkl. Jonas'e märkust, nagu oleksid meil
politseiteenistuses terwed wäeosad. Meie
politseinikkude praegune arw ulatab um-
bes ühes kantseleijõududega 2000 peale.
Igatahes see arw ei wõiks nii suurena
paista, nagu seda rkl. Jonas seletas. Rkl.
Palwadre ütles, nagu oleks Järwa maa-
konna politseiülem Wenda erakondlistel
põhjustel ametist wabastatud. Pean
ütleva, et see tõeludele ei wasta. Ame-
tist wabastamisi pole erakondlisel alusel
kunagi ette tulnud. Politseiülem Wen-
da'le sai juba 1921 a. ettetoodud asjaolude
pärast ettepanek tehtud, et tema wõtku
parem jaoskonnaülema koht wastu, sest
politseiülema kohale ei ole ta mitte küllalt
ette walmistatud. Ühtlasi sai temale
öeldud, et teistkordsel niisuguste asja-
olude kordumisel wõib temal tõesti ette
tulla lahkumine. Wiimasel rewideerimisel
selgus weel kord, et temalt, kui tema maa-
konna politseiülem mitte ei ole, mitte wõi-
malus wõetud ei ole mõnda teist kohta
politseiteenistuses wastu wõtta, mis ta
wõimetele wastaks. Minu arwamise
järele tema kõrgemal teenida mitte ei
wõiks, kui jaoskonnaülema kohal. Töö-
listeühisuste registreerimine, see on rkl.
Jonasele õienduseks, ei olene siseminis-
teeriumist, waid see oleneb praegu rahu-
kogust. Järjekult siseminister siin takis-
tusi ei saaks teha. Kaitsepolitsei praegu
optantide registreerimist ei toimetata enam
pool aastat, see töö on täiesti välispoli-
tsei käes. Wäide, nagu maksaks meil iga
poliitiline kurjategija 102.000 marka, on
kaunis wähe kaaluw, sellepärast, et meie
niisuguse rehkendusega kunagi aparadi
tööd hinnata ei saa. Kuid kui meie ka nii
hindama hakkaksime ja Riigikogu liikme
Jonase alusele hindamisel läheksime, siis
ma wõiks ka sellest wastandlisi oletusi
teha, et nimelt wõib olla poliitilisi kuri-
tegelasi, kelle tabamiseks ja kohtu alla
andmiseks ning nende teguwõimetuks
tegemise eest wõib olla ei tule mitte
102.000 marka kulutada, waid kulutatakse
ka miljonid ja ka 10-neid miljonid, sest
see tasub enese ka ära. Ma ei ütlen seda
meie kohta, waid üldse. Kaitsepolitsei
Wabariigi Walitsust, nagu rkl. Jonas sele-
tas, ei informeerin, waid nii nagu iga alam
informeerima peab oma tegewusest oma

otsekohest ülema. See on tema otse-
kohene kohustus. Seda teewad ka kaitse-
politsei jaoskondadeülemad. Mingisugu-
seid lisatasusid politseiametnikud ei saa,
peale nende protsentide, mis seadusega
määratud on sunduslikel teel maksuwõl-
gade sissenõudmise eest. (E. Jonas (is.)
räägib midagi wahel.) Ei ole,
teie kõnelesite peale selle weel mingisug-
ustest trahwirahadest. Seadusega on
määratud, kui ma ei eksi, 3% sunduslikult
sissenõutawate maksusummade pealt ja
see protsent jaotatakse kogu otsekoheste
maksude asutuste ja politseiasutuste wa-
hel ära. See on ainukene asi, mis selle
lisatasu wõib anda. Teisi lisatasusid min-
gisuguseid ei ole.

Eelarwe-kommisjoni aru-
andja **Th. Pool** (loeb):

SÕJAMINISTEERIUM.

§ 1.	Palgad	474.160.400.—
§ 2.	Päewa- ja sõidurahad	9.186.500.—
§ 3.	Toetus ja arstiabi	2.378.800.—
§ 4.	Esituskulud	635.000.—
§ 5.	Ametnikkude ja tee- nijate warustus	15.600.—
§ 6.	Hariduslikud kulud	8.372.000.—
§ 7.	Kohtukulud ja jurii- diline abi	410.000.—
§ 8.	Kantseleikulud	12.077.600.—
§ 9.	Majanduslikud kulud	4.354.000.—
§ 10.	Weokulud	13.497.000.—
§ 11.	Sõidu ja weoabinõud	14.440.000.—
§ 15.	Toetussummad	400.000.—
§ 16.	Ettenägemata kulud	5.000.000.—
§ 53.	Sisseseade ja asu- tamine	6.960.700.—
§ 54.	Toitlus warustus	280.176.900.—
§ 55.	Kraami ja woori warustus	219.558.000.—
§ 56.	Sõjariistad ja nende warustus	19.843.800.—
§ 57.	Inseneeriline ja tehni- line warustus	26.746.000.—
§ 58.	Korteriwarustus	132.591.050.—
§ 59.	Hobustega warusta- mine	16.621.000.—
§ 60.	Sõjalaewade wa- rustamine	42.011.000.—
§ 61.	Kindlustuse tööd	250.000.—
§ 62.	Topograafilised tööd	3.156.300.—
§ 63.	Terwishoid	12.600.000.—
§ 64.	Maakuulamise ja tea- dete kogumise kulud	7.000.000.—
§ 65.	Iseäralised kulud	100.000.—

Kokku sõjaministeerium 1.312.541.650.—

Sõjaminister **J. Soots**: Sõjaministeeriumi eelarwe oli komisjonis arutamise all, ja et see komisjon küllalt suur oli, siis arwan ma, et need seletused, millega ma eelarwe-komisjonis esinesin, suuremale hulgale Riigikogu liigetele teada on, nõnda et mul neid siin tarwis korrata ei ole.

Mina tahtsin peatada ainult kahe küsimuse juures. Täna lugesin mina ajalehest ja jälgisin ka stenogrammidest, et rkl. härra Martna oli siin ette kannud anoniimkirja. Ma ei hakka neid haawawaid üteli ette kandma, mida seal meie kõrgemate sõjawäelaste kohta ette toodi. Olen seadusest järele waadanud, et rahwasaadikuid ei saa wastutusele wõtta nende poliitiliste kõnede eest, mis siit kohalt peetakse, niipalju, kuipalju see kodukorras pole piiratud, kuid anoniimkirja ette lugemist ei saa poliitiliseks kõneks pidada. Sõjawäelastel, kelle kohta need haawawad ütelled käisid, jääb tegewuswabadus, ja nemad wõiwad sellest ise oma järeldused teha. Et eksiarwamisi ära hoida, arwan tarwiliseks sõjawäe majapidamise korra kohta seletada, et kui ettetoodud faktid asja nõnda paista lasewad, nagu oleks siin riigi waranduse raiskamisega tegemist, siis ei ole see mitte nõnda, waid siin on tegemist seadusliku korruga, mis aga moonutatult tahetakse tõlgitseda.

Meil on maksew sõjaministeeriumis weneaegne seadus ja selle seaduse järele wõib sõjawäelane omale wõimaluse järele muretseda tarbeasju ka sõjaministeeriumi kaudu. Nii, näituseks, tahab ohwitser omale weel ühe sineli muretseda, siis wõib tema seda riiet sõjaministeeriumist osta, maksab teatud summa riigikassasse sõjaministeeriumi eelarwe uuendamiseks ja selle järele tellib warustuswalitsus riiet rohkem ja annab tellitud riide wälja. Nähtawasti on mõned isikud sõjaministeeriumis seda õigust tarwitanud, kuna seda aga kirjas moonutatult tõlgitsetakse. Ka on sõjaministeeriumis niisugused asutused olemas, kus ka eraisikute käest tellimisi wastu wõetakse, nagu näituseks sõjawäe trükikojas ja meie „Eerika“ töökojas. Mul oli kord juhus siin austatud rahwasaadikutele teatada, et „Eerika“ töökoda ka eratöid teeb, iseäranis walmistab tema sagedasti auto hammasrattaid, mida tema odawamini wõib teha, kui teised töökojad. Anoniimkirjas on öeldud, nagu oleks mina isiklikult

„Eerika“ töökojas lasknud wankri teha, nähtawasti ilma tasuta, kuid see ei wasta tõele. Tean küll, et mõned sõjawäelased on lasknud seal omale tööd walmistada, muuseas ka wankri, kuid siin pole tegemist mingisuguse seaduswastase teoga, waid awaliku tellimisega, mille hind on tasutud, nii et siin mingisuguse kuritegewusega tegemist ei ole. Need märkused oleksid siis minu poolt tehtud härra Martna poolt ettelõetud anoniimkirja kohta.

Teine küsimus oleks sõjawäe õpetajate palk, mis Wabariigi Walitsuse poolt sai esitatud wastuwõtmiseks, kuid eelarwe-komisjonis sai maha tõmmatud, sellel motiivil, et usk on igal eraasi, ja sellepärast peawad ka isikud ise õpetajate saamise eest hoolt kandma. See on ehk põhimõttelikult õige, kuid ajateenija sõdur on hoopis teises seisukorras, kui muud inimesed. Meie oleme teda wägise maalt oma kihelkonnast wälja kiskunud, ja sellepärast ei saa tema oma kihelkonna õpetajat tarwitada ja sellepärast peaks siis küll riik ka selle eest hoolitsema, et tema teist õpetajat wõiks tarwitada. Kui meie sõduri, näituseks, Wigalast siia toome, ja kui ta siis siia haigemajasse ära sureb, siis ei tule mitte Wigala õpetaja teda matma, ja siis tuleb teda matta ilma usu-lise kombeta, kui riik õpetaja eest ei hoolitse. Nõnda palju, kui mina sõdurite mee-leolu tunnen, mõjuks see nende peale halwasti. Mina ei tee mitte mingisuguseid ettepanekuid, kuid ma tahan tähendada, et see õpetajate palga mahakustutamine mõjuks tõesti halwasti sõdurite mee-leolu peale, ja juhtides tähelepanu selle peale, et see summa ei ole kuigi suur, umbes 500.000 marka, jätan mina selle küsimuse rahwaesitajate eneste otsustada. Kui nüüd õpetajate palk üles wõtmata jääb, siis jääks minul üle kaks teed: kas toetada puht juriidilise aluse peale, et sõjaministeeriumi koosseisu kinnitab walitsus, maksta õpetajate palgad wälja koosseisu wastu, puuduwate üleajateenijate ehk puuduwate ohwitseride kulul, ehk teine tee: lihtsalt oma päewakäsuga wälja kuulutada, et niisugune on Riigikogu otsus, et õpetajat riigi kulul ei saa, ja sellepärast iga sõdur, kellel seda tarwis, olgu nii lahke ja hoolitsegu ise ehk oma sugulaste kaudu selle eest, et kui tema sureb, et tema kristlikul kombel saaks maetud. Ei ole ta ise ega tema sugulased hoolitsenud, tuleb teda ilma ristiisu kombeta matta.

Ma lugesein oma kohuseks seda rahwasitusele südame peale panna ja sellega lõpetan oma sõna.

A. Jõeäär (sd.): Wäga lugupeetud härrad rahwasaadikud! Meie riigi eelarwe paneb kodanikkudele wäga raske koorma peale ja selle eelarwe wäljaminekute osa moodustawatest üksikutest ministriumidest on kõige suurem sõjaministrium, mille eelarwe on enam kui 1½ miljardit. Sellepärast peaksime selle eelarwe suurema osa läbiwaatamisele ja arutamisele asudes, enne selgusele jõudma selle üle, kas koorem, mida riigi eelarwe kodanikkudele peale paneb, nende kandejõule wastab. Kui meie seda mitte kinnitada ei wõi, siis järgneb sellest, et tingimata waja on samme astuda selle eelarwe wähenemise mõttes ja sellepärast luban ma endale esialgul lühidalt peatada selle juures, kui palju meil kodanikkudel tuleb kanda riigi wäljaminekuid ja kui suure osa nende üldisest kogu sissetulekust riigi eelarwe ära tarwitab. Siit sellelt kõnetoolilt on mitu korda selle peale tähepanu juhitud, et sarnast suurt eelarwet kui endistel aastatel, meie rahwas oma kehwest sissetulekust kaua mitte wälja kanda ei jõua. Seda on toonitanud ka nende erakondade esitajad, kes praegu ise walitsusest osa wõtawad, et rahwa enamuse ei tohiks mitte sarnasse seisukorda sattuda, et temal riiklise aparaadi ülewaltpidamine üle jõu käiks ja selle eest, et sarnane olukord mitte ei tekiks, tuleks hoolitseda eestkätt meie walitsewatel kodanlistel erakondadel. Mina arwan, et see õieti ei ole mitte opositsiooni erakonna ülesanne selgitada küsimust, kas rahwal praeguste kulude kogusumma juures riigi ülewaltpidamine üle jõu käib wõi mitte ja seda peaks siit kõnetoolilt selgitama mõne walitsewa erakonna liige. Kui mina sotsiaaldemokraatlise partei nimel kõneledes seda teen ja arwan, et riigi eelarwet tuleks tasakaalu wiia ja elanikkude maksukoormat kergitada, siis teen seda kõige pealt arwesse wõttes, et meie tagurlise maksupoliitika juures suurem osa maksukoormast ikkagi kehwest kahi peale langeb ja selle tõttu praeguses seisukorras riigi wäljaminekute wähenemine kõige pealt waesemate ja tööliste maksukoormat kergitaks. Kaunis raske on meie rahwa kogu sissetulekut, isegi enam-wähem umbkaudselt hinnata ja sellest wälja minnes püüda otsustada, kui suure osa protsentuaalselt

sellest kogu rahwa sissetulekust meie riigi eelarwe wälja teeb. On siiski mingisugused andmed olemas, näituseks andmed, mis tulumaksu määramisel kogutud. Need andmed arwatawasti täpisele tõe ei wasta, nad on osalt suurendatud, osalt, wõib olla, wähenendatud. Minu poolt on selle küsimuse kohta tulumaksu andmete kokkuwõte tehtud, mida ma ei hakka siin üksikasjaliselt ette kandma, sest et see wõib olla, wõtaks liig palju aega. Üldistes joontes oleks ta järgmine: aluseks wõetud on 1921 a. kohta kogutud andmed ja ma arwan, et ma mitte palju ei eksi, kui oletan, et meie rahwa 1922 a. sissetulek ei ole tuntawalt muutunud ja peaaegu seesama on, mis 1921 a. Maksuwaba elatismiinum oli 1921 a. umbes 300.000. kodanikul, kui seda keskmiselt wõtta 25.000 mk. iga kodaniku kohta, siis teeks see wälja 7.500.000.000 mk. Tulu 20.000 mk. kunni 250.000 mk. aastas oli tulumaksu peakomitee andmete järele 200.000. kodanikul, kui keskmiselt wõtta 50.000 mk. kodaniku peale, siis teeks see wälja 10 miljardit, suuremaid kui 250.000 mk. tulusid on umbes 482 miljonit, nii et selle järele kogu rahwa sissetulek oleks 17 miljardit 982 miljonit. See summa läheb peaaegu kokku nende andmetega, mis rkl. Tõnisson omal ajal siin ette kandis. Ka tema oli wõtnud keskmise kodaniku sissetuleku, kel 5. liikmeline perekond, umbes 60.000 mk. aastas. Siin tuleb ka pea seesama wälja. Arusaadaw on, et meil küllalt kodanikke on, kellel isegi seda keskmist sissetulekut mitte ei ole, iseäranis neil, kes maal elutsewad, wäikemaapidajatel. Talupidajad selle wastu, wõib olla, wõtawad sisse weidi rohkem, ja miljonilisi tulusid wõib olla on palju rohkem, kui neid üles antud, sest kahjuks ei ole meie maksuaparaat seda wõrd wälja kujunenud, et ta suuremate maksjate tulusid wõimaldaks täpisele wälja selgitada. Maksuwaba miinimumi olen aga sedawõrd suurema wõtnud, nii et enam-wähem kogusumma tõe peaks wastama. Kui meie wõtame selle summa aluseks ja waatame, kui palju sellest rahwa kogu sissetulekust riigi eelarwe wälja teeb, siis näeme, et 6 ja pool miljardit teeb wälja ligi ¼ kogu rahwa sissetulekust. Peale selle peab aga arwesse wõtma, et nendel samadel kodanikkudel on kanda ka teised kohustused ja maksud omawalitsuste heaks, kuigi need kohustused neil wõrdlemisi wäikesed, sest senni ajani on meie riigi raha-

asjanduse poliitikat seda wiisi juhitud, et tema abil kõik, mis vähegi võimalik, kodaniku kaukast välja on punbatud peajasjalikult riigi kasuks, et selle ülemäärana suuri väljaminekuid katta. Kõiki maksusid riigi sissetulekuteks määrates, on omawalitsustele väga vähe võimalusi antud oma kõige tarwilikumate kulude katmiseks sisse võtta. Need abinõud ja allikad, mis omawalitsustele on antud, on sõrdlemisi liig nõrgad ja selle tõttu teeb nende maksude kogusumma, mida omawalitsuste kasuks võetakse, keskest läbi ainult 6,6% kogu rahva sissetulekustest välja. Meie kodanikkude kogu sissetulekust läheb seega riigi ja omawalitsuse asutuste ülewaldamiseks kokku umbes 40%. Siin, muidugi mõista, peab küll seda tähele panema, et mitte terve see summa maksude näol sisse ei tule, waid et üks osa tuleb riigiwaranduste ja ettewõtete eksploateerimisest, kuid suuremalt jaolt tulewad need summad siiski kaudsetest maksudest. Aga ka summad, mida sisse võetakse riigi ettewõtete kui ka raudteede eksploateerimisest ja teistest riigi sissetulekustest, tulewad ikka meie Eesti kodanikkudelt. Nii et ikkagi peame sellele otsusele tulema, et kõik need sissetulekud, mida eelarwe katmiseks waja, ühel ehk teisel näol meie endi kodanikkudelt sisse võetakse. Et see otsukohe sõjaministeeriumi kohta ei käi, siis ei saa seda küsimust kahjuks siin pikemalt puudutada, kuidas need maksud jaotatud on, kas on osatud weeretada need kulud waesemate kihtide peale...

Juhataja K. Päts: Rkl. härra Jõeäär, praegu on meil arutamisel sõjaministeeriumi eelarwe, Teie aga räägite, nagu ma kuulen, terve aja maksupoliitikat. Selleks on meil eelarwes teised osad, kus seda küsimust võib puudutada. Palun Teid jääda praeguse küsimuse piiridesse.

A. Jõeäär (sd.): Edasi minnes selle küsimuse otsustamisele, mille selgitamiseks mina sunnitud olin neid andmeid ette tooma, nimelt, kas meie kodanikud suudawad terwet seda maksukoormat kanda, pean mina konstateerima, et kui kodanik peab ära andma umbes 40% oma tuludest riigi väljaminekuteks, see tema majapidamise peale rõhualt mõjub. Tuleb otsida teid, kuidas riigi väljaminekuid võiks vähendada. Ülearused väljaminekud tulewad ära kaotada. Sarnaseid väljaminekuid leidub kõige rohkem sõjaminis-

teeriumi eelarwes. Põhjenduseks luban endale järgmised oletused ette kanda: esiteks on sõjaministeeriumi eelarwe kogusumma korraliste kulude osas 1.300.000.000 marka, erakorraliste kulude osas 300 miljonit. Iseenesest see meile midagi weel ei ütle. Kui nüüd arwesse wõtame 1921 a. aruande ja püüame selle najal selgusele jõuda, kas nõutud summad ära tarwitatud ja millal nad ära tarwitatud, siis leiame, et jääb sõjaministeeriumil selle peale waatamata, et tema katsub aasta lõpul wabaksjäänud krediiti ära tarwitada kõiksuguste ainete sisseostmiseks, mida võib olla, sarnasel määral wajagi ei olnud, kaunis rohkesti järele ja et üle on jäänud näituseks möödaläinud aastal enam kui 100 miljonit marka. Sarnase summaga oli igatahes eelarwe ülemäärana koormatud. Kui aga arwesse wõtta, et suurem osa sisseostudest sünnib just aasta lõpul, mida meie ka eelarwe-komisjonis kuulsime, et wiljaostmise lepinguid sõlmiti 23. detsembril, samuti ka tagawaraks muretseti, näituseks, autokummissid, rohkem kui aasta tagawara, siis on seda imelikum, kui näeme, et selle peale waatamata siiski üle 100 miljoni marga üle jäi. Kui silmas peame, et sisse on ostetud palju tagawaruseid määral, et neist suurem osa weel tulewaks aastaks jääb, jõuame otsusele, et sõjaministeeriumi eelarwet oleks võimalik olnud minewal aastal 200 miljoni wõrra vähendada. Arwesse wõttes, et praeguse eelarwe aluseks samasugused kalkulatsioonid on wõetud, wõiksimise järelduse teha, et tänawuaastane eelarwe sama summa wõrra liig suur on ja sarnast osa julgelt maha kustutada võib. Mul saab aga kaunis raske olema seda eelarwet põhjalikult analüseerida, saab väga raske olema neid summaseid üksikasjaliselt ette kanda ja vähenduse ettepanekuid põhjendada, osalt sellepärast, et see eelarwe oma iseloomu poolest sarnane on, et teda nii wiimaste peensuseni ette kanda lubamata on ja teiseks juba lihtsalt selle tõttu, et ta kogusumma suuruse ja üksikute osade koosseisu poolest sedawõrd keeruline on, et nende andmete sissetungimine isegi kõigeparema tahtmise juures ka komisjoni tööde juures, mis kestawad harilikult kuude wiisi, ja mis sel aastal kestsid ka umbes poolteist kuud, — isegi selle üksikasjalise töö juures wõimatu on andmeid niiwõrd täpsealt läbi kalkuleerida, kas nemad tõesti asjaoludele sedawõrd wastawad ja kas

nõutud summad on sedawõrd tarwilikud, et iga komisjoni liige wõiks seda puhtast südamest tunnistada. Seda wõiksid ainult spetsialistid, kes sõjaasjandust hästi ja põhjalikult tunnewad. Mina arwan, et meie komisjoni liigete hulgas, wast ainult mõni üksik sõjaasja eriteadlane oli, kõikide kohta ei wõi seda mitte ütelda. Samuti usun mina ka, et Riigikogu oma enamuses waewalt küll nüüd suudaks selles küsimuses täiesti kompetent olla, misgused kulud meie sõjawäes niisugused on, mida vähendada wõiks, ja missugused hädatarwilikud on, millede vähendamine kaitsewäe jõudu nõrgendaks. Sellepärast oleks ju väga arusaadaw ja loomulik asuda sellele seisukohale, nimelt, et kui Riigikogu leiab, et meie rahwa majandusline seisukord ei luba kaitsewäe peale sarnaseid summasid wälja anda, nagu siin on nõutud, et siis Riigikogu vähendaks neid summasid kogusummas ja jätaks selle kogusumma jaotuse üksikute paragrahvide järele täiesti sõjaministeeriumi hooleks, kes nii kui kompetent asutus, selle järele, kui talle öeldakse, mida tema käest nõutakse, wastawakawa kokku seaks ja selle summa siis otstarbekohaselt ära jaotaks. Sellepärast oleks loomulik ettepanek teha seda kogusummat vähendada umbes 200 miljoni marga wõrra, missuguse summa sõjaministeerium möödaläinud aastal oli nii teatud tagawarana eelarwesse wõtnud. Kuid kahjuks ei saa mina kuidagi meie praegumakswat kodukorda arwesse wõttes, ja arwesse wõttes ka senniseid kogemusi ja praktikat, Riigikogule niisuguse ettepanekuga esineda. Kardan, et sarnane ettepanek selle tõttu wõiks tagasi lükatud saada, et leitakse lihtsalt ta väga wähe põhjendatud olewat. Sellepärast olen mina sunnitud üksikasjaliselt kordama neid vähendamise ettepanekuid, mida mina tegin wastawas alamkomisjonis, kordasin eelarwe-komisjonis, ja mis seal osalt tagasi lükati ja missugused kätte saadetud kirjalikult kõigile Riigikogu liigetele. Arwan tarwilikuks nende ettepanekute põhjenduseks lühidalt sõna wõtta. Enne kui nendele üksikasjalistele põhjendustele asuda, peaksin ma siiski paari sõnaga peatama meie sõjaministeeriumi üldise poliitika juures. Kuid pean tähendama, et mina ei ole mitte sellel alal niisuguseid kogemusi omandanud, et ma mingisugust asjatundlikku arwustust, kui sõjawäelane wõi kui sõjawäe asjatundja, wõiks ministeeriumi

sõjapoliitika kohta esitada. Kui ma ühte wõi teist siin ette toon, siis ainult wälja minnes demokraatia seisukohalt kui rahwaesitaja, mitte aga kui eriasjatundja. Sellest, demokraatlisest, seisukohast wälja minnes peaks küll minu arwates iga demokraatliselt mõtleja rahwaesitaja, kes on jälginud seda korda, mis meie sõjawäes walitseb, tunnistama, et meie sõjawäes wõi kaitsewäes, kuidas teda nimetatatakse, et temas demokraatiast väga wähe järele on jäänud ja oma sisemise korralduse poolst suuremalt osalt samasuguselt orjakarjataliselt distsiplineeritud on, nagu seda Wene walitsuse ajal Wene sõjawägi oli. See on arusaadaw, sest juhid, kes sõjawäge praegu korraldavad, on oma kogemused enam-wähem Wene koolist omandanud ja panewad neid nüüd wastawalt oma isiklistele kalduwustele meie sõjawäes maksma. See kord ei jätnud sõduritele vähematki tegewuswabadust ja nad pidid pimedast peast käskusid täitma sellepeale waatamata, kas nõudmine õige oli wõi mitte. See wõib väga arusaadaw olla, et sõjawäes sõjaaajal niisugune pimedast peast käsutäitmine tingimata tarwilik on, sest ei wõi mitte ette kujutada sõda, kus sõdur otsekohe arwustama hakkaks ülemuse käskusid ja korraldusi. Siiski on sõjaaaja ja rahuaja wahel suur wahje ja peaks tarwitama, sõduritega ümberkäimises teist-sugust wiisi seal, kus see otsekohe seotud ei ole teenistuse ülesannetega. Sõdur on demokraatlise wabariigi kodanik, ta wõtab sõduri kohustused enese peale ainult teatawaks ajaks ja minu äranägemise järele on selles asjas meie sõjawäes ümberkäimise poolst sõjawäelastega lugu väga kurb. Mina ei taha kõigi üksikute wäärnähtuste juures peatada, mida meie ajakirjanduski ühes osas on ette toonud. Juhiksin tähelpanu paari üksiku juhtumise peale. Riigikogus oli kord arutusel arupärimine peksmise kohta, mis ühes sõjawäeosas on ette tulnud. Sellel puhul seletati, et tulewikus, kui sarnased wäärnähtused ette tulewad, ohwitseride personaal asjast teada saades wõtab üleastujad wastutusele ja süüdlased langewad oma teenitud karistuse alla. Isiklikult oli mul jällegi ühe sarnase juhtumisega võimalus tuttawaks saada, mis, kui ma ei eksin, samas wäeosas ette tuli. Üks sõdur oli oma weltweebliit nii peksa saanud, et temal weri suust ja ninast wälja oli jooksnud põrandale, mida tükk aega pesta tuli, enne kui puhtaks saadi. Kui aga sõdur

oma ülemusele, ohwitserile, seaduslikus korras kaebtusega esines, andis ülemus temale lihtsalt nõu ütelda, et ta maha on kukkunud. Juhtumist aga maha salata ei saanud, sest seda nägid teised sõdurid. Weltweebel wastutusele ei wõetud. Ta oli nähtawasti Wene tsaariaegsest sõjawäest ja niisuguste asjadega harjunud. Sõdur tuli haigemajasse saata, sest teda sarnases olekus wäeosas pidada ei saadud; temale tehti saatekiri kaasa ja märgiti sanitäär-personaali poolt närwihai-geks. Kui ma terwishoiu peawalitsuse ülemaga seltsis haigemajades käisin, siis oli haige veel haigemajas. Juhtumisest oli 2 nädalat möödas, kuid siniseid plekke wõis selgesti veel tema peal konstateerida. See oli siis, kui peksmisest juba mitu nädalat tagasi ja mina usun, et sarnast närwihai-geust meie arstiteadus ei tunne, mis kutsuks mitmeks nädalaks inimese ihu peale sinised plekid. Siin on nähtawasti teatawa kokkurääkimisega selle ohwitseri ja sanitäär-personaali wahel tegemist, et sarnaseid nähtusi, kui nad ette peaksid tulema, warjata ja kui juurdlus peaks saama ette wõetud, et siis ametlikud andmed oleks ette näidata, et midagi sellesarnast juhtunud pole. Ma ei tea nüüd, kas süüdlasele karistust sai määratud wõi mitte. Mina usun, härrad rahwasaadikud, et mul ei maksa teie kannatust proowi peale panna üksikasjade ettetoomisega, waid usun, et sellest ühest nähtusest küllalt on kogu selle asja ise-loomustamiseks.

Mina läheksin nüüd üle sõjaministeeriumi eelarwe üksikute punktide juurde ja nende paranduste juurde, mis minul nende üksikute paragrahwide juures tuleks teha. § 1, see on palkade juures oleks mul ütelda järgmist: kõige pealt pean mina tähendama, et see kogusumma, mis nõutakse § 1 all, ei ole ainukene summa, mida sõjaministeerium oma teenistuses olewate ametnikkude ülewalpidamiseks tarwitab. Selle paragrahwi alla ei kuulu mitte kõik ametnikkude palgad, nagu teistes ministeeriumides, waid sõjaministeeriumis on selle paragrahwi all ette nähtud ainult rahaline palk, kuna suurem osa sõjaministeeriumi ametnikkudest, wälja arwatud eraisikud, üleajateenijad ja ohwitserid, saawad peale ettenähtud palga veel igasugust toitluswarustust. Nemad saawad toidukraami, riidewarustust ning teises paragrahwis on neile veel ette nähtud terwishoid. Kui meie kõik need summad kogusummas kokku ar-

wame, mida sõjaministeerium tarwitab oma koosseisude ja sõjawäe ülewalpidamiseks, niisamuti sõidu- kui ka päewarahad, arstiabi, korterirahad ja toitluswarustuse, siis saame meie kolossaalse summa. See summa ulatab 1 miljardi 120 miljonini. Peab tähendama, et sinna hulka käib ka sõdurite toidu ja kraami warustus. Täpipealt seda summat wälja kalkuleerida, mis nüüd sellest 1 miljardist 120 miljonist otsekohe läheb sõjawäe ametnikkude ja üleajateenijate korteri ja kraami warustuseks, on väga raske, kuid ta teeb sellest summast kaunis suure osa wälja. Ühte peab aga konstateerima, et terwest sõjaministeeriumi korrallisest eelarwest, mis on 1 miljard 300 miljonit millegiga, läheb 1 miljard 120 miljonit ainult sõjawäe personaali ülewalpidamiseks. See on niisugune kulu, mida tuleb lugeda mitteproduktiivseks kuluks ja ainus tagajärg, mida selle kulutuse läbi kätte saadakse, on see, et meil teataw arw sõdurid olemas on. See on see ainus tagajärg, kuna aga teine sõjawäeliste ülesannete täitmiseks tarwilikum ja tähtsam osa, see on sõjawäe tehniline warustus, oma täiendamiseks tehniliste abinõude poolest wõrdlemisi väga wäikseid summe nõuab. Siin tuleb küsida, kas on sarnane talituswiis otstarbekohane. Juba eelarwe-kommisjonis tähendas härra sõjaminister, et meil sõjawäe tehnilise warustamise peale väga wäikseid summe kulutatakse ja et sel alal temal sagedasti tuleb summe kärpida sellepärast, et sõjawäele tuleb nii ja niipalju toitu ning riidet anda. Et aga asi ka ümberpöörduks wõiks olla ja peaks olema, seda härra sõjaminister endale kuidagi ette kujutada ei suuda.

Kuna riigi majandusline seisukord sõjaministeeriumi kulude üldisele summale piirid määrab ja sõjaminister lõwiosa nendest summadest ära tarwitab osalt ülearuste koosseisude ametis pidamiseks ja nende warustamiseks, siis on arusaadaw, mispärast meie sõjawägi tehniliselt maha on jäänud, nii kui seda isegi riigikaitse komisjoni esimees, endine sõjawägede ülemjuhataja härra Laidoner siit kõnetoolilt tõendama pidi. Tehniliste abinõude täiendamiseks ei jätku lihtsalt summast ja ei jätku enne, kui ei asuta kindla käega koosseisude vähendamisele.

Ma loodan, et ma ei eksi, kui arwan, et isegi sõjaajal olid sõjaministeeriumi asutused natuke vähema koosseisuga kui praegu. Mina ei hakka siin selle wäite

tõenduseks ette tooma andmeid, mida mõne anonüümkirja peale põhjendatakse, vaid ma olen rääkinud selle küsimuse üle ka mõne sõjawäelasega wastutawa koha peal, ja isegi nemad awaldawad arwamist, et võimalik oleks ilma, et sealjuures praegust keerulist süsteemi muuta, ka selle praeguse süsteemi juures kaunis tuntawaid vähendusi nende mitmesuguste staapide koosseisudes ette võtta. Wabariigi Walitsus nähtawasti on aga selles asjas täiesti ükskõikne, sest neist tabelitest, mis eelarwe juurde lisatud, nägime, et peaaegu kõik need ametnikud, keda sõjaministeerium oli ette pannud, Wabariigi Walitsuse poolt kinnitatud on. Jällegi wiiks see väga kaugele kui hakkaks ettepanekuid tegema mismoodi ja misugustes osades ja kuidas wiisi tuleks vähendada sõjaministeeriumi koosseisusid. Siin wiiks kõige pealt ühte tähendada, mis käib kõigi ministeeriumide ja kõikide meie asutuste kohta, kõige rohkem aga sõjaministeeriumi kohta, nimelt seda, et meie asjaajamise kord, kantseiline kord, on isegi wõrreldes Wene ajaga, kus küllalt paberit tarwitusel oli, veel palju keerulisemaks muutunud. Kõige pealt tuleks lihtsustada seda ülearu keerulist kantseilist korda; tuleks wiimase piirini jõudnud paberiuputust võimalikult kaotada ja selle läbi oleks võimalik mitte ainult kantseilikude osas kokku hoida, vaid peaaesjalikult ametnikkude arwu vähendada. Jäetaks aga töö endiseks, siis ei annaks ametnikkude arwu vähendamise soowitawaid tagajärgi, waid otse ümberpöördukt. Sõjaministeeriumis on siiski, erandina teistest ministeeriumidest, loodud kõrgemapalgaliste ametnikkude jaoks sooje kohti, kelle omajatel töötamisega väga wähe tegemist tuleb teha ja missuguseid ilma pikema jututa likwideerida wiiks. Kuid vähendamise asemel loodakse aina uusi kohti juurde. Siin juures peaks niihästi härra sõjaminister, kes neid ette paneb, kui ka Wabariigi Walitsus, kes neid kinnitab, küsimust tõsisemalt wõtma, kui meil rahalisest eelarwest umbes 1 miljard 120 miljonit ära läheb ametnikkude personaalide ja wägede toitmiseks ning warustamiseks, siis, kas ei ole mitte sarnane talituswiis ebaloomulik. Kas mitte seda osa, mis läheb ametnikkude ja staapide ülespidamiseks, kui ei leita tarwiliku olewat sõdurite arwu vähendada, kas siis seda osa ei wiiks mitte vähendada. Kui meie selle osa juures sõjaministeeriumi eelarwest

peatame, mis läheb palkadeks ja warustamiseks, siis peab küll ütleva, et Riigikogul õieti ennem midagi ei ole võimalik olnud ütelda koosseisude kohta, sest nende kinnitamine kuulub maksuwa seaduste järele Wabariigi Walitsuse wõimupiiri, tema kompetensi. Riigikogule ei ole isegi sõjaministeeriumi eelarwe lisana esitatud koosseisusid nii kui teistel ministeeriumidel, waid need on wälja jäetud ühel ehk teisel riiklisel põhjusel ja wõib olla, leitakse wähest, et meie rahwaesitust ei wõi selleks küllalt usaldada, et tema wägede koosseisudega tuttaw oleks. Kuigi ma arwan, et see põhjendus ilmaaegne on. Need, kes huwitatud on sõjawäeametnikkude koosseisudest, leiawad tarwilised abinõud nendega tutwunemiseks wäljaspool Riigikogu. Selleks on iga wäljamaa riigi eelarwes oma summad, mida nad wälja annawad selleks, et tarwilisi teateid saada ja kes neid teateid wälja annawad, — need asuwad Pagari tänawal nii kui sõjakohtu protsessidest selgunud. (W a h e l h ü ü e: K a s o n p o o l e p e a l j u b a ?) Ma ei wõi kahjuks mitte läbirääkimisi ses suhtes pidada, sest see kalduks jälle eelarwest kõrwale. Ühte aga pean ütleva, et mina olen alles § 1 juures, kuna neid kokku 63 paragrahwi on. Asi on meil niowiisi, et sõjaministeeriumi koosseisude kinnitamine kuulub seaduse järele Wabariigi Walitsuse wõimkonda ja Riigikogu wõib oma tahtmist siin maksma panna ainult sel teel, et tema üldist palgaksnõutud summat kärbib ja sellepärast eelarwe arutamise puhul peame Wabariigi Walitsuselt enne summade lubamist nõudma, et tema selgeks teeks, kas tõepoolest tarwilik on, et meie wägede ja staapide korralduses olewaid ametnikka niipalju peab olema, kas sõjawäeasutusi tõepoolest mitte liig laiutatud ei ole, kas mõlemaid mitte liiga ülearu ei ole meie praeguse rahuaja kohta. Ühe põhjusena, mis sunnib mitmes teises ministeeriumis ja osalt ka sõjaministeeriumis alamates järkudes ülearu ametnikka pidama, nimetasin ma juba eelpool meie keerulist asjaajamise korda, mis nõuab esiteks palju rohkem paberit kui waja ja teiseks rohkem ametnikka selle paberi täiskirjutamiseks, nii et tõepoolest wõib kahtlust ja kartust awaldata, kas mitte eriti just sõjaministeerium ka selle paberiuputuse all oma otsekohesest tööst kõrwale ei kaldu. Siin just oleks waja walitsuse raudset kätt, head administraatorit, kes wõtaks kõikides ministeeriumides

kantseleilise korralduse oma kätte ja wiiks tema läbi, lihtsustaks asjaajamist ja raamatupidamist ja wõimaldaks selle läbi wastawates osades koosseisusid veel rohkem vähendada, kui see senni on sündinud. See on üks põhjus, mispärast seal need koosseisud suuremad on, kui wastawad ülesanded nõuawad. Need pole teistes ministriumides mitte kõrgemad kohad, millest wahest ehk arwata wõiks, et nad selle jaoks loodud on, et inimestele head teenistust muretseda, waid suur on eestkätt just alamate ametnikkude hulk, kes tõepoolest tööd peawad tegema ja seda tööd on nii palju, et sealjuures ametnikkudel ilma tasuta sagedasti veel ületunnitööd tuleb teha, nagu osalt ka sõjaministriumi eelarwe alamkommissjonis selgus. Seal ei ole mitte teist abinõu koosseisude vähendamiseks, kui peab seda suurt paberimäärimist vähendada.

Teine põhjus, mis riiki sunnib nii palju ametnikka pidama, on see asjaolu, et nii sõja-, kui ka teistes ministriumides ametnikud alamatel astmetel wõrdlemisi väga wähe palka saawad ja selle tõttu ei saa seal niisuguseid jõudusid ametisse palgata, kelle tööwiljakus 2 kunni 3 korda suurem oleks, kui neil, kes seal praegu teeniwad. Mina käisin ühes asutuses sel ajal, kui ma alamkommissjoni liige olin; seal oli kaks masinakirjutajat-preilit ja ometi selgus, et selle tööga, mis seal teha oli, oleks üks masinakirjutaja walmis saanud. Kuid seletati, et selle palgaga, mis seal masinakirjutajatele maksetakse, nemad niisugust inimest ei saa, kes wõiks 300 tähtegi minutis masinal walmis kirjutada, nagu eraettewõtetes, kus palgad paremad on. Sinna tulewad niisugused inimesed ametisse, kes masinal kirjutamist alles õpiwad ja arusaadaw on, et niisuguse õppija töö wilunud kirjutaja omast kaugele taha jääb. Tema lihtsalt lõhub esialgul masinat ja sellepärast ei ole imeks panna, kui kirjutusmasinate remonteerimise tarwis nii suuri summasid nõutakse, nagu eelarwes näha on. Üks korralik inimene wõiks seal 3 praeguse ametniku töö ära teha ja selle juures ei tuleks ta mitte nii kallis maksma, kui 3 inimest, kuid selle peale ei ole mitte tuldud, waid palkade madalas hoidmine sunnib asutusi wõtma ametisse wilitsaid jõudusid, kelle arw siis ka wastawalt suurem peab olema.

Siis peab veel ühe asjaolu peale tähendama, et need koosseisud, mis walit-

suse poolt, pealegi väga heatahtliselt, on kinnitatud, wastu tulles kõigile sõjaministriumide soowidele, et need koosseisud tegelikult kohtade peal sagedasti suuremad on, kui walitsuse poolt kinnitatud. Alamkommissjon kaalus osalt ka koosseisude küsimust, olgugi, et meie kompetentsi otsekohe koosseisude suurendamine ega vähendamine ei kuulu. Kui komisjonis sealjuures küsimus tekkis, kas teatud asutuses, kus kolm kantseleiametnikku koosseisus ette nähtud oli, nende jaoks mitte wast liiga wähe tööd ei ole, ja asja selgitamiseks koha peale järele waatama mindi, et näha, kuidas töö nende wahel jaotatud on ja kas see arw tõepoolest tarwilik on, siis selgus kaunis imelik asi. Ma pean muuseas siin kohal tähendama, et minu poolt alamkommissjonis tehtud üldine soowiawaldus, et wastawad aruandjad kõik sõjaministriumide asutused koha peal järele waataks, et selgusele jõuda, kas tõepoolest sarnast ametnikkude arwu tarwis on wõi mitte, kui seda koosseisudes ette nähtud, — et see soowiawaldus tagasi liikuti. Wõib olla, arwas alamkommissjoni liikmete enamus, et eelarwe alamkommissjonil õigus ei ole seda teha, sellepärast, et Riigikogu kompetentsi koosseisude kinnitamine wõi vähendamine mitte ei kuulu. Kuid minu arwates olime kohustatud seda tegema, sest seadus, mis annab Wabariigi Walitsusele õiguse sõjaministriumide koosseisu kinnitada, lubab seda teha Riigikogu poolt kinnitatud eelarwe piirides. Et aga neid piiriseid ära määrata, on rahwaesituse tingimata waja iga üksiku juhtumise kohta koha peal selgusele jõuda. Kuid ma ütlen, minu poolt komisjonis tehtud ettepanek wastuwõtmist ei leidnud ja ainult üksikutes kohtades sai waatamas käidud. Ja siis ühes sarnases asutuses, kus koosseisu järele 3 kantseleiametnikku pidi olema, leidsime tegelikult kuus ametnikku. Kui meie siis küsisime, kuidas see neil võimalik on, sest koosseisus on ette nähtud ainult 3 inimest, siis selgus, et need ülearu 3 inimest peeti päewapalgalise tööjõu arwel, mis seal paragrahwi II osas hoopis teisteks otstarbeteks olid nõutud. Sellepärast ei wõi ka seda seletust, mis sõjaminister eelarwe-komisjonis andis, nagu jaguneks sõjaministriumide teenijad kolme kategooriasse, kus juures kolmandasse kategooriasse pesunaised kuuluwad, mitte õigeaks pidada. Wiimased ei ole koosseisudes sugugi ette nähtud ja peetakse ülewal hoopis teistest summadest. Mina

pean tähendama, et sõjamineeriumis on suur hulk sarnaseid töölisi, kes koosseisudes ei ole ette nähtud ja leitakse võimalust neist komplekteerida koosseisud ja koha peal täiendada seda, mis walitsuselt ei ole juletud nõuda. Ühes teises kohas, nimelt mehaanika töökodades, selgus weel huwitawam nähtus. Seal on koosseisudes kinnitatud 60 inimest, kuna tegelikult seal kontoris ametis 108 inimest, tähendab, seal oli üle selle, mis Wabariigi Walitsus oli kinnitanud, 60 isikule weel 48 juurde wõetud. See on ikka kauris suur arw ja selle nähtuse juures, härrad Riigikogu liikmed, peaksite tõsiselt järele mõtlema sarnase koosseisude suurenendamise wiisi üle ja ei pruugiks seda pidada ajawitumiseks, mida ma teile siin ette kannan. Teil kõigil tuleb kord oma walijatele wastust anda selle üle, kas teie olete vähemalt katsunud ja püüdnudki selgusele jõuda, milleks see summa sõjamineeriumile on määratud, mida Teie käte ülestõstmisega õnnistasite. Need 48 inimest peetakse ülewal jällegi mingisuguse keerulise kombinatsiooni abil. Tellimistele lisatakse 5% juurde ja sellest 5% peetakse 48 inimest ülewal. Sõjamineeriumi koosseisudes on ette nähtud 4885 ametnikku, kuna tegelikult on neid koha peal palju rohkem, sellepärast tuleks asja tõsiselt wõtta ja selgitada, kas kuidagi wiisi ei oleks mitte võimalik nende koosseisude kärpimisele asuda. Siin oleks nüüd ühtlasi aeg ja koht küsida, et kas seal, kus koosseisud nii wõrdlemisi wäga suured on, et kas kord nendes sõjawäelistes asutustes sedawõrd eeskujulik on ja kas asutused need summad, mida neile antakse eelarwe järele, korralikult ja ülesannete kohaselt ära tarwitawad; kas saadakse seda kätte, mida tahetakse kätte saada, nimelt et meie kaitsewägi seisaks ajakõrgusel. Härrad rahwasaadikud! Kui ma tahaksin ette kandma hakata kõiki neid wäärnähtusi, mis sõjamineeriumis on ette tulnud, siis wõiks mina rääkida mitte ainult hommiku kella 8-ni, waid weel palju kauem, niikaua kui inimese jõud seda kannatab. Nende wäärnähtuste kohta, mis sõjamineeriumis ette on tulnud rohke ametnikkude arwu peale waatamata, on isegi kodanlikes ajakirjanduses sagedasti sõna wõetud. Selle mineeriumi kohta peab ütleva, on kõige rohkem süüdistusi ette toodud kuritarwituste kohta. Kuritarwitusi tuleb ette ka teistes ministeeriumides, kuid wõrreldes sõjamineeriumiga on

see wäike täpe. Selles asjas jätab sõjamineeriumi „tehnika edu“ kõik teised asutused oma warju. Wõib olla, et see tuleb sellest, et seal koosseis suur on, wõib olla mõnest muust põhjusest, igatahes wastab fakt tõeoludele. Sõjamineer ei salga ka isegi seda ja mul on igatahes andmeid küllalt mitmete isikute wastutusele wõtmise kohta. Kui palju neid isikuid wastutusele wõetud, teab sõjamineerium ise paremini. Pean ütleva, et kohtu alla andmisel sõjamineerium oma ametnikkude wastu karmi kätt ei tarwita, waid püüab igate wiisi leida neid iseäralisi teeneid, mille põhjal püütakse kohtu alla andmata jätta ehk seda võimalikult wähe ette wõtta. Kui siiski õnnetuseks juhtub, et mõni paragrahw alla satub, siis paragrahw on niisugune asi, mis ühele kardetaw on ja teisele seda mitte ei ole. Kohus muidugi peab oma otsuse tegema ja karistuse määrama, aga kui süüalune mõni kõrgem ametnik, ma ütlen, enamwähem kõrgemal kohal seisew ametnik, siis leitakse ikka mõjuwaid põhjusi armuandmise palwega esinemiseks ja see sõjawäelane saab jälle võimaluse tagasi pöörduda oma ametisse. (W a h e l h ü ü d e d.) Aga kuidas selle intendant Wende'ga lugu on? (Sõjamineer J. Soots: Ta istub praegu. Tal wähendati karistust ja saab lahti alles aasta pärast.) Tema wastu oli weel teine süüdistus tõstetud ja ei wõi kindel olla, et ta aasta pärast lahti saab...

Need härrad sõjamineeriumist istuwad paragrahwide otsas, sellepärast, et altkäemaksu wõtsid ja kui juba mõni äri-mees intendandile altkäemaksu maksis, ei teinud ta seda mitte ilma kalkulatsioonita, waid rehkendas ennem wälja palju selle pealt puhast teenib. (W a h e l h ü ü d e d: Ta ei wõtnud kroonu raha. Juhataja kõlistab ja kutsus korrale.) Kindel on, et meie äri-mehed rehkendada mõistawad. Kui nad sõjawäe intendandile maksid altkäemaksu mõnisada tuhat, siis teadsid nad, et palju suurema summa tagasi teenisid. See on kindel, et nad mitte ainult seda 360—400 tuhat, mis intendandile makseti, tagasi ei saa, waid sellele tuleb vähemalt pool juurde.

See on muuseas ka tõenduseks, et sõjamineeriumi eelarwes on üleliigseid summasid, mida wähendada wõiks, ilma et kaitsewäe tegewuswõime selle all kannataks ehk wõitluswõime wäheneks.

(Sõjaminister J. Soots: See on alles küsitaw.) Härra sõjainistri arwates on see küsitaw, ta arwab seega, et meie wõitluswõime selle all kannatab, kui ülearu summasid eelarwes kärbime ja selleläbi intendanditelt wõimaluse wõtame sajadtuhanded altkäemaksu wõtta. Ma arwan ümberpöördult, et sarnane teguwiis demoraliseerib sõjawäge ja loob rahwa seas iseäralist meeoleu sõjawäe vastu. Selles mõttes on ta ka väga hukkamõistetaw nähtus ja nõrgendab nii otsekohe kui kaudselt kaitsewäe wõitluswõimet.

Tähendab: suure ametnikkudekarja peale waatamata ei ole asjad sellepärast sugugi korras ja suurte summade kulutamise läbi on kätte saadud ümberpööratud tagajärjed.

Kuidas warustuse alal summasid kokku wõiks hoida, isegi praeguse koosseisu juures, sellest pakub kõige selgemat näitust wiis, kuidas sõjaministeerium mõõdaläinud aastal wilja waheltkauplajate läbi üles ostis, selle peale waatamata, et Riigikogu poolt wastuwõetud soowiawalduse järele see otsekohe põllumeestelt pidi saama ostetud. Kuid sellest oli pikemalt kõne eelarwe-kommisjonis ja ma ei hakka seda siin kordama.

Edasi, peatades weel üldiste põhjenduste juures, mida ma § 1-se palkade vähendamise kohta ette tõin, peaks wast siin ka seda poliitikat hindama ja meelde tuletama, mida ametnikkude ametisse määramise juures sõjaministeeriumis aetakse, nimelt kuidas seal määratakse kõrgematele wastutawamatele kohtadele neid, kes mitte eestlased ei ole, waid muulasi, kelledest isegi kõik korralikult Eesti keelt ei mõista. Ma arwan, et see Eesti riigile just mitte head tunnistust ei anna, wõi vähemalt ministeeriumi juhile, kes wõtab teenistusesse isikuid, kes asjaajamise juures tõlkisid peawad tarwitama. Ajakirjandus on awalikult selle wäärnähtuse kohta meelepaha awaldanud. Meil peaks olema Eesti riigis kodanikka küllalt, kellel oleks sellekohast oskust oma erialal, et seda sellekohase tasu eest, mis teistega wõrreldes sugugi väike ei ole, isamaa väga tähtsa kaitseministeeriumi teenistusesse anda. Ma usun, et meil leidub endiste sõjawäelaste ringkondades neid küllalt ja sellepärast ei oleks mingit tarwidust muulasi otsida. (Sõjaminister J. Soots: Kes neid on otsinud?) Noh, asi

on niiwiisi, kui nad on ametisse pandud, siis on selleks sõjainistri korraldus. (Sõjaminister J. Soots hüüab midagi wahele.) Noh, kui härra sõjainister pattusid oma eelkäijate peale tahab weeretada, siis ma wõiksin Teile, härra sõjainister, ette tuua faktisid ka Teie walitsemise ajast, sest ma näen, et härra sõjainister ei ole nähtawasti ise kursis sellega, mis tema ministeeriumis sünnib. Seal asutatakse näituseks praegu uut osakonda miskisuguse eriotstarbega. See osakond peab ära määrama seda joont, mitu kraadi magneedinõel kõrwalekaldumisi teeb. (Wahelhüüe sõjainister J. Sootsi poolt.) No jah, see on üks väga keeruline sõna? Niisugune asutus saab sõjaministeeriumi kulul ellu kutsutud, summad selleks on eelarwes üles wõetud; need summad nõutakse ametnikkude palkadeks, kes isiklikult juba ette on nähtud. Ja nendest härradest ei ole mitte ühtegi eestlast, keda sinna keerulise töö peale on kutsutud. Nende hulgas leidub sakslasi, leedulasi, ja teisi rahwusi. Ainult eestlasi mitte. Siis ärge ütelge, et eestlasi ei ole mitte olemas. Waadake siis, härra sõjainister, ärge ütelge siis mitte, et faktisid olemas ei ole, waid siis ütelge lihtsalt, et nemad on ikkagi olemas. Ja neid faktisid wõiks härra Sootsi walitsemise ajast väga rõhkesti ette tuua, kus meie enda sõjawäelasi, iseäranis wabadussõjast osawõtnud ohwitseri, kellel teadmised ühel ehk teisel alal on, mõnikord otse sihikindlalt tagasi tõrjutakse ehk loodakse sarnased tingimised, et nad on sunnitud taganema ja aset tegema teistele, kes mujalt sisse tulewad, kas nad on opteeritud Wene-maal ehk mujalt tulnud, ja asuwad Eesti sõjawäelaste kohale. Neid juhtumisi on meil ju ka Teile, härra sõjainister, walitsemise ajast. Sellest on ajakirjanduses tihtipeale räägitud. Ka on süüdistus ajakirjanduses ette toodud, et see pidada olema härra sõjainistri isiklik poliitika, mida ta ajab. Jätan härra ministrile wõimaluse seda küsimust selgitada. Kuid, et sarnaseid nähtusi ette tuleb, et meie wabadussõjast osawõtnud ohwitseri eemale tõrjutakse, on fakt. Ka see äratab nurinat, et wahet tehakse wiimasel ajal sõja-aegsete ja rahuaegsete ohwitseride wahel sellega, et antakse rahuaegsetele ohwitseridele igasuguseid eesõigusi, sellepärast, et nad wõib olla teoreetiliselt mõnes asjas täielikumalt ette walmistatud on, kui sõja-aegsed ohwitserid, kes oma oskuse ja

kogemused tuleliini praktikas waenlase kuulide all on omandanud. Nendele, kes eksamil keerulisi teoreetilisi küsimusi mõistawad ette panna ja wälja arwata, millel elus aga mingit tähendust ei ole, antakse eesõigus. See on muidugi tehniline küsimus, mis sõjaministeeriumi kompetentsi kuulub, aga igatahes kuuldakse ka ohwitseride ringkondadest häält, et see ei olla mitte soowitaw nähtus ja sarnane sõjaministri poliitika on suurt rahulolematust sünnitanud. Edasi, mina ei taha mitte pikemalt enam peatada selle juures, kuidas siin nende ülearuste muulastest komplekteeritud koosseisudega meie sõjawäe wõitluswõimet nõrgendatakse ka kõlbliselt. Et sõjawägi tehniliselt on maha jäänud, seda on härra Laidoner siin tähendanud. Härra Laidoner on selles asjas eriteadlane ja peame teda uskuma. Kuid kui tehniliselt halwasti warustatud sõjawägi oma juhtide wastu usalduse kaotab ja kui teda ei waimusta ühised suured sihid, siis on lugu kahewõrra halb. Olgu küll, et ma sõjawäelane ei ole, minu arwates ei ole esimese järgu tähendusega siiski igakord mitte ainult tehniline warustus sõjawäel, tehnika (W a h e l h ü ü e p a r e m a l t p o o l t : K õ h t p e a b t ä i s o l e m a.), waid peasjalikult tema peab oma juhtidega rahul olema. Tähtsam on kõlbline tunne, et nemand tõepoolest õiguse eest wäljas on ja seesama tunne annab jõudu nõrgemale tehnilisele jõule ja wõib wägesid wõidule wiia. Sealjuures peaksid aga juhid wõimalikult lähedas ühenduses olema massidega. Kuid meil sellewastu püütakse suurt wahet luua sõdurite ja ohwitseride wahel. Sõdurid peawad halwemas majanduslikes tingimises olema ja see tekitab rahulolematust. See kõik halwendab sõjawäe meeoleolu ja sünnitab terawat wahekorda lihtsõduri ja ohwitseri wahel. Sõjaminister wõib olla on sõjawäelise distsipliini loomise suhtes väga sünnis isik, kuid demokraatlikud põhimõtted on temale täiesti wõõrad. Meie sõjawäes walitseb äärmiselt ebademokraatiline waim. Ma ei tahaks selle asja juures kauemini peatada ja asuksin nüüd siis edasi üksikute wägendusettepanekute juurde. (W a h e l h ü ü e p a r e m a l t p o o l t : W e e l e d a s i.) Ma paluksin härrasid rahwasaadikuid, keda see küsimus huwitab, arwesse wõtta eelarwega ühes laialisaadetud lisa nr. 12 ühes põhjendustega ja teen lõpuks ettepaneku, et minu poolt iga üksiku paragrahwi kohta tehtud wägendusettepanekud saaks üksi-

kult hääletatud, et siis wõimalus oleks ka neil, kes kõikide paranduste wastuwõtmise poolt ei ole, mõnda üksikut nendest parandustest wastu wõtta. Panen ette: § 1. wälja jätta esiteks punkt a. eraisikute palgawahe ja perekonna-abiraha neile sõjawäeametnikkudele-eraisikutele, keda koosseisudes ette nähtud ei ole, ja keda sõdurite asemel peetakse, mis kokku teeb 87.690.200 ja seda wäljajätmist põhjendan järgmiselt: sõjaministeeriumi koosseisude kinnitamine kuulub Wabariigi Walitsuse wõimkonda. Wabariigi Walitsusel on õigus sõjaministri ettepanekul wastawad parandused ja muudatused koosseisudes wastu wõtta ja kinnitada ilma, et waja oleks sellekohase seaduseelnõuga Riigikogule esineda. Sellepeale vaatamata, et walitsus koosseisusid nii lihtsas korras muuta wõib, ei tarwitata seda wõimalust. Sõjaministeeriumi eelarwe arutamisel alamkommissjonis leidsime, et ühel osal ametnikkudest, kellele selle ministeeriumi koosseisude järele palkasid nõutakse, senniajani puudub seadusline alus palkade wäljamaksmiseks ja ehk härra sõjaminister eelarwe-kommissjonis küll lubas sellekohase ettepanekuga Wabariigi Walitsusele esineda, ei ole seda senniajani weel tehtud. Sõjaministeeriumi koosseisudes ettenähtud sõjawäeametnikkudel ja ohwitseridel on wastaw palk ühes koosseisudega kinnitatud. Peale nende on koosseisudes hulk eraisikuid ette nähtud, kelle kohta on wastaw märkus koosseisude kinnitamisel tehtud; nende palk on riigiteenijate palkadele wastawate normide järele kindlaks määratud ja tarwiline summa eelarwesse wõetud. Nende summade wäljakalkuleerimise kontroleerimisel ei teki iseäralisi raskusi, nagu see neile härradele Riigikogu liigetele teada on, kes ühest ehk teisest alamkommissjonist on osa wõtnud, ja teawad, et seda wõib teha väga lihtsalt. Kui meie aga sõjaministeeriumi koosseisudes ettenähtud palgasumma samuti kuude arwuga kaswatame, siis saame meie, ma ütlen, summa, mis 87.690.200 marka vähem on, kui walitsus eelarwe järele Riigikogult nõuab. See tuleb sellest, et sõjaministeeriumis peale nende eraisikute, keda juba koosseisudes walitsus on ette näinud, peetakse eraisikuid ka neil kohtadel, kus kinnitatud koosseisude järele sõdurid peaks olema. Nagu teada, on meil sõdurite palk 200—400 marka kuus, kuna aga eraisikutele tuleb palju rohkem maksta. See palgawahe teebki wälja eelpool tä-

hendatud 87.690.200 marka ja tekib küsimus, kas on sellel seadusline alus või mitte ja mina igatahes olen selles täiesti kindel, et seadusline alus sarnase summa eelarwesse üleswõtmiseks täiesti puudub ja tuleb see summa maha kustutada. Kui walitsus juba kord koosseisud kinnitas ja neis koosseisudes ette nägi teatawa arwu sõjawäelasi, siis tegi ta seda silmas pidades üldist sõjawäelaste arwu, tegi seda kindla kawa järele, sest walitsusel oli teada, kuipalju noortest nekrutitest tuleb tegewasse wäkke, kui palju läheb staapidesse ja wastawatesse eriametitesse. Sellekohaselt kinnitati ka nende üksikute asutuste ja wäeosade koosseisud. Walitsusel pidi siis ka kindel teadmine olema, et kui tema juba on koosseisudes üles wõtnud teatawa arwu eriteadlasi-eraisikuid, ja selle kohta wastawa märkuse teinud, sellega siis ka rehkendada tuleb. Kuid, nagu ma ütlesin, on tegelikult ka pea kõikide koosseisudes olewate sõdurite asemele ametisse wõetud eraisikud. See koormab meie eelarwet õige tuntuwalt. Ei saa siin sugugi ega kuidagi ka selle wastuwäitega esile tulla, et waadake, härrad, sõdurid neil kohtadel lähewad meil weel palju rohkem maksma, kui eraisikute palk wälja teeb, kui meie nende kraamiwarustuse, korteri ja toidu arwesse wõtame. — See oleks ju sarnasel korral õige, kui sõdurid, kes koosseisudes on ette nähtud, oleksid wabaks lastud ja koju saadetud. See ei ole aga mitte nii, waid nad on ikkagi mobiliseeritud ja teeniwad kusagil wäeosas ning saawad sealt ikkagi kõik selle warustuse, mis neil waja on. Eraisikute sõjawäelaste asemel teenistuses pidamisega suurendatakse sõjawäe arwu, tahetakse seda, siis loodagu selleks seaduslik alus. Senni ei ole seda tehtud. Sõjaministeerium põhjendab ennast wägede ülemjuhataja päewakäsu peale 1919 a., kus on ette nähtud, et kui ei ole wõimalik teatud ametite jaoks sõdurid saada, siis tuleb paigutada nendele kohtadele eraisikud. Kuid see wägede ülemjuhataja päewakäsk ja sellepeal põhjenedaw sõjaministeeriumi korraldused ei wõi käesolewal aastal enam makswad olla, sellepärast, et 6. detsembril 1921 aastal Riigikogu poolt on wastu wõetud seadus kaitsewägedesse puntuwate seadluste ja määruste wäljaandmise korra kohta, mis on wälja kuulutatud „Riigi Teatajas“ nr. 1 — 1922 aastal. Selles seaduses on ette nähtud, et Wabariigi Walitsusel on õigus kinnitada koosseisusid ja need esi-

tused ja küsimused peawad sõjanõukogu poolt läbi waadatud saama. Suuremalt osalt on meie kaitsewägede ja asutuste koosseisusid uuesti läbi waadatud ja kinnitatud pärast selle seaduse maksmapanemist ja neis 1922 a. kinnitatud koosseisudes on ette nähtud neil kohtadel sõdurid, kuhu tegelikult eraisikud on paigutatud. Koosseisus on kinnitatud 1922 aastal sõdur wastawa, kas 200. ehk 300. margalise kuupalgaga. Kuidas wiisi wõiks siis mingisugune 1919 aastal sõjaaja oludes wäljaantud wägede ülemjuhataja päewakäsk ära muuta seaduslikes korras hiljem wäljaantud koosseisu ja wõimaldada 200 marga asemele eelarwesse 4000 marka üles wõtta. Sisuliselt wõib olla on mõnikord küllalt põhjendatud, et seal ka eraisik peaks olema, kus temale ametialal wastawat sõdurit ei leita. Kuid niisugused juhtumised oleks olnud tingimata waja koosseisude kinnitamise juures ette näha ja wastawate märkuste näol sisse kanda. Sennijani seda aga tehtud ei ole. Eelarwe-komisjonis härra rahaminister tähendas, et walitsuse koosolekul olla see kõne all olnud, ja et walitsus wõib tagant järele koosseisud sellekohaste märkustega täiendada. Siitsaadik ei ole seda tehtud ja ei ükski komisjon, ei ka Riigikogu tohiks lubada eelarwesse üles wõtta summased, millel seaduslik alus puudub. Sõjawäe seaduste kogus on kaudis kategooriline paragrahw, mis isegi trahwi ähwardusel ära keelab sõjaministeeriumil nõuda summased, millel puudub seaduslik alus. Seesama põhjendus, mida ma tõin siin eraisikute kohta, on suuremalt osalt ka maksew järgmise paranduse kohta, kus ma ette panin b) wälja jätta üleajateenijate palga ja perekonna-abiraha arwel 100.444.400.— Siin on seisukord peaaegu samasugune. Samuti kui ilma seadusliku aluseta eraisikuid sõjawäelaste kohtadel peetakse, mis mitte soowitaw, niisama ei ole ka ette nähtud üleajateenijad wiimastes walitsuse poolt kinnitatud koosseisudes, nii kui seda nõuab sõjawäe seaduste kogu. Siin juures pean tähendama, et minu kirjaliku ettepaneku paljunduse juures wiga sisse sattunud, mida parandada palun, nimelt on paljundatud: „sõjawäe seaduste kogu „number“, peab aga olema „VI raamat § 33“. Seal on ette nähtud, kuidas wiisi sõjawäes üleajateenijaid peetakse. (Sõjaminister J. Soots: Seal on ette nähtud teistsugune kord.) Teistsugune kord tõepoolest, kui meie sõ-

jaministeerium tarwitab. Kuid see kord wõib ka niipea muudetud saada, kui walitsus seda tahab, aga tema ei ole seda sennijani mitte tahtnud. Siin härra sõjaminister seda korda ei tunnista, mis on sõjawäe seaduste kogus ette nähtud. (Sõjaminister J. Soots: Walitsus andis teise korra.) Walitsus ei ole seaduslikult mingit teist korda andnud. See walitsuse otsus, millest härra sõjaminister kõneleb, ei ole mitte niisugune, et teda lugeda saaks sarnaseks seaduseks, mida wõiks aluseks wõtta koosseisudele. See walitsuse otsus on olemas 1921 aastast. Ma tulen weel selle juurde tagasi, mispärast walitsuse otsus 1921 aastast mitte sarnane alus ei ole, mis muuta ehk täiendada wõiks 1922 aastal kinnitatud koosseisusid. (Sõjaminister J. Soots: Ega Teie arwamine Riigikogu arwamine pole.) Riigikogu teeb oma järeldused, kas ta nõus on wõi mitte. Kuid Wabariigi Walitsus on minu arwamisega juba ühinenud, kui tema tarwilikuks tunnistas wastawate parandustega koosseisusid täiendada. Seadustes on ette nähtud maksew kord, mis minu arwamise järele õige ja ma usun, et härrad juristid, kui nemad seda küsimust tahawad kaaluda, leiawad, et see kord ikkagi peaks maksuaks tunnistatud saama, mitte aga härra ministri tujud. Selles korras, nagu seadus seda nõuab, ei ole üleajateenijaid mitte ametisse määratud, waid nagu ma sõjaministrile praegu tähendasin, on nemad ametisse seatud sõjaministeeriumi poolt Wabariigi Walitsuse otsuse põhjal 1921 a., kus on üldarw ära määratud, kui palju wõib pidada üleajateenijaid maawäes, kui palju merewäes. Selle üldarwu piirides on sõjaministri poolt jaotus tehtud üksikute wäeosade järele, kui palju wõib igasühes wäeosas üleajateenijaid pidada. See Wabariigi Walitsuse otsus 1921 aastast mingisuguse üldarwu äramääramise kohta, ei ole minu arwates 1923 aastal üleajateenijate ametispidamiseks seaduslikku alust loonud. Sel ajal ei olnud ka weel maksew 6. dets. 1921 a. seadus. Kuid ka siis, kui seadus maksuma hakkas, ei andnud see weel sõjaministrile õigust üleajateenijaid jaotada. Ma ei saa enesele ette kujutada niisugust korda, et härra sõjaminister üleajateenijad kindlaks teeb ja need üksikutesse wäeosadesse ära jaotab. Sarnast korda seadus ette ei näe. Walitsus peab meil koosseisusid kinnitama. Kui meie ka asuksime nüüd

seisukohale, et 1921 a. walitsuse poolt wäljaantud määrus maksew oli, siis on aga 1922 a. uute koosseisude kinnitamisega see ära muudetud. Wõtame näituseks merewäe koosseisu. Seal on ette nähtud nii ja nii palju üleajateenijaid 1921 a. määruse järele üldarwus. Kui nüüd 1922 a. kinnitatud koosseisude järele üksikutes merewäe osades igas ühes teatud arw üleajateenijaid ette nähtud on, kuidas wõib siis 1921 aasta määruse järele weel neile lisa wõtta. Kui juba asuda seisukohale, et walitsus 1921 a. määruse sõjawäe seaduste kogu wastawa paragrahwi on ära muutnud, siis 1922 a. koosseisude kinnitamisega on jällegi 1921 a. määrus muudetud. Kui nüüd näituseks merewäe koosseisudesse wõtta weel teisi peale nende, mis 1922 a. koosseisudes ette nähtud, siis minu, kui rahwaesitaja, südametunnistus sellega kuidagi moodi leppida ei wõi, sest sellel puudub igasugune seadusline alus. Muidugi ei eita mina üleajateenijate wadjadust, sest kahe aasta jooksul ei saa meie sõdurit niuwõrd wälja õpetada, et tema teisi õpetada wõiks. Aga meil on seaduslik kord ette nähtud, kuidas üleajateenijate ametisse seadmisel talitada tuleb. See peab kõik koosseisus ette nähtud olema. Meie ei tea praegu, kui palju määratud summadest tegelikult tarwitatud on, kas see summa, mida teie wäendasite, on siin hulgas wõi mitte? Ma usun, härra sõjaminister peab ise arwamisele tulema, et tuleks seaduslik alus muretseda. Seda peab walitsus enne tegema, kui see eelarwe lõpulikult wastu wõetakse. Kahjuks ei ole selle kohta mingisuguseid andmeid olemas. Härra sõjaministri seisukoht igatahes õige ei ole. Kui seaduslik alus kindlaks määratud on, siis wõib komisjon tarwilised järeldused teha, wõib neid summe wõrrelda, kas nendes wadjadust wõi mitte. Mina kahtlen, et seda eelarwe arutamise juures wõib teha.

Kolmas ettepanek § 1 all oli minul „wälja jätta warustuswalitsuse eelarwest lit. c all „muud rahalised tasud“ nõuetawad 3 miljonit 100 tuhat marka“. Seda summat nõutakse päewarahaks nawigatsioonil, manööwritel jne. wiibimise eest sõjawäeametnikkudele ja ohwitseridele. Kui mina komisjonis ettepaneku tegin seda summat wälja jätta, siis mitte sellepärast, et siin seaduslik alus puudus, ei, seaduslik alus puhtwormilisest küljest on olemas, „Riigi Teatajas“ on wälja kuulutatud, et „tänasest päewast hakkab

maksma järgmine kord". Siin peaks Riigikogu sisuliselt seisukoha wõtma ja kui Riigikogu leiab, et see summa wastuwõetaw ei ole, siis wõiks walitsus sellest tarwilised järeldused teha. Riigikogu enamuse arwamisega peab walitsus rehkendama ja saab seda tegema. Oma ettepanekut põhjendan mina järgmiselt. Nagu ma juba enne ette tōin, loodakse meie sõjawäes kunstlikka wahesid lihtsõdurite ja ohwitseride wahel; ühele kihile tehtakse igasuguseid hõlbustusi, teistele hõlbustusi ei anta, kaotatakse isegi sennised hõlbustused ära. Senniajani oli maksmas kord, mille järele päewarahasid makseti merimeestele ainult nawigatsioonis wiibimise eest, nii ohwitseridele kui ka madrustele. (Wahelhüüe: Lühemini!) Ma ei räägi siin mitte rohkem, kui asja selgitamiseks ja minu ettepanekute põhjendamiseks hädatarwilik on. Wabariigi Walitsus on sennist korda muutnud ja selle uue korralduse järele on päewarahade maksmine merewäes ära kaotatud kõigile meriwäelastele, peale ohwitseride, ametnikkude ja üleajateenijate. Päewarahade ära kaotamisega muutub madruste seisukord palju halwemaks. Ohwitseridele on päewarahadeks õige suur summa määratud, madrustel aga ka see wäike raha ära wõetud. Kujutage omale ette seda meeoleu, mis selle korralduse tagajärjel madruste hulgas peab awalduma ja sõjawäelaste meeoleu peaks riigi kaitsemise juures tähtsat osa etendama. Seda kõike arwesse wõttes peab tunnistama, et uus korraldus päewarahade asjus mitte otsarbekohane ei ole ja et madrused päewarahasid endisel määral saama peaks.

Maawäes ei saanud senniajani meil Eestis keegi päewaraha. Uue seadusega määratakse päewaraha ainult ohwitseridele ja ametnikkudele. Kuigi seal see wast nii terawat meelepaha wälja ei kutsu, kuid ka sõduritel oleks õigus manööwrite ajal ohwitseridega ühesugustes tingimustes olles, päewarahasid saada. Mõlemad saawad warustust... (Sõjaminister J. Soots: Ohwitserid ei saa.) Ohwitserid saawad selleks summe, (Wahelhüüded.) ja ma usun, et lahinguwäljal olles ei lähe ohwitser mitte omale toitu mujalt otsima, waid saab seda polgu wäljakatlast. (Sõjaminister J. Soots: Ohwitseril on perekond teises kohas.) Perekond ei sõida kaasa, jääb endisesse kohta ja ei söö rohkem, kui enne.

Minu arwates peaksid härrad Riigikogu liikmed, kellel wähegi südame peal on riigi kaitsewäe meeoleu, seda küsimust tõsiselt wõtma ja sellest tarwilised järeldused tegema ning minu ettepaneku poolt hääletama, siis oleks wähemalt päewarahade asjus endine seisukord maksmas ja kellegil ei oleks õigust nuri seda. Ohwitseridel iseäralist waja duse nende päewarahade järele ei ole, sest nende palkasid on kõrgendatud ja peale selle saawad nemad riidewarustust, korteri-, kütte- ning walgustuseraha jne. Warustuse normisid on neile mitmeti suurendatud, nii kui selgub tabelitest, mis hiljuti „Riigi Teatajas“ walitsuse poolt wälja kuulutatud. Kõiki seda arwesse wõttes tuleb otsusele jõuda, et sõjawäe ametnikkude ja ohwitseride seisukoht wõrreldes sõduritega on paranenud, kuigi tema ka just mitte nii wäga hiilgaw ei ole. Kui seda arwesse wõtame, et sõdurid käesolewal aastal ikka niisama suurt palka saawad, nagu möödaläinud aastalgi ja seda mitte pennigi tõstetud ei ole, siis peaks küll ohwitseridele soowitama, et sõdurite meelepaha ärahoidmiseks sellest summast loobuda tuleks. Wõrdluseks tahaks ma ette tuua summat, mida makseti sõja ajal lihtsõdurile ja ohwitserile ja mida maksetakse praegu. Sellest wõite teie näha, missugused suured wahed on kujunenud selle wõrdlemisi lühikese aja jooksul. Siis makseti sõdurile päewarahadega kokku 350 m. ja ohwitser sai umbes 700, nii et see wahe on umbes nii poole rohkem. (Sõjaminister J. Soots: Siis olid mõlemad sunnitud teenima.) Aga waadake, härra sõjaminister, siiski on Teil niipalju pakkumisi ohwitseri kohtade peale, et Teie wõite walida ja wälja prakcerida isegi ennesõjaegseid ohwitseri. Tähendab, ei ole see seisukord mitte sugugi nii halb, et teie oleksite sunnitud ohwitseridele nende puuduse tõttu rohkem palka maksma ja igasugu hõlbustusi aastastalt suurendama. Sõja ajal olid minu arwates nihästi ohwitseril kui ka sõduril oma kodaniku kohused täita. Ja kodanik-sõdur, kes sõjas täitis sama kohustust, kui ohwitser, näeb, et selle asemel, et saada pool sellest ohwitseri palgast, mida ta sõja ajal sai, saab nüüd ainult 200 marka, tähendab, peaaegu 100% wähem ja ohwitser, kes siis 700 marka sai, saab nüüd warustusega ühes ligi 9000 marka. Tähendab, siin on wõrdlemisi kaunis suur wahe sõjaegsete ja praeguste pal-

kade wahel meie sõduritele kahjuks, mis wõib põhjendatud meelepaha elule kutsuda. (A. Weiler (töer.): Keegi ootab väljas.) Wabandage, keegi ei oota mind, olge mureta, härra Weiler. Wõib olla, oodatakse Teid. Oma wahelhüüetega ainult pikendate kõneaega ja sunnite mind wastamiseks peaahest kõrwale kalduma. Mul tuleb weel kaunis kaua rääkida, sest wiibin praegu alles I paragrahw juures ja neid paragrahwisid on siin kaunis rohkesti. Ja minu arwates peaks niihästi härra Weiler kui ka teised härrad Riigikogu liikmed austama niipalju Riigikogu juhatajat, et nad ka teda ei tülitaks ja ei segaks endid kõrwaliste küsimustega eelarwe arutamisesse, sest juhataja peab, kui mina eelarwest kõrwale kaldun, mind wastawa märkusega peatama.

Paragrahw teisest sõidukulude ja päewarahade kogusummat sõjawägede staabile panen mina ette vähendada 109.500 marga wõrra. See vähendamine iseenesest on wäike, sest päewa- ja sõdurahade summa kogu ministeeriumis teeb wälja 9.186.000 marka. Selle wäljajätmise põhjendus on minu poolt kirjilikult esitatud. Usun, et härrad rahwasaadikud, kui nemad arwesse wõtawad soowiawaldust minewaaastase eelarwe juures p. 9, ka otsusele peawad tulema, et see summa siin sõjaministeeriumi eelarwes mitte omal õigel kohal ei seisa. Seda summat 109.500 marka nõutakse meie sõjawäeesitaja kirjutaja päewarahadeks Leedumaal, see on 73 naelsterlingit aastas. Minu arwamise järele, kui seal tõepoolest tarwidus peaks olema mingisuguse sõjawäelise esitaja kirjutaja pidamiseks, siis peaks tarwilise summade muretsemise selle esitaja ülewalpidamiseks nõudma välisministeerium, kelle otsekohene kohus see on.

Paragrahw 4 juures panen mina ette vähendada sõjawägede staabi esituskulusid kunni $\frac{3}{4}$ miljoni margani ja wälja jätta 135.000 marka. Põhjendus on lühikene. Wäljamaa ajakirjandus kirjutab meie wastuwõtmise pidudest, et neid ülearu suurepäraliselt korraldatakse, arwesse wõttes meie majanduslist kehwest, mis wäljamaalaste juures meie kohta wõõrastawa mulje jätwat. Seal joodawat ja söödawat liig palju. Poolest miljonist selleks peaks jätkuma.

§ 7 juures tegin mina ettepaneku vähendada 110 tuhat marka. Kui see ettepanek wastu wõetakse, siis jääks sõja-

ministeeriumile weel 300.000 marka kohukuludeks, mida tõepoolest rohkem on, kui waja, sest wastawates osades eelarwes on üle selle weel juriskonsultide palgad ette nähtud ja kõnealolew summa läheb ainult selleks, et maksta tunnistajate päewarahasid, keda kohtusse kutsutakse, ja tasuda kohturistawitele, kui nemad peawad wälja nõudma wõlglastelt neid summe, mis sõjaministeeriumile wälja mõistetud ja siiski kätte saamata jääwad.

§ 8 kohta teen ettepaneku seda vähendada 809.000 marga wõrra. Ühte asja pean tõendama, et sõjaministeerium käesolewal aastal on suutnud oma kantseleikulused kaunis tuntawal määral vähendada, isegi selle paljukirjutamise süsteemi juures, mis sõjaministeeriumis tarwitusel. On hakatud juba odawat paberit tarwitama jne. Ainult warustuswalitsus ei ole suutnud enese kohta sedasama mõõdupuud tarwitada, waid on jätnud eneseleendiselt wõrdlemisi suure summa üles. Siin peaks Riigikogu selle vähendamise ülesande oma peale wõtma ja käima sedasama teed, mida warustuswalitsuste, temale alluwate asutuste suhtes on käinud.

Nüüd tuleb § 11, see on sõiduabinõud, mille juures pikemalt peatama olen sunnitud sellepärast, et siin põhimõttelise küsimusega tegemist on. Minu ettepanek oleks selles paragrahwis vähendada sõiduriistade korrashoidmise kulusid 1 miljoni 120 tuhande marga wõrra. Põhjendan seda vähendamist järgmiselt. Meie sõjawäeasutuste käsutada olewate sõiduriistade koosseisud, mis Wabariigi Walitsuse poolt kinnitatud, on niisamuti kui ametnikkude koosseisud neis asutustes wäga lahke käega lubatud. Rahwaesitus ei ole saanud oma otsustawat sõna nende kohta ütelda. Ma ei tea, kas seda arwu siin awaldada wõib, wõib olla, et see teatud wiisil saladus on, kuid ühte pean ütleva, et kui sõiduriistade arwu, mis sõjaministeeriumi käsutada, wõrrelda teiste ministeeriumidega, selgub, et selles asjas ei ole walitsus mitte kokku hoidnud. Peale suure arwu ühe- ja kahehobuse sõiduriistade, on sõjaministeeriumi käsutada kokku 17 sõiduauto ja 6 kergewoosanitäär-autot, ühe sõnaga umbes 23 autot, millede korrastamiseks tuleb muret seda bensiin, kummid jne. Teistes ministeeriumides wist sarnast suurt arwu autosid ei ole. Wõib olla, et teistel ministeeriumidel wast kokku nii palju on, kui sõjaministeeriumil üksipäini. Siin

peab kahtlemata küsima, kas seda tõepoolest tarwis on. Härra sõjaminister seletas, et seda nõuab tehniline edu, et meie peame tehnikas nii palju edasi jõudma, et mitte enam esivanemate kombel wõi ürginimese moodi jala ei liiguks, waid et meie kultuurilisi edasiliikumise äbinõusid ikka rohkem tarwitusele wõtaks. Teatawas mõttes wõib ju selle seletusega leppida, sest et see nüüdse tehnika edendamise tingitud on ja tehnika alal saawutatud edusammusid tuleks meilgi hakata rohkem silmas pidama. Meil Eestis ei ole aga tehnika edu autode alal kahjuks nii kaugele jõudnud, nagu Ameerikas, kus iga 2 perekonna kohta auto on. Seal ei paku see mingisugust üllatust, kui iga wäiksemgi ametnik autoga sõidab ja wõib olla, et hobuste ülalpidamine seal tõepoolest kulukam ja sellepärast mitteotstarbekohane ei ole. Meil Eestis on aga auto teataw luksus ja mitte igale kodanikule kättesaadaw, sellepärast tuleb autode määramisega ametnikudele ettevaatlikumalt ümber käia, et mitte rahwa seas nurinaks põhjust anda, ning rahwamajanduslist seisukorda arwesse wõttes, peame otsustama, kas wastab sõjaministeeriumi autode arw otsarbele wõi mitte. Peame siiski konstateerima, et teatud edu siin saawutatud on, silmas pidades ennemalt ajakirjanduses ilmunud teateid hobuste peksmiste ja piinamiste kohta. Wõime aga ka seda konstateerida, ma tõin ette seda ka alamkommisjonis, et sõjaministeeriumi autodega eralõbusõituseid ette wõetakse ja neid sealjuures lõhutakse. Ei ole mitte üks ega kaks riigikontrolli poolt tabatud juhtumist, waid rohkem, kus sõjawäe autosid on tarwitatud väljaspool linna eraisikute poolt. Need isikud on küll wastutusele wõetud ja bensiini kulu wälja nõutud, kuid sellegipärast on siin teatawa kuritarwitusega tegemist. Ei ole kõik sarnased juhtumised awalikuks tulnud, kuid siiski on teada, et kuritarwitus sarnaste autode tarwitamise näol suur on. See tõendab, et autosid rohkem on, kui neid ametisõitute jaoks waja oleks ja et nende arwu wõib tõepoolest wähenendada. Härra sõjaminister tähendas komisjonis, et tema seda arwu wähenendada ei saa, ehk siis peab wastawalt suurendama sõiduhobuste arwu. Kui diwiisiülemal praegune auto ära wõetakse, siis peab tema wastawalt hobuste arwu suurendama ja sedasama teed on tema juba minewal aastal käinud. Seal juures ei

saanud tema aga kuidagi selgitada, kust poolt nende uute hobuste ülewõlpidamiseks ja samuti nende soetuseks summe on saanud. Tema peab aga seda silmas pidama, et eelarwe ja kinnitatud koosseisude piiridest üle minna ei saa isegi kõigewõimulisem sõjaministeerium. Mina paneksin ette ära jätta kõige pealt kolm diwiisiülemate autot, sest et nad waewalt kohtadel autosid tarwitawad, ja wähenendada autode koosseisu kokku 7 auto wõrra. (A. Weiler (tõer.): Wõiksite 6½ auto wõrra wähenendada, siis saab weel ½ autot wähem.) Neid nooli autosid on sõjaministeeriumi ladudes tagawaras küllalt seismas, kuid nende jaoks ei nõuta bensiini ega piiritust, härra Weiler. Aga need pooled wõetakse sealt terwete täiendamiseks. Ma arwan, et ma wist härrasid Riigikogu liikmeid kaua ei tarwitse autode küsimuste juures kinni pidada ja läheksin siis wõrdlemisi lühidalt üle selle autode arwu juurest. Alamkommisjonis sai iga ettepaneku osa üksikasjaliselt läbi kaalutud. Seal selgus, et peale kolme diwiisiülemate auto wõiks wäga hästi tehnikakooli autosid wähenendada ühe wõrra, sellepärast et tehnikakoolil jääks siiski weel üle 2 autot — 1 sõiduauto ja 1 sanitäär auto. Õppimise otstarbeks seal sõiduautosid ei peeta ja need autod, mille osasid õpitakse, need on seal sarnased, mis seal mitte koosseisu ei kuulu, mis alati kohtadel seisawad, wälja arwatud autorood, kus on olemas 1 auto, millel sõituseid õpetatakse, kuid see jäi ka koosseisu üles. Lõpuks tuleks wähenendada keskasutusel 3 autot. Iga auto korashoidmine läheb maksma 160.000 marka aastas ja kogusummat wõiks wähenendada otsekoheste kulude arwel 1.120.000 marka. Peale selle wäheneksid kaudsed kulud. Edasi § 16 kohta tahtsin tähendada, et kirjalikult esitasin ettepaneku ettenägemata kulusid wähenendada 5 miljoni marga wõrra. Nüüd aga arwan, et üles wõiks jätta 3 miljonit marka ja wastaw wähendus teha, see on 2 miljonit marka. Sellest summast peaks jätkuma sõjaministeeriumil, samuti kui teistelgi ministeeriumidel. Esiti olin arwamisel, et sõjaministeeriumil neid summe tarwis ei ole, ja et ta oma eelarwe nii on kokku seadnud, et siin kõik wõimatud ja wõimalikud asjad ette on nähtud. Peale selle on weel teistes wastawates eelarwe osades ettenägemata kulusid nõutud ja nii arwan ma, et 3 miljonist peaks jät-

kuma ja et mitte asjata sõjaministeeriumi eelarwet koormata ning riigi bñdshetti ilmaaegu suurendada, siis teeks ma ettepaneku wälja jätta 2 miljonit marka. § 57 kohta tegin mina komisjonis ettepaneku wälja jätta kõik side peale nõutawad 6 miljonit marka, sest et sõjaministeerium millegiga põhjendada ei saanud, miks tema poolt täitmata jäi minewal aastal Riigikogu poolt wastuwõetud soowiawaldus side asjas. Loobun nüüd ka osalt sellest ettepanekust, mis ma komisjonis tegin — terwelt see 6 miljonit marka wälja jätta ja teeksin nüüd ettepaneku sellest summast 3 miljonit marka wälja jätta. Seda nõutakse paralleel telefonide liinide asutamiseks ja kõiksugu maa-aluste kaabelite sisseseadmiseks. Olgugi, et sõjaministeeriumi eelarwes tehnilise warustamise jaoks wõrdlemisi wäga wähe nõutakse, siiski peaksid ka need wähesed nõudmised sarnaste asjade kohta käima, mida tingimata waja on. Seda ei wõi aga mitte ütelda nende summade kohta, mis siin side jaoks nõutakse. Härra sõjaminister ja härra Laidoner seletasid küll komisjonis wäga kärealt, et meie peame side peale kõige rohkem kulutama, et need rannapatareid ja nende juhtimine wäga tähtsad asjad on ja sellepärast, kui seda summat wähendame, teeksime riigile wäga suurt kahju. Sõjaminister ei pea nähtawasti sammu uuema aja tehnika edenemisega; nähtawasti pole ta ka tuttaw isegi nende tehnika saawutustega side alal, mis meil senni juba mõnes wäeosas tarwitusele on wõetud. Muidugi ei saa meil juttu olla sellest, et meie sama kaugele jõuaks, nagu Ameerikas, kus raadiotelegraaf wäga laialdast tarwitust on leidnud, nii et õhu kaudu juba Ameerikast Inglismaale telefoneerida saab, meil nii kaugele weel jõutud ei ole, kuid iseäralist takistust sarnase side sisseseadmiseks ka meil mitte ei oleks. Kui palju odavam ja kergem oleks niisuguse side sisseseadmine, kui et hakata maa alla pugema ja maaaluseid kaablid panema, mis miljonid kulusid nõuab. Sõjaminister ei tea nähtawasti, et see side ühes osas meie sõjawäes juba tarwitusele on wõetud ja rannapatareide side on juba sel teel teostatud, nii et sel alal mingisugust kartust ei ole, kui see summa siit eelarwest maha tõmmata, mida härra sõjaminister nõuab traatide ja telefonitorude panemiseks. Sel alal meie riigikaitse kannatama ei saa, sest need summad, mida side jaoks nõutakse,

on ajast ja arust mahajäänud tehniliste sisseseadete jaoks nõutud, rääkimata weel sellest, et meil kord põhimõte on wastu wõetud, et posti-telegraafi liin posti peawalitsuse korraldusel sõjaministeeriumi kasutada ja tarwitada saab olema, rääkimata sellest, et meil puudub isegi praegu seadusline alus selleks, et sõjaministeerium wõiks endale eriparalleel liinisid luua.

Lõpuks, kahjuks küll mitte lõpuks, sest olen alles 58 paragrahwi juures — peal peatama korteri warustuse juures. Ma tegin komisjonis ettepaneku, eelarwest wälja jätta summa 13.784.200 marka, mis üleajateeniwatele sõjawäelastele korteri-, walgustuse- ja kütterahaks nõutakse. Seda summat nõutakse Wabariigi Walitsuse otsuse põhjal 10. jaan. 1923 a. Mina ei ole seda küll mitte näinud, kuid ma ei kahtle, et niisugune otsus olemas on, ta ei ole aga weel sarnast kuju omandanud, et ta maksew oleks. Seesama „Riigi Teataja“, milles ülemlnimetatud walitsuse õiguste kohta käiw seadus ilmus, määrab ära ka korra, kuidas Wabariigi Walitsuse poolt wastuwõetud seadused, mis sõjawägedesse puutuwad, wälja kuulutatud peawad saama, et nad makswad oleksid (§ 5).

Esiteks ei ole minul mitte wõimalik konstateerida, kas see ettepanek on sõjanõukogu poolt heakskiitmist leidnud. Teiseks, kui tema sõjanõukogu poolt on heakskiidetud, siis oleks tema pidanud tingimata olema wälja kuulutatud sest tema ei ole oma iseloomu poolest mitte sarnane, mis käiks teatud paragrahwis ettenähtud seaduste hulka, mis wäljakuulutamise alla ei kuulu. Härra sõjaminister püüdis komisjonis kõneleda, nagu oleks see ka üleajateenijate palgaga sedawõrd seotud, et teda tuleb lugeda nende palgaks ja et selle tõttu teda wälja kuulutada ei tule. Kuid siin peab üttelema, et siis oleks pidanud korteriwarustusest kõnelema § 1. all, mis palgadest räägib, aga mitte § 58. all. Kui siin järjekindel olla, siis peab üttelema, et Wabariigi Walitsus juba ise selle põhimõtte wastu eksinud on. Kui oletada, et korteriwarustus kuulub teatawa palgalisana palgade sekka, siis kuulub sinna ka riidewarustus. Kuid Wabariigi Walitsuse poolt esitatud on need uued warustuse normid ja uued tabelid, mis möödaläinud aastal Wabariigi Walitsuse poolt said wastu wõetud, ja samuti weel käesolewal aastal „Riigi Teatajas“ wälja kuulutatud. Kui aga riidewarustuse tabelid ja normid

„Riigi Teatajas“ on wälja kuulutatud, siis ei wõiks takistust olla, et ka korteriwarustuse kohta wäljaantud määrused samal teel maksuma pandaks. Mina teen ettepaneku seda summat eelarwest maha kustutada senniks, kui seaduslist alust ei ole loodud tema üleswõtmiseks.

§ 60. kohta, sõjalaewade warustamine, olen mina ettepaneku teinud seda summat wähendada 500.000 marga wõrra. Siin nõutakse seda summat sõjalaewade igaaastaseks remonteerimiseks, mis teatawasti igal aastal ühesuurune on. Mina põhjendan oma wähendamist sellega, et käesolewal aastal nõutakse poolmiljonit rohkem, kui minewal aastal, ilma et selleks mingit põhjendust ette oleks toodud ja sellepärast teen ettepaneku wälja jätta 500.000 marka.

§ 62. kohta teen mina ettepaneku wähendada 80.000 marga wõrra. Seda nõutakse hüdrograafilise aastaraamatu autori honoraariks. Selle summa üleswõtmiseks eelarwesse ei ole mingit alust, sest et selle aastaraamatu kokkuseadmine sünnib wastawa ametniku poolt teenistuse ajal. See on nii ütelda tema ametliku aastase tegevuse kokkuwõtmine, samasugune tegevuse kokkuwõtmine, nagu seda toimetakse riigi statistika keskbüroos ja honoraari sarnaste ametikohuste täitmise juures ei oleks põhjust maksta.

§ 63. kogusummat teen mina ettepaneku wähendada 600.000 marga wõrra, ja põhjendan seda sellega, et haigewoode arwu on 100 woodi wõrra wähendatud, wastawalt sellele peaks wähenema ka medikamentide kwantum, kuid seda pole mitte wähendatud. Edasi on nõutud arstirohtude ostmiseks summe, kuna selgus, et neid rohtusid suuremad tagawarad on olemas. Näituseks, nõutakse 800 kg. waseliini ostmiseks 120.000 marka, kuna tagawaraks on waseliini 1596 kg., aasta jooksul on ära tarwitatud 645 kg. ja ladus on seega enam, kui 2 aasta wadjaduse kätteks tarwis. Sõjawäe terwishoiu peawalitsuse juhataja püüdis komisjonis seletada, et neid rohtusid ei olla tagawaras olnud, mille tõttu tarwimine wäike, kuna tema seletused said ümber lükatud laduraamatute järele, ja nii ei wasta need seletused tõeloludele. Samuti on eelarwe järele nõutud naftalisooli 600 kg. 150.000 marga wäärtuses, mida jätkuks 25 aastaks. Lisooli on ära tarwitatud 40 kg. aastas, ladus 248 kg., nõutakse weel 500 kg. — 75.000 marka. Ei saa nõus olla sarnase seisukohaga, kui

wõetakse huupi wastu teatawad summad, ilma et neid oleks millegiga põhjendatud. Aruandja ei kannud ette erakorralisi kulusid ja sellepärast tuleb mul nende kohta eraldi sõna wõtta. Olen korralise eelarwega lõpule jõudnud ja teen järgmise ettepaneku:

Wähendada sõjaministeeriumi eelarwet järgmiselt:

§ 1. 191.234.600 marga wõrra, see on — kunni 282.925.800 m.

§ 2. 109.500 marga wõrra, see on — kunni 9.077.000 m.

§ 4. 135.000 marga wõrra, see on — kunni 500.000 m.

§ 7. 110.000 marga wõrra, see on — kunni 300.000 m.

§ 8. 809.000 marga wõrra, see on — kunni 11.268.600 m.

§ 11. 1.120.000 marga wõrra, see on — kunni 13.320.000 m.

§ 16. 2.000.000 marga wõrra, see on — kunni 3.000.000 m.

§ 57. 3.000.000 marga wõrra, see on — kunni 23.746.000 m.

§ 58. 13.784.200 marga wõrra, see on — kunni 118.806.850 m.

§ 60. 500.000 marga wõrra, see on — kunni 41.511.000 m.

§ 62. 80.000 marga wõrra, see on — kunni 3.076.300 m.

§ 63. 600.000 marga wõrra, see on — kunni 12.000.000 m.

Kokku 213.482.300 marga wõrra, see on — kunni 1.099.059.350 margani.

Juhataja **A. Kerem**: Kirjalikult on esitatud kaks ettepanekut. Esimene ettepanek on järgmine: Palun kõnelejate aega piirata peale komisjoni aruandja ja walitsuse liikmete 10. minutiga. (L. Johanson (sd.): Palun sõna selle ettepaneku kohta.) On weel teine ettepanek koosolekut lõpetada.

L. Johanson (sd.): Austatud Riigikogu liikmed! Sõjaministeeriumi eelarwe ei ole praegu mitte kolmandal lugemisel, waid teisel lugemisel, mille juures meie pikemalt peatama peaks. (Wahelhüüded paremalt poolt: Meie peatasime juba kolm tundi.) Teie ütlete, et meie peatasime selle juures, aga 1½ miljardilise eelarwe juures peaksime weelgi kauem peatama. (Wahelhüüded.)

Juhataja **A. Kerem**: (Kõlistab.) Ma palun mitte Riigikogu liikmeid kõne-

lejat segada, sest kõneleja aeg on kolme minutiga piiratud.

L. Johanson (sd.): See küsimus on enesest küllalt tähtis, aga kui enamuserakonnad sellest aru ei saa, siis on teine asi ja kui hakatakse wägiwaldselt piirama opositsiooni erakondade arwamise awaldamisi, siis ei saa meie sellega kuigi kaugele.

Juhataja **A. Kerem**: Ma palun sekretääri koosolijate arwu kindlaks teha. Koos on 60 Riigikogu liiget. Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) Ettepanek kõnelega piirata 10 minutiga on 43 häälega 8 wastu wastu wõetud. Siis on teine ettepanek korra kohta: koosolekut lõpetada. Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on see ettepanek tagasi lükatud.

A. Piip (töer.): Lugupeetud rahwa-saadikud. Meie kõikide ühine soov on kulused riigikaitse peale vähendada. Aga arwesse peab wõtma muidugi seda, et kaitsekulused vähendades meie enda kaitseorganisatsiooni mitte niisuguseks ei muudaks, mis enam oma ülesannetele ei wastaks. Sellepärast juhin tähelepanu selle peale, et ka peaks arwesse wõtma, et ei saa seda mitte siiski teha ilma, kui asja põhjalikult ei ole järele kaalutud. Ka meie oleme selle poolt, et kulused vähendada ja meie oleme järele waadanud ja leidnud, et mõnda punkti wõiks ka vähendada ja ma olen ka selles mõttes walitsuse esitaja nõusoleku saanud. Arwatakse, et sarnane vähendus wõiks sündida sõjawäelaste toitluswarustuse summas § 54 järele, sellepärast teen ettepaneku vähendada 4 miljoni marga wõrra toitluswarustuse summa ja määrata: § 54. Toitluswarustus 276.176.000 m.

L. Raudkepp (kristl.): Sõjawägi on seks olemas, et ta ikka sõjaks walmis oleks, kuigi ehk teoreetiliselt. Selleks antakse temale kõik warustus, et ta sõjaks ikka walmis oleks. Kui sõda peaks tulema, siis walitsus igatahes seaks waimulikud ametisse, sest sõjaajal ikkagi ilma läbi ei saa. Loogiline järeldus sest on, et ka rahuajal olgu sõjawäel waimulikud. Ja ma teen ettepaneku, et wiiel sõjawäe waimulikule saaks määratud 565.500 marka.

E. Jonas (is.): Meie rühma esitajal pole mitte wõimalik olnud sõjaministee-

riumi alamkommissjoni koosolekutest osa wõtta ja sõjaministeeriumi tegewusse süweneda ega koosseisu tähele panna ja selle tõttu ei ole mul wõimalik selle eelarwe üksikasjade juures peatada. Sotsiaaldemokraat Jõeäär kõneles neist detailidest. Ma tahaksin peajasjalikult selle küsimuse juures peatada, kas meil üldse sarnasel kujul ja sarnases ulatuses sõjawäe tarwis on. Kas sarnane wäikene riik nagu Eesti jõuab nii suurt wäge ülewal pidada ja kas see sõjawägi suudaks hädaohklikul silmapilgul kaitseda riigi piirisid.

Kõik wäikesed riigid wõlgnewad tänu oma tekkimise eest rahwuswahelisele poliitikale. Mitte nende eneste jõud, waid suurte wäliste jõudude kombinatsioonid toowad wäikestele iseseiswuse. Nende wäikeste riikide eneste jõud on sedawõrd nõrgad, (Wahelhüüe: Aga Wenemaale panime wastu.) et nad enast ühegi suurriigi wastu kaitsta ei suuda. Meie panime Wenemaale wastu siis, kui seal walitses kõige suurem wiletsus ja kui sinna lõunast, idast ja läänest korruga kallale tungiti. Ka oli Wene tolaeagne sõjawägi alles saamise ajajärgus. (Wahelhüüe paremalt poolt: Seal oli warade jagamine.)

Meie näeme, et isegi Belgia, kes rahuajal oma sõjawäe peale suuri summasid kulutas ja kes liitlastega ühines — kõigist sellest hoolimata ilmasõja ajal häwitati, kui sakslastel oli tarwis omi suuri sihtisid teostada.

Minewal aastal tähendas härra Laidoner, et kui meie oma sõjawäe koosseisu ei vähenda, ja sõjawäe eelarwet ei kärbi, siis sööb sõjawägi Eesti ära.

(Sekretääri kohale asub sekretäär **T. Kalbus**.)

Ma tahaksin ainult teada, missugusel alusel ja kuidas mõtleb sõjaministeerium oma wäljaminekuid vähendada. Härra Jõeäär tähendas, et sõjawägi mitte ainult oma ülespidamise jaoks suuri summasid ei tarwita, waid ka mittetarwilikkude, nõnda ütelda, sõjawäe luksusasjade peale suuri summasid wälja annab. See tähendab aga, et meil endine Wene waim walitseb, nagu siseministeeriumiski, millest ma enne kõnelesin. Aga siin on mindud veel kaugemale, mis on näha sellestki näitusest, mida härra Jõeäär siin wettweebli kohta ette tõi. Kui juba sarnane wäike ülemus tohib inimese weriseks peksta, siis wõib arwata, missugune see üldine kord on. Ja see olla distsipliin.

Meie rühm on niisuguse „distsipliini“ vastu alati häält tõstnud, esinedes arupärimistega. Tuletage meelde ainult ühte neist, mis käsitas sündmusi wahipataljonis. Kuid sõjamineisterium ei näi kõssawatki — sest ta teisiti ei oska oma autoriteeti maksta panna. Kuid ma tähendan, et see distsipliin ei ole siiski see kõikwõimne, mis igawesti wõiks sõjawäge teha sõnakuulelikuks käsutäitjaks. Kui meie sotsiaalsed olud sedawõrd wiletsad on, et inimestel tõesti ei ole mitte, mille eest wälja astuda, kui meil suurem osa sõduritest, kes töörahwa hulgast tulewad, toowad kaasa teadmise ja tundmise, et kogu meie poliitika on sihitud selle töörahwa vastu ja kui töörahwa sotsiaalne seisukord ikka halwemaks ja halwemaks läheb, siis ei aita ükski karm distsipliin, ei aita ükski sõjawäe piitsutamine; sarnasest sõjawäest ei saa enam tugewat riigikaitsjat ega ustawat riigikorra toetajat.

Miljonid, mis sõjawäe peale wälja antakse, wõiks palju suurema eduga ära kasutatud saada meie töörahwa sotsiaalse seisukorra kindlustamiseks. Ja kui tõesti nende summadega luuakse elamistingimised, mis wastuwõetawad on laiadele hulkadele, siis wõib kindel olla, et need hulgad on walms ilma sarnase waljusega, ilma mitmeaastase dresseerimiseta wälja astuma selle korra kaitseks, kus neil hea elada on. Aga meil talitakse just wastuoks. Miljarid antakse wälja nende inimeste ülalpidamiseks, kes töö juurest ära kistud ja kasarmutesse hulgaks ajaks maetud. Teisest küljest aga nende kihtide olukorra parandamiseks, kust need sõdurid wõetakse, ei taheta mitte midagi teha. See kõik laseb oletada seda, et tarwitage kasarmutes missugust distsipliini tahes, siiski ei suudeta luua niisugust sõjawäge, kes meil tulewikus läheks heameelega sõtta, nagu mindi 1919 a., kus oli lootust saada maad ja paremaid elamistingimisi. Edasi on meil sagedasti räägitud, kuidas suuremates sõjawäeosades tulewad ette kuritarwitused, mis ulatawad miljonitesse. Näituseks on 1. diivisis kuritarwitusi kunni 17 miljoni suuruses olnud. Böckeri sõjawäeladudes on kuritarwitusi 9.400.424 marga suuruses ette tulnud. Peale selle wõtke missugune wäeosa tahes, üheski neist ei leia teie niisugust majapidamist, kus mitte ei oleks kuritarwitusi ette tulnud. Tähendab, see distsipliin ja see karm kord, mis sõjawäes ja kasarmutes walitseb ja mis eestkätt on

juhitud sõdurite vastu, ei näi mitte juhitud olewat nende vastu, kes sõjawäe eesotsas seisawad. Neile ollakse äärmiselt heatahtlik ja katsutakse igat kuritarwitust, kui see ka päewaselge oleks, maha salata ja ära warjata. Meie sõjawäe juhatus on kogu aja, nagu ma juba ennem tähendasin, katsunud kopeerida Wene endist sõjawäelist korda ja on arusaadaw, et ta seda teeb sellepärast, et meil sõjawäe eesotsas seisawad endised tsaari Wene staabiohwitserid, kes ei suuda kuidagi moodi leppida demokraatlise waimuga ega suuda endid sellest wanast waimust lahti ütelda. Neil on see käskimise ja keelamise tarwidus nii werde läinud, et nad sellest kuidagi lahti ei saa, selle juures jäädes pealiskaudseteks ja kuiwadeks wormitäitjateks. Ma ei hakka pike-malt mitte peatama selle juures. Kuid mulle tulewad meelde 1919 a. sündmused, mis meil mitmes polgus, mitmes tagawarapataljonis maad leidsid ja mis ristiti sõjawäelisteks mässudeks. Siin peab aga tähendama, et sõdurite „süü“ kaugeltki kindlaks tehtud ei olnud, aga nad anti kõrge ülemuse poolt, kes asus puht wormilisele seisukohale, sõjawäljakohtu kätte ja karistati surmanuhtlusega. Sellest ajast saadik peaks nüüd olukord sedawõrd muutunud olema, et meil need sõjaeagsed karmused otstarbetuks on saanud, aga meie kuulsime weel täna, et kord on endiseks jäänud. Edasi tahaksin juhtida tähelepanu selle peale, et on teisi wäikseid riike olemas, kes aineliselt niisama kitsikus seisukorras on, nagu meie riik, kus aga sõjawäelise korralduse peale waadatakse hoopis teisiti. Seal katsutakse sõjalist jõudu nii luua, et ta ei oleks koor-maw rahwamajandusele ja ei neelaks ära suurt osa riigi sissetulekutest. Ma mõtlen kogu rahwa sõjariistu panemist ja nõnda nimetatud rahwamiilitsa loomist. Senni ei ole meie aga kuulnud, et sõjamineisterium oleks kawatsusigi teinud sellel alal. Ei ole kuulnud, et tal neid ka kaugema tulewiku kohta oleks.

Kui meil aga sõjawäge sarnases suuruses peetakse, nagu praegu, siis mitte selleks, et tema abil loodetakse „wälist waenlast“ tagasi tõrjuda. Meie kodanlised juhid saawad wäga hästi aru, et meie sõjawägi on mänguasi suurriikide sõjawägede ees. Kui meil aga siiski sõjawäge praegusel kujul jonnakalt peetakse, siis sellepärast, et...

Juhataja **A. Kerem:** Kõneleja, Teie aeg on läbi.

E. Jonas (is.): ...teda tahetakse kasutada „sisemise waenlase“ vastu. Sisemine front on see, mille kindlustamiseks ja kaitsmiseks kerge käega miljaridid wälja antakse.

Juhataja **A. Kerem:** Lõpuks on aruandjal.

Aruandja **T. Pool:** Komisjoni nimel ei saa mina rkl. Jõeäär'i poolt ettepanud parandustega ühineda. Need parandused on alamkomisjonis ja eelarwe-komisjonis läbi arutatud ja tagasi lükatud. Härra Raudkepp'i poolt ettepanud summa wõeti alamkomisjoni poolt küll vastu, kuid eelarwe-komisjon jättis selle wälja. Mis puutub härra Piip'i ettepanekusse, siis see warem arutusel ei ole olnud. Sellepärast komisjoni nimel mina sellega ühineda ei saa.

Juhataja **A. Kerem:** Esitatud on järgmised parandused: Esimene parandus on rkl. Jõeäär'i poolt. Parandus on järgmine: Panen ette wähendada sõjaministeeriumi eelarwet järgmiselt, korralised kulud:

§ 1. 191.234.600 marga wõrra, see on — kunni 282.925.800 m.

§ 2. 109.500 marga wõrra, see on — kunni 9.077.000 m.

§ 4. 135.000 marga wõrra, see on — kunni 500.000 m.

§ 7. 110.000 marga wõrra, see on — kunni 300.000 m.

§ 8. 809.000 marga wõrra, see on — kunni 11.268.600 m.

§ 11. 1.120.000 marga wõrra, see on — kunni 13.320.000 m.

§ 16. 2.000.000 marga wõrra, see on — kunni 3.000.000 m.

§ 57. 3.000.000 marga wõrra, see on — kunni 23.746.000 m.

§ 58. 13.784.200 marga wõrra, see on — kunni 118.806.850 m.

§ 60. 500.000 marga wõrra, see on — kunni 41.511.000 m.

§ 62. 80.000 marga wõrra, see on — kunni 3.076.300 m.

§ 63. 600.000 marga wõrra, see on — kunni 12.000.000 m.

Kokku 213.482.300 marga wõrra, see on — kunni 1.099.059.350 m.

Erakorralised kulud praegu hääletamisele ei tule. Sõna hääletamise korra kohta on rkl. Jõeäär'il.

A. Jõeäär (sd.): Teen ettepaneku minu parandust paragrahwide wiisi hääletada.

Juhataja **A. Kerem:** Rkl. Jõeäär'i parandus tuleb paragrahwide wiisi hääletamisele.

Kes on § 1 kohta tehtud ettepaneku poolt? (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on parandus § 1 kohta tagasi lükatud.

Kes on § 2 kohta tehtud ettepaneku poolt? (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on parandus § 2 kohta tagasi lükatud.

Kes on § 4 kohta tehtud ettepaneku poolt? (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on parandus § 4 kohta tagasi lükatud.

Kes on § 7 kohta tehtud ettepaneku poolt? (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on parandus § 7 kohta tagasi lükatud.

Kes on § 8 kohta tehtud ettepaneku poolt? (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on parandus § 8 kohta tagasi lükatud.

Kes on § 11 kohta tehtud ettepaneku poolt? (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on parandus § 11 kohta tagasi lükatud.

Kes on § 16 kohta tehtud ettepaneku poolt? (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on parandus § 16 kohta tagasi lükatud.

Kes on § 57 kohta tehtud ettepaneku poolt? (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on parandus § 57 kohta tagasi lükatud.

Kes on § 58 kohta tehtud ettepaneku poolt? (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on parandus § 58 kohta tagasi lükatud.

Kes on § 60 kohta tehtud ettepaneku poolt? (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on parandus § 60 kohta tagasi lükatud.

Kes on § 62 kohta tehtud ettepaneku poolt? (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on parandus § 62 kohta tagasi lükatud.

Kes on § 63 kohta tehtud ettepaneku poolt? (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on parandus § 63 kohta tagasi lükatud.

Sellega on kõik rkl. Jõeäär'i parandused nähtawa enamusega tagasi lükatud.

Järgmisena tuleb hääletamisele rkl. Piip'i ettepanek vähendada § 54. tootlusvarustus 4 miljoni marga võrra. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on see ettepanek vastu võetud. Siis on rkl. Raudkepp'i parandus § 1. suurendada 565.500 marga võrra wiewe sõjawäe waimulikule palgaks. (Hääletatakse. Loetakse hääli.) See ettepanek on 30 hääleaga 21 vastu vastu võetud.

Siis tuleb sõjaministeeriumi eelarwe ühes wastuwõetud parandustega hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on see eelarwe vastu võetud.

Siis on korra kohta ettepanek: Koosolek lõpetada ja 10 minuti pärast uus koosolek määrata, päewakorda wõttes riigi 1923 a. eelarwe — II lugemisel.

A. Palwadre (sd.): Mis edasi Riigikogus sünnib, ei ole teada. Kuid nähtawasti selle ettepanekuga asutakse tõepoolest mingisugusele naljatamisele. Järg-

mine Riigikogu koosolek oli juba ära määratud, kutsed olid Riigikogu liigetele juba kätte antud. Nüüd tahetakse teha 10-minutiline waheaeg ja määrata uus koosolek, millest puudujad teada saada ei wõi. Ei ole mingisugust kahtlust, et sellega tahetakse trahwida neid, kes koosolekult praegu puuduwad. Kas seda siiski tarwis on? Meie oleme koosolekul püsinud, teised on ära läinud, keegi ei teadnud, kui kaua koosolek kestab, sest harilikult koosolekud kunagi nii kaua ei kesta. Nüüd tahetakse puudujatele kätte maksta, trahwida neid 800 wõi 1600 margaga. Mul näib, et ei maksaks nii wäiklane olla, ja selleks uut koosolekut määrata, et seda trahwimist läbi wiia.

Juhataja **A. Kerem**: Asun hääletamisele. Kes on ettepaneku poolt, et käesolew koosolek lõpetada ja 10. minuti pärast uus koosolek määrata. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek vastu võetud. Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 4.50 min. homm.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu esimees **K. Päts**.

Abiesimees **A. Kerem**.

Sekretäär **T. Kalbus**.

Abisekretäär **W. Pezold**.

